

ERDÉLYI
PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

1879.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS

Szász Domokos,

ev. ref. pap és egyházker. közjegyző.

KILENCZEDIK ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1879.

NYOM. STEIN JÁNOS M. K. EGYET. NYOMD. AZ EV. REF. TANODA BETŰVEL.

TARTALOM:

Vezéercikkek, tanulmányok, értekezések, egyházi beszédek.

A reformált egyház országos szervezkedése <i>Szász Béla</i>	2, 13, 25.
Középiskolai ügyünk vitatása. <i>Bod Károly</i>	4, 16, 29.
Lajthántuli népiskolázás. <i>Felméri Lajos</i>	37.
A socialismus és a jelenkor. <i>Böhm Sándor</i>	41, 53, 66, 75.
Az ének és zene középiskoláinkban. <i>Bod Károly</i>	49.
A román nyelv és az erd. ev. ref. egyházkerület. <i>Kócs Ferencz</i>	61.
Résütés a prot. egyház autonomiáján. <i>Dr. Kolozsvári Sándor</i>	73.
A negyedik evangelium, összehasonlítva a más három evangeliummal <i>y+k.</i>	78, 87, 101, 113, 120.
Böjtre.	85.
Czelder Márton vetője. <i>Szász Domokos</i>	97.
A biblia fordítások történetéhez	104.
Az osztrák legfelsőbb törvényszéknek egy döntvénye. <i>Szász Domokos</i>	109.
Hazai népiskolázás. <i>Felméri Lajos</i>	121.
Szeged! <i>Szász Domokos</i>	131.
Négy fal között. <i>Horváth István</i>	133.
Pro domo!	145.
Renan Ernő	149.
Egyházkerületünk ítélő hatalma, főtökintettel a házassági perek ellátására. <i>Szász Domokos</i>	157, 170.
Egy elvi fontosságu kérdés. <i>Dr. Jenei Victor</i>	175.
Üdvözlő hangok. <i>Szász Domokos</i>	182.
Kis pad a parochia előtt. <i>Mike Lajos</i>	183.
A töredelmesség órái. <i>Szász Domokos</i>	193.
Még egyszer a román nyelv és az erdélyi ev. ref. egyházkerület	194, 206.
A protestans egyetem kérdéséhez.	205.
A suprema inspectio. <i>Szász Béla</i>	217, 229, 241, 253.
A növényvilág mythológiája	231, 243, 255, 267
Még egy szó az állami főfelügyelet kérdéséhez	265.
Harc . . ? <i>Szász Béla</i>	277.
Reclam és vezéercikk. <i>Dr. Kolozsvári Sándor</i>	285, 297, 309, 317, 365.
A felügyeleti jog szabályozásáról	289.
Egy felette kényes kérdés szerencsés megoldása. <i>Hegedüs István</i>	329.
Jó alkalom. <i>Szász Domokos</i>	337.
Igazgatói beszéd. <i>Jancsó Lajos</i>	318, 330, 338.
A konventi tagok figyelmébe. <i>Szász Béla</i>	345, 353.
Testvéri üdvözlés a Dávid F. ünnepélyre. <i>Hegedüs István</i>	373.
Az állami főfelügyelet kérdéséhez	385, 394, 406.
A kath. szentszék felfogása némely vegyes házasságokra vonatkozólag. <i>Dr. Jenei Victor</i>	388.
Molnár Aladár javaslatának indokolása	389, 396, 409.
A tanárválasztás kérdéséhez <i>Szász Béla</i>	409.
A lelkészképzésről. <i>Nagy László</i>	425.
Közgyűlés (L—t.)	437.
Az Uré a szabadtítás. Egyházi beszéd. <i>Szász Domokos</i>	445.

Uj templom (L—t.)	450.
Felvilágosítás. <i>Dósa Dénes</i>	451.
Az isten temploma, egyházi beszéd. <i>Szász Domokos</i>	458.
Molnár A. javaslata s egyházkerületünkgyimnasiumai. <i>Demeter Károly</i>	470.
Üdvözlés az erd. ref. egyházkerületi közgyűlés tagjaihoz. <i>Hegedüs István</i>	478.
Gymnasiumaink mult évi értesítői. <i>Gönczi Lajos</i>	481, 501, 511, 516, 526.
Egyházi beszéd. <i>Demeter Sámuel</i>	496.
Közgyűlés után	506.
Révész Imre terve. <i>Szász Béla</i>	514.
A simonia	522.
Az islamismus fény- és árnyoldala. <i>Nagy József</i>	523, 530, 538.
Denique censeo. <i>Szász Béla</i>	529.
Megint a simoniáról! <i>Demeter Sámuel</i>	537.
Év végén (L—t.)	545.

Szépirodalmi közlemények.

Egy szép lélek vallomásai, fordítás Göthe „Meister Vilmosá”-ból <i>Nagy Károly</i>	3, 13, 27, 39, 50, 62, 75, 86, 98.
Szép élet, költemény. <i>Szász Károly</i>	74.
Egy barát halálára költemény. X.	90.
Vezéercikk elbeszélésben. <i>Bányai Géza</i>	110, 122, 134, 146.
A becchingtoni kilencz ifju hölgy, angol beszély.	164, 178, 189, 199, 213.
A maorik költéséről. <i>Böhm Sándor</i>	126, 136, 146, 158, 172.
Ressurrexit, költemény. <i>Böhm Sándor</i>	169.
Győzelem, rajz. <i>Endrődi Sándor</i>	226.
Az urvacsorai növendékek. Tegnér Izaias idyllje	238, 248.
Kiszakított levelek egy öngyilkos naplójából. B. S.	282.
Dante. <i>Böhm Sándor</i>	287, 299, 310, 319, 331.
Az ifjukorból, költemény, Seemann után, m+f.	295.
A m.-gyerőmonostori templomban. <i>Gyarmathy Zsigmondné</i>	415, 422.
Az eladott rózsabokor, holland beszély	454.
Életszabályok fiamnak, németből <i>Ifj. Szász Károly</i>	475.
A halaszi asszonypap. <i>Bányai Géza</i>	504.
A magvető, költemény. <i>Indali Gyulától</i>	542.
Visszaemlékezés Mentovichra <i>Szász Károly</i>	550.

Történelemi közlemények.

Adalék a budái zsinat történetéhez, közli <i>Szász Domokos</i>	7, 18, 31, 44.
Bethlen Gábor levele Alvinczi Péterhez, közli <i>Szilágyi Sándor</i>	26.
Adalékok az erd. ev. ref. egyház történetéhez, közli <i>Szabó Károly</i>	261, 272, 314.
Egyháztörténelmi levéltárcazak, közli <i>Szabó K.</i>	342, 362, 370, 443, 456, 467, 476.
Egyháztörténelmi emlékek, közli <i>Koncz József</i>	402.
A OI ének története, <i>Kálmán Farkas</i>	438.

Apáczai János egy eddig ismeretlen levele, közli <i>Herepei Gergely</i>	492.
Adalék a kolozsvári ref. egyház történelméhez, közli <i>Herepei Gergely</i>	528, 535, 543.

Vidéki élet.

A n.-enyedi egyházmegyéből	361, 369, 381.
A széki egyházmegyéből	9.
A sepsi egyházmegyéből	161, 176, 184, 197, 209, 222, 356, 464, 518.
A kolozsvári egyházmegyéből	185.
A marosi egyházmegyéből	197, 259, 293, 302, 350. 433, 439, 453, 515, 534.
A hunyad-zarándi egyházmegyéből	210, 223, 303, 312, 323.
A szabeni egyházmegyéből	234, 472.
A szilágy-szolnoki egyházmegyéből	235, 324, 411.
A gyulafehérvári egyházmegyéből	333, 340, 349, 370, 399, 412, 440.
Erdővidéki egyházmegyéből	356, 368, 391, 398, 410, 432.
A királyhágóntúli egyházkerületek köréből	221, 311, 332, 348.
Püspöki vizsgálat alatti egyházközségekből	465.
A moldva-oláhországi missio köréből	358, 431.

Irodalom.

Egyházi lapok szemléje	20, 32, 45, 56, 82, 92, 106, 117, 128, 138, 162, 177, 186, 198, 211, 224, 236, 247, 260, 269, 281, 294, 306, 313, 325, 334, 351, 400, 441, 454, 465, 474, 484, 492, 512, 518, 534, 541, 549.
Irodalmi szemle és könyvészet	22, 33, 57, 70, 92, 107, 129, 140, 163, 186, 270, 305, 401, 504, 512, 519, 549.

Vegyes tartalmú közlemények.

(Hivatalos jelentések, gyűlésekről tudósítások, püspöki kö- rözlvények, necrologok stb.)	
Az állandó igazgató tanács nagy üléseiből	19, 68, 115, 220, 279, 321, 356, 397, 453.
Az áll. ig. tanács kis üléseiből	45, 55, 80, 91, 127, 151, 196, 208, 233, 269, 291, 301, 311, 424, 439, 473, 483, 517, 533, 540, 548.
Püspöki körözlvények	24, 48, 84, 119, 144, 156, 174, 192, 240, 264, 328, 336, 364, 372, 404, 436, 469, 485.
Egy érdekes esküdtzéki tárgyalás	69.
A kolozsvári ref. egyházközség képviselői közgyűlé- séből	80.

Helyreigazítás	153.
Benedek Áron (necrolog)	155.
Kimutatás az 1878 évi állams-gély kiosztásáról	159.
Szentiványi Ferencz (necrolog)	167.
Ig. tanácsi körlevél az esperesekhez	167.
Hódoló felirata a hazai ref. egyházkerületeknek Ő Fel- ségek ezüstmennyezőjére	181.
Igazgató tanácsi jelentés a moldva oláhországi missio állásáról	202, 215.
Pontozok az állami főfelügyelet tárgyában	218.
Alapszabály tervezete az erd. ev. ref. egyh. ker. köl- csönös tűzkárbiztosításának	245, 257.
Ig. tanácsi hivatalos átirat tankönyvek tárgyában	257.
A tanügyi előadó hivatalos jelentéséből	292, 301, 320.
A kolozsvári ev. ref. főtanoda tanterv-javaslatára	331, 339, 346, 354, 367, 374.
Molnár Aladár javaslatából	378.
Az „egyházi és iskolai szemle“ szerkesztőjének, dr. Ko- lozsvári S.	352.
Az erd. reform. fő- és középtanodák tanárainak S.- Szt.-györgyön tartott értekezlete	391, 421.
Id. gr. Bethlen János (necrolog)	393.
B. Way Miklós ő nagyméltó úrának a conventet meg- nyitó beszéde	405, 417.
Tudósítás a conventről, ... nokos	414, 418, 427.
Templomszentelés Zsobok	462.
Közhatásági döntvény, a zsoboki törvénytelen áttéré- sek ügyében, Szász Domokos	463.
Ig. tanácsi vélemény a tanodák vagyonának kezelése s ellenőrzése felől	479.
Elnöki megnyitó az 1879-iki kerületi közgyűlésen	486.
Jelentés az ig. tanács évi működéséről	487.
Az erd. ev. ref. egyházkerület közgyűlése	490.
Püspöki jelentés	494.
Tervjavaslat az egyházmegyék új beosztására, Szász Domokos	506.
Az egyetemes ref. tanügyi bizottság üléséből, Parádi Kálmán	515, 525, 532.
Az egyetemes ref. tanügyi bizottság tervezete s ha- tásköre	525.
Egy kis felvilágosítás, Páll Károly	526.

Külföld.

Afrika, Amerika, Anglia, Belgium, Franciaország, Helvetia, India, Németalföld, Németország, Olasz- ország, Oroszország, Portugalia, Siam, Spanyol- ország, Szerbia, Törökország	11, 22, 46, 58, 70, 82, 117, 130, 141, 188, 211, 260, 325, 442, 466, 475, 503, 519, 542.
--	---

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztésért a kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beíratás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyujta kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Excelsior. (Sz. s.) — Egyházi viszonyok Németországban. A „Contemporary Review“ nyomán. — Traditio.
(Tanulmány.) Lénárd József. — Ki a legnagyobb. Kradolfer nyomán. — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. r. t. — Külföld. (Németország,
Anglia, Spa nyolország, Görögország.) — Irodalmi szemle. — Egyházi lapok szemléje — Tárcza: A vén sirásó. Jakab Ödön. — Egy-
háztörténelmi adatok. Apafi Mihály korából. Közli: Szilágyi Sándor. — Különfélék.

Az Erdélyi prot. Közlöny" előfizetési ára:

Egész évre	—	—	—	6 frt
Félévre	—	—	—	3 „
Negyedévre	—	—	—	1 „ 50 kr.

A szegényebb sorsú egyházközségek s lelkészek számára a kedvezményi árak továbbra is főtartatnak, és pedig:

III. oszt. egyházaknak s lelkészeiknek:				IV. oszt. egyházaknak s lelkészeiknek:			
Egész évre	—	—	5 frt.	Egész évre	—	—	4 frt 60 kr.
Félévre	—	—	2 50 kr.	Félévre	—	—	2 30 „
Negyedévre	—	—	1 25	Negyedévre	—	—	1 „ 15

 Egyszerre beküldött öt új előfizető után tiszteletpéldánnyal szolgálunk.

Kolozsvárt, 1880. január 1.

Az „Erdélyi protestáns Közlöny“ kiadóhivatala.

Excelsior.

Kolozsvár 1880 jan. 1.

(Sz—s.) A magyar protestantismus történeté-
nek évlapjain a tegnapi nappal bezárult év a jobbak
sorába lesz följegyezve.

Be kell ugyan vallanunk, hogy nagy szabású
alkotásokat, melyek a protestantismus jövődjének
ujabb biztosítékai gyanánt szolgálhatnának, nem ho-
zott létre s így messzibbre kiható diadalmak útját
nem jelölik. Igaz, hogy ilyenek létrehozására s ki-
vívására a különben is felette rövid emberi életnek
egy oly parányi részecskéje, mint egy elfutó eszten-
dő, csakis kivételes esetekben, a korszakokat megál-
kotó pillanatokban szokott elegendő lenni, s fájda-
lom, rég letűntek azok az idők, midőn a magyar

protestantismus teremtő erejének ily bizonyítékait
nem egyszer fölmutatni képes vala

Ma már a protestantismus, nálunk is — mint
egyebütt — a bár folyton folyó, de lassu, sőt a
felületesen vizsgáló által alig fölismerhető mérvű
fejlődés korszakát éli, mint a folyam, mely kelet-
keztében nagy robajjal rohan alá a sziklák öléből,
midőn a lapályra ér, széles ágyat alkot magának s
alig hallható zúgással, alig látható hullámvetéssel
csöndesen halad tova az óceán felé

De a mélyebbre pillantó e csöndes mozgásba
is látja a soha meg nem szünő forrongást, fölisme-
ri a haladás tüneteit, az életerőnek ama titkos ru-
góit, melyek elrejtetten is munkásságban vannak s
a fejlődés örök törvényei szerint előkészítik az át-

alakulások ama nagy korszakait, melyek új meg új medrekbe terelik a végnélkül fejlődő emberi szellemet.

A protestantismus örök dicsősége épen abban áll, hogy erejének egész teljességével előkészíti s egyengeti a fejlődés ez útját az által, hogy tiszteletbe tartja az igazságot fürkésző szellem jogait, védi s terjeszti a gondolat és szó szabadságát, ápolja mindazon tényezőket, melyek az emberi nemesebb természet fejlesztését elősegítik s az örökigaz, jó és szép ideáljainak az életben megvalósítására tör.

A föld kerekiségén élő s munkáló protestantismus ez örök dicsőségéből egy parányi részt követel magának a magyar protestantismus is s első sorban annak túlnyomó többségét alkotó része, a magyar reformált egyetemes egyház.

Zajtalanul ugyan s az önfenntartás nehéz terhével vívódva, de tiszteletre méltó, nagy és nemes munkát végez, mely az egész magyar nemzet vallásos életének s közmívelődési haladásának jelentékeny tényezője.

Több, mint kétezer templomában — a felnöttek iskoláiban — a Krisztus igéjének hirdetői szolgálunk s terjesztik ama fensőbb, tiszteltebb világnézetet, mely a Krisztus evangéliumában nyert kifejezést s melynek igazságai, mint az emberi nemesebb természet mélyéből fakadók s annak örök szükségéit kielégítők, daczolnak az emberi tévelygés, tudatlanság, sülyedés minden hatalmasságaival s önmagokban hordozzák a diadalom bizonyos zálogait.

Több mint három ezer népiskolájában — a kisdedek templomaiban — neveli s oktatja százezreket azoknak, kiknek soraiból válnak ki a haza s egyház reményei s egy jobb jövőnk munkásai.

Verejték hullatással keresett s megtakarított filléreiből egymagában harmincz két főtanodát s középiskolát tart fenn, többet mint a testvér protestans felekezetek együtt véve, sőt többet, mint a magyar állami, az u. n. királyi katolikus s a tanulmányi alap millióiból fönntartott összes ily intézetek száma. Ezekon kívül van még öt hittanfolyama, hat jogakadémiája, három tanítóképezdeje, s létrehozta az óvodák, tápintézetek, árvaházak stb. egész hosszú sorát.

Pedig az ellenséges áramlatok erős táboraival kell folyton küzdenie, vivnia kell harcát a létnek és a jognak. Harcát a létnek, szemben amaz egyházi hatalommal, mely keletkezése első pillanatától

kezdve, megsemmisítését tűzte ki céljául, s hogy ezt elérhesse, szövetségre lépett a legnagyobb földi hatalmasságokkal s nem egyszer az alvilág setét szellemeivel is, figyelmen kívül hagyva a Gamáliel bölcs szavait: „Ha nem emberek től van e tanács, ti azt föl nem bonthatjátok.“ És harcát a jognak, szemben gyakran ama világi hatalommal, melytől — magának a magyar államnak érdekében — első sorban méltán várhatná a védelmet és segédelmet, mert századok története bizonyítja, hogy a magyar protestantismus szabadsága s önrendelkezési joga a magyar nemzeti s állami lét szabadságának s függetlenségének erős palladiuma. És még is, az elmúlt évben is, ugyane hatalommal, saját nemzeti kormányával, szemben vala kénytelen sikra szállani s épen azért lesz az elmúlt év a magyar protestantismus jobb évei sorába följegyezve, mert e küzdelme diadallal végződött.

És föl lesz jegyezve azért is, hogy a támadás, melynek ki lón téve, javára szolgált s a keserüből édes jöve ki. A közveszély láttára a lehanyatlott karok fölemelkedtek, a meglankadt szivek sebesebben dobogtak föl, az összetartás szükségességének érzete elevenebbé lett, s nagy méreteken indult meg az előkészületnek ama mozgalma, melynek feladata egyházi életünk megújítása, közoktatási szervezetünknek a kor követelményei színvonalára emelése, a szétágazásban egymást ellensúlyozó erőknek egy magosabb egységben s összhangzásban tömörítése s ez által a létért s jogért vívott harcban a végdiadal teljes biztosítása.

Mert egy dicsőséges múltnak méltó örököse csak egy dicsőséges jövőnk lehet. Erre kell munkálnunk, ezért kell küzdenünk, folyton fokozottabb jeleit adva életképességünknek, a szabadságra érett voltunknak, a magyar nemzeti közmívelődésre áldásos befolyásunknak, hadd győződjenek meg trón és nemzet, a király és haza, sőt még ellenségeink is, hogy van jogunk a léthez s lételünk igazolja jogainkat!

Legyen ez új évben összes munkálkodásunkban, minden erőfeszítéseinkben jelszavunk s még álmunkból is riasszon föl minket ez a szó:

¡Excelsior!

Egyházi viszonyok Németországban.

A „Contemporary Review“ nyomán.

A fennírt czim alatt Schulte tanár érdekes ismertetést adja a német egyházi viszonyoknak a „Contempora-

ry Review“ egyik közelebbi füzetében. Szükségesnek látszik e kitűnő tanulmányt a magyar olvasó közönséggel is megismertetni, annyival inkább, mert előttünk mi sem lehet közönyös, a mi bár közvetve is a vallásos élet fokozására irányul. E század gondolkozása nemcsak azért táplál előszeretettel ily kérdések iránt, mivel a vallás eszméjét bölcséleti jelentőségre emelte, de mert, mint Schulte bevezető szavaiban igen helyesen jegyzi meg, Európa összes keresztényen államaiban, az egyház történelmi fejlődése tekintetében, egyikévé lőn társadalmi rendszerünk legkiválóbb tényezőinek. Sok századon át a papság mindenütt fontos politikai állást foglalt el. Így az 1806 előtti német birodalom államjogi eszméi theokratikus elméletektől vevék színeket. Nem csoda, hogy egész 1792-ig huszonhét német területen uralkodtak katolikus érsekek és püspökök, nem is számítva a negyvenöt apátságot s más egyházi méltóságokat. E területeken a katolikus egyház természetesen uralkodó államegyház maradt. De hasonló befolyásra tett szert a protestans egyház is, azon tartományokban, melyeket a hitújítás szelleme közelebbről érintett. Csakhogy a protestans egyházak kormányzása, igen kevés kivétellel, az uralkodó fejedelmek kezeire szállott át, kik ennél fogva, a legújabb időkig, mint az egyházak törvényadói, főtanácsaik útján kormányozták azokat. Így a porosz király, a württembergi király stb. A német tartományok képviselőit is a főpapok állanak első sorban. Végül egész a múlt század közepéig a katolikus egyházjog nemcsak katolikus tartományokban volt érvényes az illető hitfelekezetre nézve, de oly protestans területeken is, melyeken a katolikusok vallásuk szabad gyakorlatával bírtak. Ennek megfelelő jogokat élveztek a protestansok is saját fennhatóságaikon kívül. Érthető ebből, mért jött az egyház szoros kapcsolatba a társadalmi élet minden körével, elannyira, hogy nélkülözhetlen segélyeszköz ma már a gyakorlati politikusra nézve az egyházi állapotoknak alapos tanulmányozása, ha biztos tájékozást akar magának szerezni bizonyos napi renden levő kérdésekben.

Schulte egyaránt öleli fel a katolikus és protestans áramlatokat, a mennyiben tudniillik azok a nemzeti élet sajátságos alakulását egy vagy más módon előkészítették. Mindamellet, tán kissé túlzó óvatosságból tartózkodik bíráló észrevételeket tenni a fennálló viszonyokra s megelégszik, adandó esetekben, pontos és részletes statisztikai kimutatásokkal. Szakaszonként fejtegeti a vallási élet nyilvánulásainak különböző köreit, az iskolákat, társulatokat, alkotmány-szervezeteket, külső és belső istentiszteletet és az egyházi sajtót. Összehasonlítás kedvéért néhol kiterjed Ausztriára is s ily részletei ránk nézve felette tanulságosak. Ime, mindjárt egy táblázat, mely a különböző vallásfelekezetek népességi arányát tünteti fel, Németországon és Ausztriában az 1875-iki népszámlálás alapján:

Tartomány.	Katolikusok.	Protestansok.	Ker. felekez.	Zsidók.	Egy val- lási testü- lethez sem tartozik.
Poroszország	8.625.840	16.712.700	59.400	339.790	4674
Bajorország	3.573.142	1.392.120	4.889	51.335	904
Szászország	73.349	2.674.905	6.541	5.360	431
Württemberg	569.578	1.296.650	12.881	4.167	229
Baden	958.916	517.861	3.842	26.492	68
Elsass-Lothr.	1.204.181	285.329	3.198	39.002	194
Hessen	251.172	602.850	3.889	21.652	655
Mecklenburg	2.258	548.741	—	2.786	—
Schwerin					
Oldenburg	71.743	245.054	909	1.578	30
Anhalt	3.473	208.238	91	1.703	—
Más államok	39.045	2.234.575	4.968	22.650	8.942

E szerint a katolikusok 36 százalékát teszik az összes népességnek, a protestansok 62,5 százalékát, a zsidók 1,2 százalékát, a többi pedig csak 0,3 százalékát. Poroszországban a münsteri, aiz-la-chapelle-i, kölni kerületek egészen, s Düsseldorf, Tréves, Arnsberg, Boroszló és Hohenzollern, részben kizárólag katolikusok, vagy legalább csekély számu protestanssal. Ép úgy Bajorországban a régi bajor tartományok s Badenben, Württembergben, Hessenben néhány kerület, mely előbb az egyház birtokát képezte. Másfelől Brandenburg, Pomerania tartományai, a porosz Szászország egy része, a szász királyság, szász hercegségek és fejedelemségek, Mecklenburg és a Hanza-államok, csaknem kizárólag protestansok, elenyésző katolikus töredékekkel. A birodalom többi tartományai vegyes népességűek, néhol a protestans, néhol a katolikus elem győnge túlsúlyával.

Ausztria ellenben, lehet mondani, egészen katolikus, mert a 400.000 protestans számba sem jöhet 21.500.000 katolikus mellett; mi több, alig egy két kisebb városban van életképes protestans testület. A zsidók kerek számmal 850.000-en vannak az egész német birodalomban s nagy városokon kívül, minő Berlin, Boroszló, Frankfurt, főként katolikus kerületekben települnek.

Lássuk most az elemi és középoktatás ügyét. Ama nagy küzdelem, mely csak nem rég zajlott le Poroszországban s még mindig visszahangzik Franciaországban, Belgiumban és Olaszországban a felekezeti iskolák mellett, az egyházi befolyás biztosítása érdekében — mutatja, mennyire igaza van a porosz közmondásnak, hogy a jövő a tanítók kezében van. Hogy a német iskolák közművelődése hatását érdeme szerint méltányolhassuk, szükség ismernünk azok különleges jellegét s törvényes állását is, úgy az állammal, mint az illetékes vallásos testületekkel szemben. Itt Schulte a porosz közoktatási miniszterium hivatalos jelentéséből idéz egy részletet, mely miután Németország nagy részére kiterjed, olegendő alapul szolgálhat az összehasonlításokra és következtetésekre.

A porosz tanodák létszámkimutatása.

Éven át és fél éven át	Gymnasiumra előkészítő iskolák			Pro-gymnasiumok			Pro-gymnasiumra előkészítő iskolák			Real-iskolákra előkészítő folyamatok*)			Felsőbb grammatikai iskolák			Gymnasiumok			Real-iskolák		
	Katholikuskok	Protestantsok	Zsidók	Katholikuskok	Protestantsok	Zsidók	Katholikuskok	Protestantsok	Zsidók	Katholikuskok	Protestantsok	Zsidók	Katholikuskok	Protestantsok	Zsidók	Katholikuskok	Protestantsok	Zsidók	Katholikuskok	Protestantsok	Zsidók
Nyar 1875	858	7736	1125	1524	1600	387	77	247	84	455	4160	459	2061	10330	694	14651	45114	6253	3130	21418	2390
Tél 1875—76	832	8015	1239	1577	1759	391	56	271	90	467	4183	440	1998	10378	696	14472	44946	6446	3155	21070	2347
Nyar 1876	855	8221	1270	1821	1751	389	89	289	90	451	4373	440	2203	10743	724	14525	46559	6670	3361	22452	2440
Tél 1876—77	830	8573	1313	1738	1875	365	92	295	97	437	4522	482	2142	10222	705	14119	46245	6817	3256	22366	2459
Nyar 1877	865	8605	1342	1440	1975	372	48	336	84	493	4470	457	2219	10465	720	14391	48353	7072	3323	22779	2485
Tél 1877—78	899	8696	1426	1571	1781	328	84	273	59	403	4270	408	2033	9809	712	14309	46675	7353	3268	22314	2422
Középszámbítással három évre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14401	46648	6768	3248	22201	2422

*) Oly iskolák, melyekben nyelvek és a humaniorák taníthatnak.

Ha a felekezetek népességi aránya szabályozná ugyanazon felekezet iskolálatogatóinak számát, úgy következete-

sen azt lehetne várni, hogy a tanulók 36 százaléka katolikus, 62 százaléka protestans s 12 százaléka zsidó legyen (lásd fennebb). Az eredmények azonban azt mutatják, hogy a gymnasiumi tanulók százalékaránya így áll: protestansok 68·6 százalék, katolikusok 21·1, zsidók 9·9; a reáliskolai tanulóké pedig emigy: katolikusok 11·6 százalék, protestansok 79·5, zsidók 8·4. Ugy a zsidó, mint a protestans tanulók száma a gymnasiumokban fokozatos növekedést mutat, míg a katolikusoké folyton fogy. Már pedig mielőtt valaki felelős államhivatalba léphetne, szükség, hogy gymnasiumot vagy reál-iskolát végzett legyen. A pro-gymnasiumi tanulmányok legfőlebb egy éves önkéntesi kedvezményre képesíthetnek a hadszolgálat körül. Kitűnik továbbá még a megelőző számadatokból: 1-ször. Hogy képességükhez viszonyítva a zsidók, a gymnasiumra előkészítő iskolákban kétszer akkora számmal vannak csaknem, mint a katolikusok. 2-or. Hogy a gymnasiumokban 100 tanuló közt van 42 kathálikus, 48 protestans és 9 zsidó. 3-szor. Hogy a pro-gymnasiumokra előkészítő iskolákban a zsidók aránylag nagyobb számmal vannak képviselve, mint a katolikusok. 4-szer. Ugyanezen eset fordul elő és még nagyobb mértékben, a reáltanodák előkészítő iskoláiban. 5-ször. A felsőbb grammatikai iskolák minden 100 tanulója közül csak 18 katolikus, 78 ellenben protestans és 5 zsidó.

Világos ebből, hogy a protestansok azok, kik gyermekeiket aránylag legteljesebb számmal részesíttetik a felsőbb oktatás oly előnyeiben, melyek államhivatalokra, vagy bármilyen ipari s kereskedelmi üzletágakra képesítenek, ellenben a katolikusok elmulasztják ezt tenni. Ugyannyira, hogy ha a fentnevezett tanodák teljes létszámát vesszük, úgy találjuk, hogy 1877—78 telén Poroszország katolikus lakóinak csak 0·26 százaléka, ellenben a protestansoknak 0·5 s a zsidóknak 3·4 százaléka szerepel abban. Schulte kivonja ebből a következtetést, hogy ha az arány állandólag így marad (s pedig nem változik, ha visszafelé meggyünk) úgy a fontosabb államhivatalok, valamint az orvosi s jogi pálya, ipar és kereskedelem mindinkább a zsidók kezére jutnak.

A történelem azt mutatja, hogy a tömegnek nincs irányadó befolyása az állam és társadalom fejlesztésére, legfőlebb csak átmenetileg, forradalmi úton. Ellenben mindig és mindenütt a művelt osztályok tartják a jövőt kezükben. A katolikus befolyással együtt, a katolikus tekintély is el kell hogy veszítse varázsát. És ez így van Ausztriában is. Ha már most azt kérjük, minek tulajdoníthatók e jelenségek, melyek a katolicizmus aláadására vezetnek, nem hunyhatunk szemet azon felelet előtt, hogy: főképp és első sorban a római egyház rendszerének. A hierarchia még ma is szellemi nyűgöt vet a népre. Papjaitól nem kíván magasb értelmi képzettséget ebben összeütkezésbe jön az állam követelményeivel. Mert, ha az általános művelődés intő szavának engedne, többé nem volna képes szellemi zsarnokságot gyakorolni. Állítják a püspökök, hogy ha a papságot felvilágosítanák, ezzel kénytelenek volnának annak sorait tetemesen megcsonkítani, holott ez nem áll Róma czéljában, Rómának hatalmas egyházi testületre

van szüksége, melylyel hatni tudjon a népre. S valóban úgy is találjuk, hogy a klérus nagyjából a köznép zöméből van toborzva, azokból, kik a papi állásra a nyugalmas és gondnélküli élet csábjaiért esengenek s kik után, hála a coelibatusnak, a szegény rokonoknak is van kilátásuk némi kis jövedelmi forrásra. Ezért a pap, mint tanácsadó, rendszeren a theologiai pályát ajánlja. Gyárossal és nagy-iparossal nem rokonszenvez, igen függetleneknek találja őket; állami tisztviselő is csak úgy nyeri meg kegyét, ha klerikális politikát követ. Általában a köznépnek nézve elégségesnek találja, ha olvasni, írni, számolni tud, s megőrzi zive egyszerűségét. E kényszer-iskolázás eredményeit tüntetik elő az iskolai kimutatások, Belgiumban, Franciaországban, Ausztria és Németország nagy részében, katolikus részről.

Németországon a tankötelezettség 7—14 évig terjed. Mint mindenütt, úgy itt is, ez elv számtalan gyakorlati nehézségekbe ütközik. Bizonyoságot szerezhetni erre nézve az ujonczozási kimutatásokból, melyek minthogy katonai szolgálatra minden férfi kötelezve van, biztos világitásba helyezhetik a fennforgó kérdést, legalább a mi a férfiakat illeti. Nem sokkal lehet kedvezőbb azonban a helyzet a nőknél, a mint hogy nincsenek is szigorubb ellenőrzés alá vetve iskolai kötelezettségeik tekintetében s különben is az országban több a vegyes vagy fiúiskola, mint a leányiskola. Az olvasó meggyőződhetik a mondottak felől az alább következő adatokból, melyek a semmi elemi oktatásban nem részesült ujonczok százalékát tüntetik fel, több egymásután következő évről.

Tartomány.	Százalék 1875—76	Százalék 1876—77	Százalék 1877—78
Poroszország	8·784	8·675	7·830
Brandenburg	0·666	0·667	0·411
Pomerania	1·528	1·198	0·943
Posen	13·972	13·004	11·204
Szilézia	3·347	2·506	2·222
Szászország	0·322	0·360	0·293
Schleswig-Holstein	0·261	0·466	0·407
Hannovera	0·838	0·554	0·424
Westfalia	1·056	0·746	0·525
Hessen-Nassau	0·531	0·332	0·173
Rajnavidék	0·744	0·518	0·315
Lauenburg	0·000	0·000	0·000
Hohenzollern	0·386	0·000	0·000
Egész Poroszország	3·214	2·959	2·483

Mutatják e számok: 1-szor. Hogy Poroszország, Posen és Szilézia tartományai állanak leggyengébben, mint a melyekben sok a szláv lakosság. 2-szor. Hogy épen a protestans vidékek azok, melyekben a nyilvántartás a legnagyobb. 3-szor. Végre, hogy általán véve fokozatos javulás észlelhető, minek oka, hogy az állam minden évben több iskolafelügyelőt nevez ki, és pedig inkább világiakat, mint a kik kevésbé elnézők a visszaélésekkel szemben. Így a felügyelők száma 1878-ban 114 volt, míg 1877-ben 155-re, a legutóbbi évben pedig 172-re emelkedett.

Figyelmet érdemel még Németország társadalmi viszonyainak ismertetése rendén, a nőnevelés ügye is. Egész 1875-ig katolikus tartományokban nem igen létezett felsőbb leányiskola, kivéve azokat, melyek vallásos testületek vagy apácák kezein voltak. Ezek aztán tápnitézetekkel állottak kapcsolatban, hová a tehetős középosztályból származó katolikus leányok az elemi iskolák végzetével, egy vagy több évre felvétettek, sokszor már tiz, tizenkét éves korukban. A tanítás francia ultramontán intézetek példájára történt, oly czéllal, hogy a növendékekben erős vallásos hajlam ébresztessék föl. Másképp áll a dolog protestans vidékeken. Itt nincs valamirevaló város, melyben egy vagy több nyilvános felsőbb leányiskola ne volna található, nem is említve a magán-intézeteket. Aztán meg a tanítás általában 1000, mint a katolikus iskolákban s tanítványai is versenyezhetnek minőségben emezekével. Bizonyoság erre, hogy ritka az oly protestans leány, ki katolikus iskolába jár, míg ellenben katolikus szülőik gyermekei, különösen a magasabb körökből gyakran látogatnak protestans tanintézeteket, sőt Svájcba és Belgiumba mennek ki érte. Meg is látszik rajtok a nevelés gyümölcse. A protestans leányok rendszeren vallásosabbak s szilárdabb erkölcsűek; megszokták egy tekinteni a vallást, mint nevelésük kiegészítő részét, melyben széles látókörre tettek szert; ellenben a katolikus leány-növendékek, kik a vallásban valami különlegest látnak, melyet soha sem tudtak bensőleg magukévé tenni, vagy bigottságba vagy pedig közönybe mertülnek.

(Folytatása következik.)

T r a d i t i o.

(Tanúlmány.)

I.

Motto: „Az Istennek teljes beszéde igen tiszta, és paizs az ahoz folyamodóknak. Ne tégy az ő beszédéhez; hogy meg ne büntessen téged, és hazug ne légy“ (Példab. 30. 5—6.)

Mielőtt a tárgy érdemére térnénk, szükséges egy pillantást vetni az őskeresztység létért folytatott küzdelemre, midőn a harcra edzett philosophiával és gnóssissal szemben kellett számot adni életre valóságáról; s midőn minél inkább megszilárdult s megállapodott a keresztényen öntudat, minél jobban ragaszkodott az új egyház az új eget és új földet teremtő krisztusi elvhez, annál erősebb volt amaz oldalokról a támadás. Bár mennyire kizárt magából minden idegenszerűt, s igyekezett is szakítani az ellenséggel, még is mindig volt egy közös tér, melyen új küzdelem csirái fakadtak.

Első pillanatra úgy tetszik, hogy a gnostikusokkal folytatott küzdelemnek, azon kérdés felett: mi tartassék igaz keresztényen tannak és mine? könnyebben s

rövidebben véget nem lehetett vetni, mint épen az apostoli iratok által, melyeknek tekintélyét mind két fél elismerte. Itt azonban az volt a bökkenő, hogy a gnostikusok bár nem vetették ugyan el egészen a szent iratok tekintélyét, de többféle elveket állított fel, melyek alapján azon tekintély nagy megszorításnak volt kitéve; a mennyiben azokban nem mindent tartottak egyformán isteni eredetűnek s hitelesnek. De lettek volna tán az iratok hitelességére és eredetére nézve egészen egy véleményen is, azok tartalma felett ismét meg hasonlítás lett volna a különböző magyarázati mód miatt.

Igy állott a kérdés eldöntetlen, s a küzdelem bevégeztelen; mert mind két fél egyenlő joggal merítette védelmi eszközeit az iratokból, s addig nem is lehetett várni a mérleg ide vagy oda billenését, míg az egyik serpenyőbe egy más, az iratok felett álló elv nem dobodik. De mi legyen ez elv? Ez lett a hagyomány. Ez azon pont, melyen az öntudatra ébredő kath. egyház fejlődési menetében egy új és igen nevezetes fordulat állott be, mert a hagyomány az írással szemben a gnostikusok elleni harcban jutott azon állásra, melyet azóta a kath. egyház tanrendszerében mindig megtartott. S valóban azon küzdelmes korban, midőn még az újtestamentumi apostoli iratok kanona nem volt megállapítva, azt lehet mondani, hogy az egész keresztyénség létele a hagyományon sarkallott; de elvi fontosságra csak akkor emelkedett a hagyomány, midőn átlátták az apostoli atyák az írás álláspontjáról fentartott harc sikertelenségét, átlátták, hogy olyan ellenfelekkel gyűlt meg a bajuk, kikkel szemben csak úgy állhatnak meg, ha az íráson túlmenő és felibe helyezett álláspontra helyezkednek.

Hosszas volna annak előadásába bocsátkozni, hogy mikép igyekeztek a tradíciónak valódiságát, s a valódi tradíciónak — mint az igazság ismervének — az írás feletti tekintélyét körvonalozni, s meghatározni; elég ha a következőt látjuk a mire jutottak, mi a következő: az igazság ismerve az apostoli traditio vagy az apostoli gyülekezetek tanáival való megogyezés. E szerint a tradíciónak, melynek közvetítő szerepe van a múlt és jelen között, fogalmában három fő kellék kell hogy legyen: krisztusi eredet, apostoli közvetítés és gyülekezeti összehangzás. Ha e három kellék meg van akkor nyomja azon keresztyén tanra, mely a hagyományon nyugszik, az igazság bélyegét. Ha tehát valamely tan, mely a hagyományra támaszkodott, ezzel ellenkezik vagy ettől eltér, az csupán emberi toldalék, subjectiv vélemény.

Ezen nevezetes küzdelem a gnostikusokkal az, mely tovább ragadta a tanegység keretében mind inkább határozott alakot öltő katholicismust. Ugyanis, midőn az apostoli atyák már minden oldalról elég erősnek hitték a fennebbi alapon álló hagyománynak írás fölé helyezett tekintélyét, akkor támadták meg a gnostikusok amaz archimedesi pontot. Miután elvitázhatlan tétel volt, hogy csak az apostolok közvetítése folytán válhatott a Krisztustól eredő igazság az összes keresztyén gyülekezetek tanává, szentesített hagyomány alapján szentesült tanává:

megtámadták az apostolok hagyományos tekintélyét, azt állítván, hogy magok az apostolok sem tudtak mindent, vagy ha tudtak is, nem közölték azt mindenkivel, vagy ha közöltek is sokat, bármily fontos is a gyülekezetnek az apostolok által való alapítása, szintoly fontos azon kérdés: hogy miféle utódai voltak az apostoloknak, vajjon Krisztus tanait ezek is oly igazán és hiven adták-e tovább, mint a hogy magok az apostolok kezéből vették? Ez az mi tovább ragadta az őskeresztyénség talajából mind inkább kifejlődő katholicismust egy lépéssel, mely lépés a hagyomány mellett az episkopatusnak s így tovább a hierarchia, pápaság stbnek csiráját hordozta méhében. Ugyanis a fennebbi támadással szemben az egyházi atyák még nagyobb súlyt fektetvén a hagyományra, egyszersmind nagy nyomatékkal hangsúlyozták, hogy csak ők birnak szakadatlan successiot felmutatni, mely az apostolok által hagyományozott tant ugyanazon hűséggel őrizte meg keblében t. i. „az apostolok utódai a püspökök, e szerint a presbyterek és diakonok kiesnek a számitásból) s mint ilyenek az apostoli hagyomány képviselői.“

Ez röviden a hagyomány eredete. Lássuk alkalmazásában és eredményeiben.

Lénárd József.

Ki a legnagyobb?

— Kradolfer nyomán. —

Épen nem az a valódi nagyság, mit szülőinktől öröklünk, még kevésbé az, mit közvetlenül Istentől nyerünk; annak némileg saját munkánk, saját fáradozásunk gyümölcsének, saját egyéniségünk kifolyásának kell lennie. Így volt ez Jézusnál is. Nem abban állott az ő valódi nagysága, a mivé a természet által leve, hanem abban, a mit ő maga önmagából hozott létre. S vajjon miben állott ez? Ő szolgált, szolgált másoknak egész lényével. S kizárólag ez, s nem más Jézus nagyságának titka. Azért tette őt Isten oly magasztossá, azért adott neki oly nevet, mely minden név fölött való, mert ő mindenki szolgálja leve s mert ő nem azért jött, hogy nagy hatalmat, méltóságot szerezzen magának, hanem azért, hogy a gyalázat s nyomorteljes emberiség felé fordult, s nem azért, hogy pályafutása végcélja a legnagyobb hatalom lett volna, hanem azért, hogy élete váltságdíj adassék sokakért. Ő, az egyedüli, ki semmit magának nem szerzett s nem is akart szerezni, ő ez önmegtagadásban, úgy tűnik fel előttünk, mint visszfénye Atyjának, ki egész lényét a teremtésben kinyilatkoztatta; úgy, mint a megtestesült szeretet, mely az égben székel s sugárait az egész emberiségre szétárasztja. Ez az előttünk ismeretes legvalódibb nagyság, mely minden földi indokon felülemelkedve, megvetve a nagyság kölső mázzát, s lemondva minden földi hatalomról, egyedül céljának ismeri engedelmességet annak, ki őt elküldte.

Ezt a Krisztust látjuk mi az evangéliumban tanítványai közé lépni épen azon pillanatban, midőn azok a felett

vitáznak, hogy közülök ki tartassék legnagyobbak? (Luk. 22, 24—30.) Mily kicsinyesnek, mily gyermekesnek tünhetnek fel előtte e meddő vetélkedés? S még sem szól hozzájuk eképen: „Kivánságtok s vetélkedéstek, a nagyság felől, vétke s el nem fogadható!” Sőt ellenkezőleg, elismeri a vetélkedés jogosultságát s felvilágosítja őket a felől, hogy a valódi nagyság miben áll, s hogy lehet azt elérni: „A pogányokon uralkodnak az ő királyaik, és a kiknek azon birodalmuk vagyon, jóltevőknek hívattatnak; ti pedig nem úgy; hanem a ki legnagyobb köztetek, olyan legyen, mint a ki legkisebb, és a fő olyan legyen, mint a ki szolgál.” De az ő birodalmában nem oly irányelvek szerint kelle élni és kormányozni, mint a világban. Mert a világban az erőszakosak, az érdemetlenek kerülnek felül, s tetteik hálájául kegyeseknek, jóltevőknek neveztetnek. Valóban jószívű az emberek faja; hagyják magokat legyőzteni, elnyomatni, megnyúztatni, kinoztatni s aztán azokat, kik ezt teszik, ezért a legdicsőitőbb nevekkel halmozzák el. Így volt s van ma is, fájdalom! keleten, mely a legszigorubb despotismus, s a leggyávább rabszolga-érület otthona. Azonban nálunk, nyugatiaknál s nálunk keresztyéneknél sincs eléggé mélyen szívünkbe vésvé e pár szó: „Ti pedig nem úgy!” Nálunk is sok a czim és érdem, sok a dicsőítő, hízogó név s nagyon sokat emlegetik a „jóltevő férfiakat s nőket!” A kitüntetés utáni buzgalom, a vágy a nagyok s előkelők közé számíttatni, leigázza s megmértelyezi a társadalmi életet.

A nagyravágyás még sok áldozatra vár s nemcsak a polondok-házában észlelhető, hanem gyakran épen ott is, hol a legkevésbbé képzelnők, s vannak nemzetek, melyek ezáltal a romlás és végelpusztulás örvénye felé üzetnek. Hány ily képzelt nagyság; népek bálvány, sülyed s hull alá magas polczáról, mihelyt az isteni Igazság szele suhan át a népek társadalmi életének birái között; a nép gúnynyal s átokkal halmozza őket el, s elfelejti, hogy ő maga tartá a létrát, hogy azok már elvesztett magas polczukra juthassanak!

Szép eszme, hogy a fejedelemnek az Ur első szolgájának, népe s állama első hivatalnokának kell lenni. A fejedelem hatalmát s rangját származásának köszönje, ismerje be, hogy miért kapta ezeket; legyen tudatával Istenel szemben nemes, de nehéz hivatásának s válaszsza főbb hivatalnokait mindig azok közül, kiket bizalmával ajándékoz meg, de ezeket se szeszélyből s önkényesen hanem azon buzgalom szerint, melyet munkáikban kifejtének. Az alapelv, hogy ennek meg kell történnie, mind több-több körét hódítja meg a népnek is s láthatólag megmutatja, hogy mikép tör útat magának az egész világon Isten országa, minden külső erőszak alkalmazása nélkül, azon egyszerű oknál fogva, hogy ez az őszinteség s igazságosság országa.

Épen ezért ember társam, ha nagy akarsz lenni, tanulj szolgálni, tanuld magadat alattvalónak ismerni. Isten országában az a legnagyobb, ki másoknak a legbecsesebb szolgálatakat tette. Ez alapelv nem zárja ki az emberi rangfokozatokat, mert ezek a világi életben, annak zavar talanságáért s

szilárd biztosításáért nélkülözhetlenek, de valójában azonban még sem veszi tekintetbe még a legnagyobb s legigazságosabban szerzett rangot sem.

Itt nem áll előbb másnál valaki azért, mert egy hatalmasnak fia, vagy mert születésekor a véletlen egy halom aranyat öntött bölcsőjébe; a koldus is király Isten előtt, ha ilyennek érzületével bír. Itt nem azok becsültetnek legtöbbre, kik fényes szellemi tulajdonokkal vannak megáldva; lehet látni lángészt, míg az, a kié, mint ember, kicsiny. Az Isten országában nem ér semmi adomány semmit, kivéve azokat, melyeket felebarátainknak tett szolgálatok útján nyertünk. A szolgáló, ki odadó hűséggel szolgál, épen oly érdemdús, mint azon házi nő, ki hivatását becsülettel betölté. Az anya, ki gyermekeit isteni félelemben s erkölcsökben neveli, azon miniszterrel egy rangban áll, ki egy egész népnevelés ügyét bölcs belátással s buzgón vezeti. A munkás, ki a gyárban kedvetlenül reszel s kalapál egész nap, hogy a munka mesterét dicsérje, nem áll ama gazda mögött, ki belátással s serénységgel munkál azon, hogy munkásai se a munkában, se a díjazásban hátrányt ne szenvedjenek. Mindezek tudattal vagy öntudatlanul egy nagyobb urnak szolgálnak. S mily tisztesség, s mily szerencse a tudat, egy égi urnak szolgálhatni, azokra nézve, kik öntudattal teszik ezt.

Még a kis gyermek is a levégőbe nyújtja ki kis kacsóit erre a kérdésre: „Milyen nagy vagy?” Ő is nagy akarna lenni, pedig gyakran a felnőtt ember is oly kicsiny! Kicsiny az az ember, a ki picziny „Én“-jét a világ központjává teszi, s azt véli, hogy minden neki szolgál s akaratának van alávetve; nagy az az ember, a ki nagyságát mások irányában tett szolgálataiban keresi. Kicsiny az az ember, ki a nap kicsiny gondjai s terhei által magát lesújtatni érzi; nagy az az ember, ki a nagy egészszel összeegyeztetni s annak alárendelni tudja a legcsekélyebbikét is azony körülményeknek, melyeknek összeségéből a mindennapi életalakul. Kicsiny az az ember, ki a kísértésben önuralmát s a szerencsétlenségben maga magát elveszti; nagy az az ember, kit a kísértés még felemel s megerősít s ki felett már a szerencsétlenség kiönté keserűségeit.

A tapasztalás tanítja, hogy azon emberek, kik maga magokat szerfölött szeretik, egymáshoz minden tekintetben hasonlókká lesznek, mert a mindennapi élet surlódásaiban tulajdonságaikat egymásba átplántálják. Épen ezért közlekedjünk inkább azzal, ki a mi Fejünk s törekedjünk őt mind bensőbben szeretni, s akkor aztán lényének nagy szerü vonásai bennünk is mind inkább kidomborodnak s segélyével mind tökéletesebb emberekké leszünk, törekedve Jézus Krisztus nagyságára.

—z. —y.

Az áll. ig. tanács r. üléséből.

Kolozsvár, 1879 decz. 28-án.

Főt. püspök Nagy Péter elnöklete alatt jelen voltak: Incze Mihály, br. Bánffy Dániel, Szász Béla, Parádi Kál-

mán, dr. Kólozsvári Sándor ig. tanácsosok és pénztárnok, számvevő, titkár.

Titkár bejelentvén az ülésen kívül ellátott folyóügyeket, ezeknek jóváhagyó tudásul vétele után, csakugyan titkár jelentést teszen arról, hogy a n.-enyedi főtanoda előjáróságától sem a kitűzött határidő alatt, sem azután, Kovács Gyula volt tanodai főerdősnek utasítása fel nem terjesztett s így a közgyűlés azon határozatának, hogy a kérdéses számadások az 1879-ik év végéig végleg ellátásának, az ig. tanács nehezen fog eleget tehetni. Erre a tanoda előjárósága az ülésből intézett távirat által hivatott fel, hogy a kérdéses erdőszi utasítást sietőleg küldje fel. Továbbá a felérkezendő utasítás tekintetbe vétele mellett ugy a számadó, mint az egykerületi számvevő e tárgy nyilatkozatainak és észrevételeinek átvizsgálásával s a hivatolt számadási tételek összehasonlításával véleményes jelentés tételre br. Bánffy Dániel, Szász Béla és Parádi Kálmán igazgató tanácsosok bizattak meg.

Elnök jelenti, hogy az elvont kamarai javadalmak kiszolgáltatása iránt az államkincstár ellen intézett perben a kereset és négyszáz iven felül menő mellékleteinek összeállításával, lemasoltatásával és bélyegekkel felszerelésével felmerült készpénzkiadások fedezésére 600 frtot pervezető bizottság kérelmére kiutalt. Jóváhagyó tudásul vétetett.

A kolozs-kalotai egyházmegye közgyűlésének ajánlatára a mérai egyházközség felekezeti iskolájának megszüntetése a közgyűlés jóváhagyása fenntartásával engedélyeztetett: miután Méra községében államilag segélyezett községi iskola állíttatott fel, sem felekezeti, sem nemzetiségi veszély azon tisztán ev. ref. vallásu községben fenn nem forogván.

A vajdahunyad-zarándi egyházmegye közgyűlése ajánló felterjesztésére, a bobátvizi egyházközség papi díjlevelének módosítása, mely a papi fizetés 100 frttal való növekedését tárgyalja, a közgyűlés megerősítése fenntartása mellett helybenhagyatott.

Az erdővidéki esperes felterjesztése folytán a szárazajtai egyházközség erdejéből 4000 drb szálának 17,302 frtért történt eladását az igazgatótanács helybenhagyta, azon hozzáadással, hogy a hiányosan kiállított szerződés helyett az igazgatótanácstól leküldendő minta szerint kiállított új szerződés irassék alá s a befizetett bánatpénz és a befizetendő vételár az igazgatótanácshoz felküldessék.

A moldvai-andrásfalvi egyházközség volt képviselő testületének egyrésze, Láng Károly jelenlegi moldva-oláhországi misszionárius közvetítése útján, Tomka Károly volt missionarius és pitesti pap magaviseletét tárgyzó bizonyítvány kiadásáért folyamodván: kérelme vissza utasított, mivel az egyházi hivatalnokok magaviseletéről szóló bizonyítványok az illető tudta és beleegyezése nélkül csak is hatóságok kérelmére állíthatók ki.

A moldva-oláhországi missió alap 1878-ik évi számadása, megvizsgálás helyben hagyás után, felülvizsgálás és számadó végleges felmentése végett a közgyűléshez tétellett át.

A marosvásárhelyi tanoda előjárósága jelentvén Mentovich Ferencz néh. tanárnak halálát: igazgató tanács

sajnálattal vette tudomásul és felhívta a tanodai előjáróságot az elhunyt jeles tanár életrajzi adatainak felterjesztésére. Ezekon kívül:

Több rendbeli egyházi fekvőségek vásárlásáról szóló szerződések megerősítetttek.

Ez volt az igazgató tanácsnak 1879-ik évben utolsó ülése.

r. t.

KÜLFÖLD. Németország.

(Harcz a zsidók ellen.)

Németország s különösen Poroszország igaz hitű egyházi férfiai nagy erőt fordítanak arra, hogy a keresztyéniséget oly oldalról védjék, a mely felől szerintök a legnagyobb veszély fenyegeti. Ez a veszedelmes ellenség a zsidóság. Szerintök főkép a zsidók okai annak, hogy a socialis nyomor mind tovább-tovább érvődik, sőt annak is hogy a kereskedelmi téren az erklőcsi motívumok mind inkább háttérbe szorulnak.

Különben már régóta törekednek arra, hogy a keresztényiség kebelébe a hittérítők minél több zsidót vonjanak be. Jelenleg is 24 társulat működik a zsidók megtérítésén, s körülbelül 100,000 zsidó keresztelkedett ki az utolsó 80 év alatt. Az első jelszót az üldözésre a sajtó adta s e tekintetben a kezdeményezés dicsősége egy Marr nevű vallástalan írót illeti, a ki a háborut valódi demagóg módon izente meg a zsidóknak. S az orthodox egyház dicsőíti ez embert, ki a zsidó realismust az ő atheisztikus materialismusával akarja legyőzni. — Ez időtől fogva egész halmaz röpirat jelent meg, melyeknek éle mind a zsidók ellen van irányozva. A berlini zsidó harc vezetője Stöcker udvari lelkész, élete teljében levő ember, ki bármely uton, de híres akar lenni. Miután több kísérletével (többek között egy keresztyén-szociál egylet felállításával) megbukott, most ez úton akar hírnévre tenni szert. Közélebről egy Berlinben székelő „Antisemita ligát” alkotott, melynek alapszabályai már megvannak. Ezek szerint e ligának legkevesebb 6000 tagot kell számlálni, s a tagok havonként egy márkát (60 kr.) kötelesek fizetni, minthogy a pénz emberei ellen a társulatnak pénzzel kell birni. Bár a csekély értelmiség a harcot épen nem helyesli, viszont nem csekély azok száma, kik ennek szerfőlött örvendenek, mert a nép alsó köreiben a zsidók iránti ellenszenv mély gyökereket vert s másfelől az 1848-iki zsidók elleni lázadás emléke még élénken él a népben, mely e keresztyéniség eszméinek győzelemre juttatása czége alatt szeretné a gyűlölt népfajt kiirtani s annak tekintélyes vagyonát kezére keríteni. Tán nem is szükséges mondanunk, hogy a zsidók részéről sem hiányzik a védekezés s a mennyiben tudományos készütségek megengedi, ők sem maradnak tétlen s védekező röpiratokat szintén bocsátanak közre. A küzdelem mindkét oldalról nagy port vert föl; kétes kimenetele elé érdeklél tekinthetünk.

Folytatás a mellékleten

➡ Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 1. számához. ➡

Anglia.

(A vallás terjedése.)

Londonból azon örvendetes hírt hozzák a külföldi egyházi lapok, hogy ott a munkás osztály a vallásos tárgyú felolvasásokat nagy tömegekben, s szívesen hallgatja. Ezelőtt csak harmincz évvel a vallástalanságot terjesztő felolvasások szerfölött nagy látogatottságnak örvendettek, különösen a munkás osztály részéről, míg ma ezen előadások termei csak úgy konganak az ürességtől. E jelenség bizonyítékául szolgál Gladstone azon állításának, hogy a papi hivatal hovatovább mind nagyobb hatása lesz.

Spanyolország.

(Protestans hírlap.)

A f. év kezdetén a spanyol protestansok értelmisége egy lapot indit, hogy ez által is némileg ellensúlyozza a római katolikus egyház túlnyomó hatalmát azon országban. E lap, melynek „Revista cristiana, periodico científico religioso“ czíme lesz, a londoni vallásos értekezéseket terjesztő társulat felügyelete alatt fog megindulni, madridi lelkész, Fliedner F. szerkesztése alatt.

Görögország.

(Nevezetes egyházirodalmi felfedezés.)

Nicephor Kalogeras, athéni tanár, az Athos hegyi zárdában egy érdekes leletet fedezett fel. Ez, egy a 12-ik században élt byzantzi görög theologusnak, Euthym Zigabén-nek egy tiszta görög nyelven írt ily czimű munkája: „Az újtestamentomi levelek magyarázata“; mely folytatását képezi ugyanezen szerző már ismert másik művének, mely „Az evangéliumok magyarázata“ czímet viseli. E felfedezés némi befolyást gyakorolhat a biblia szövegének kritikai helyességére, mert azon egyházi emberek, kik sajtó alá szokták rendezni a bibliát, alapúl rendszeren az Euthym Zigabén által megállapított szöveget veszik, segédruktorrásul vevén még e tekintetben, a menyinyben Zigabén magyarázatai hézagosak, a Chrysostom, Oecuménius és Theophylacte magyarázatait.

Amerika.

(Az ó-katolikusok szervezkedése.)

Az ó-katolikusok most szervezkednek az egyesült államokban. Közelebbről megválasztották püspöktüknek MacNamara atyát. E pillanatban lehetetlen megmondani, hogy mily fontossága van e felekezet ujjá alakulásának, még kevésbbé azt, hogy mennyi tagjainak száma. Az ó-katholicismus Európában csupán Helvétóban, a szabad eszmék honában, verhetett mélyebb gyökeret. Lehet, hogy van jövője az Egyesült Államokban is, mint Helvétóban, bárha hívei nagyrészt ir eredetűek, kik között nem él annyi szabad szellemű traditio, mint Schweiczban.

z—y.

IRODALMI SZEMLE.

A „Család és Iskola“ szerkesztését Kis Sándor tanár urtól, kinek vezetése alatt e derék szaklap szép emelkedésnek örvendett, az újévtől kezdve újra Váradi Károly vette át, ki az elmúlt években kiváló bizonyítékait adta annak, hogy a szerkesztésben szakavatott ember. Ajánljuk e lapot különösen tanítóink figyelmébe s pártfogásába, mert a csekély előfizetési díj (egész évre 3 frt) az általa nyújtott szellemi kincsek révén gazdagon visszatérül.

* * *

Beküldettek szerkesztőségünkbe a Györffy Iván népiskolai tankönyvei kíséretében az ugyancsak általa szerkesztett természetrajzi képes falitáblák. A tankönyvek a lehető legegyszerűbb stylban írva velős rövidséggel vannak szerkesztve s minthogy áruk (egyenként 10—10 kr.) szerfölött csekély, népiskolai tankönyveknek igen alkalmasok. Eddig 3 kötet jelent meg természetrajz, földrajz, történelem, melyek mindegyike magyarázó képekkel van ellátva. A képes fali táblák, habár nem épen kifogástalanok, különösen élhető színezés tekintetében, szintén ajánlhatók népiskoláknak. A vászonra huzott három díszes tábla ára 5 frt. Ezek mellé a Györffy-féle természetrajz egy példánya ingyen mellékeltek. Mindezek megrendelhetők Buzárovitz Gusztáv könyvkiadónál Esztergomban.

* * *

„A rany biblia“ czímmel Mehner Vilmos egy pompás diszmű kiadását indította meg: a szentírást, feltüntetve a legnagyobb művészek képeiben. A díszes mű kettős kiadásban jelenik meg s a katolikus kiadást dr. Toldy László, a protestánst Szász Károly rendezi sajtó alá. A nagy folio-alaku füzetekből huszonöt fogja képezni az ószövetséget, füzetenkint két képpel és hozzá tartozó szöveggel; egy-egy füzet ára 1 ft 20 kr. Most megjelent a protestáns kiadás első füzeté, mely a díszes czimrajzon kívül következő két képet tartalmazza: „Kain és Ábel,“ festette Dietrich, metszette Daullé J. és „Salamon itélete,“ festette Poussin Miklós, metszette Morel Sándor; a szöveg, melyet Szász Károly a Károli Gáspár fordítása nyomán kijavítva és át dolgozva közöl, mindenik rajzhoz külön lapon foglaltatik. A rajzok, valamint a szöveg kiállítása valóban pompásak.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

A „Prot. egyh. és isk. Lap“-ban Szekeres Mihály „Protestansok ébredjetek!“ czim alattt ama veszélyről ír, mely az a páczai nőnevelés folytonos terjedése által a protestantismust fenyegeti.

Nekünk nincsenek nőnevelő intézeteink. Középtanodák, jogakadémiák, theologiai intézetek, prot. egyetem alapítása veszik igénybe minden figyelmünket és megfélemlenünk azról, hogy a kié a női kebel, az é a jövő.

A protestans középosztály leányai a protestantismus-ra nézve elvesznek. Mert Róma gondoskodik arról, hogy mindenfelé legyenek apácza telepei, melyekben fölülte olcsón vagy épen ingyen kínálják a nevelést, oktatást. Czikkiró több esetet tud, hogy protestans lelkészek is apáczákhöz adták leányaikat nevelőbe. (Hogy nálunk a szebeni zárdában szintén feles számmal vannak protestansok — tudva van.) De lesz-e aztán ezekből jó protestans anya?

Lehetnek a legszabadabbelvű intézményeink — és mégis Róma fog uralkodni az anyák által, ha idején föl nem ébredünk.

Egykor Róma fegyverrel hódított; mi könyvekkel harcolánk és győztünk. Ma kicsavarja Róma a mi kezeinkből legjobb fegyverünket — a nevelést.

Ha elveszítjük a nőket: bezárhatjuk költséges főiskoláinkat is, mert szükségtelenek. Czikkiró melegen szólítja fel az összes egyházkerületeket, püspököket, főgondnokokat és minden igaz protestanst: hassanak oda vállvetve, hogy mindenfelé állittassanak prot. nőnevelőket. Ha áldozatok árán is, ha jogakadémiákat megszüntetni, theol. intézeteket egyesíteni kellene is — csak legyenek nőnevelőink! Mert különben végveszély fenyeget.

A „**Protestans Hetilap**“-ban Joó István tart szemlét a lefolyt év erkölcsi tünetei fölött.

A magyar ref. egyháznak most lejárt egy évét fővadásokban megnyugtatónak találja. Volt mozgás, tevékenység az egyházi élet mezején; pusztulást jelző anyagi viszonyok között is tekintélyes áldozatok tétettek a vallás és tudomány oltárára.

De másfelől egészben véve hazánkban a közérkölciséggel megelégedni nem lehet. Nemcsak a nép alsóbb rétegeiben, hol a bűn beszámítását enyhíti a nyomor, de a magas polczon ülő államhivatalnokok köreiből, a közbizalom által felemelt nagyságok soraiban is kezd elmúlni a lelkiismeret szava, sőt veszni indult a szeméremérzet is. Nem az eszmék, hanem a pengő ércdarabok lelkesítenek.

És mi az oka az erkölcsi megbízhatatlanságnak, mi szülte ama szerencsétlen kórtüneteket, melyek a közügynek oly tömérdek kárt okoztak? Részben tán a fényűzés, pazar és könnyelmű költsékezés; de mindenekfölött az erkölcsi elvek lazultsága, a vallástalanság.

Lejtőhöz ért a világ jó része, a lefelé hullást meg kell akadályozni. Ez feladata az ur szolgáinak és a tudomány embereinek — egyaránt. Vajha a letűnő év maga alá temetné korunk bűneit és a derülő új év lenne a valóságos erkölcsi élet feltámadásának új esztendeje!

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

A vén sirásó.*)

Most is ásod, egyre ásod serényen,
Pedig bizony elkezdhetted jó régen;
Homlokod már sok mély gödör belepte,
S mindenikbe egy tized van temetve.

Már ifian, fél századdal ezelőtt,
Ültegetted fejfával a temetőt.
Számatalan sziv örömét eltakarád,
Egy se monda mégis átkot soha rád.

A temető az egyetlen jószágod,
Mi apádról örökségbe rád szállott;
Hej mert ő is sok koporsófedelelet
Hideg földdel, rideg földdel befedett!

De hogy aztán gyenge lett a munkára,
Rád szakadott a mesterség utána;
S mikor mások vig danával arattak:
Te akkor is a sirt ástad, faragta.

Testvér, barát, ki csak vala körülted,
Már mind zordon udvarodba kerültek;
Hozzád jöttek, egyik későn, más korán,
S mindeniknek szállást adál szomorán.

Mig egyikét, vagy másikat temetéd,
Játszottad a házigazda szerepét:

*). Mutatvány Jakab Ödönnek legközelebről megjelent közleményeiből.

Más világba ajtót nyitál előtte,
S a vendéget bocsátottad elől be.

De neked is megszámlálva a napod,
Ócska ásód nem sokáig forgatod:
Ha ők előlmár mindnyájan bementek,
Sora van már neked is csak bemenned.

Egyháztörténelmi adatok.

Apafi, Mihály korából.

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

A m. történelmi társulat mult évi kivándorlása alkalmával egy előkészítő bizottságot küldött M.-Vásárhelyre a gróf Teleki család ottani levéltárának átkutatása és tanulmányozása végett. A bizottság — mint tudva van — valóban nagyszerű kincseket talált ott, melyek közt kétségtelenül nem utolsó az egyháztörténelmi adatok. Azon korból, melyben Teleki intézte Erdély sorsát, hazánkban nemcsak politikai, hanem egyházi történelmére vonatkozó adatok is, csaknem teljesen megvannak e levéltárban. A bizottság azon rövid idő alatt, melyet e levéltárban töltött, tett a mit tehetett: de kiváló figyelmet az egyháztörténelmi adatokra nem fordíthatott. Azonban egyet mást még is lemásolt s azokat bemutatja e lapok olvasóinak mintegy ismerléstül. Bár mások is kedvet kapnának a tovább kutatásra; ott azon idők egyházi és irodalmi nevezetességei közül legtöbbnek levelezéseit egész nagy csomagokban őrzik.

I.

Michael Apafi sat.

Spectabilis sat. salut. sat.

28 április Kúvárból nekünk irt Kegyelmed levelét hírekről való tudósításával együtt kegyelmesen vöttük. Hogy az hamis pénzverő oláhok felől az torda vármegyei vicetiszteknek parancsolt azt kegyelmed igen jól csélekedte s meg is érdemlik büntetéseket, ha compenáltatik dolgok, hogy mások is tanuljanak rajtok. Az ide küldött inclusákból magyarországi keresztény atyánkfiaiának bizalmas állapotjokat s abban vallásunkon való ecclesiáinknak is persecuáltatásokat bizony szomorú szívvél halljuk, s nem kevésé fájjaljuk; talán Isten megszánya szegényeket s valami oly utat csudálatos bölcsessége szerént mutat szabadulásokra. Az ecclesiák állapotjainak, ha valami csendesítésére lehetne, irattuk volt Bánfi Dénes uramnak, hogy Pater Mihályt neyünkkel fenyegetse meg, s az Vicáriust is hivattuk volt, s megparancsoltuk, hogy irjanak oda ki s csendesítsék az dolgokat: mert egyáltalában mi is keményebben nyulhatunk ő hozzájuk ide bé; lészen-é valami fogamatja, nem tudjuk. Nekünk mostan az portáról semmi oly hireink nincsenek, az Fővezért hirdetik, hogy Nándor-Fejévár felé fogna jöni, ha valamik azon kívül interveniálnak, communicáljuk kegyelmeddel; kegyelmed is, ha mi újabb hirei occurálnak, tudósítani bennünket el ne mulassza, kegyelmesen vesszük kegyelmedtől. Eidem sat.

Datum in arce nostra Fogaras. 24. april. A: 1671.

M. Apafi m. p.

Külczim: Spectabili ac Generoso Michaeli Teleki de Szék sat.

Eredetije a gr. Teleki család levéltárában. Missiles 326. b.

II.

Tekintetes istentfélé ur!

Nagy böcsülettel vettem uram az ónat, kérem szerepelttel Nagy-Bányáról mennél hamarább hozassa be, mert ez ugyan nem elég, sok és nagyok lévén az ablakok, abból adasson kgd a puskás csatlósnak is, mert énnekem anynyi sok ugyan nem kell. A mely irásokat kgdnek küldem vala lelkem uram, ne vesszenek el tőlem. Ismét akarom ezt kgdnek értésére adni. Vagyon nálam egy 1620-beli articuluma Magyarországnak, melynek praefatiojában okát adja az ország, mért állott el a királytól és Bethlent mért választotta magának; az articulusokban szép rendet tartott Bethlen király, meddig terjedjen a püspöknek hatalma és hányan hagyattassanak meg, nemtudom vagyon ez kegyednek; ha nincs, szükségesnek itélem Kgd tudassa; Bogáton vagyon ugy tudom, ha kívánja kgd, írja meg uram. Pethő György neve alatt vagyon egy magyar historiája in quarto a szegény Zrínyi uramnak, Bécsből hozattam vala Szathmárra. Kende Gábor uramat vagyon Huszton, jó könyv igen; ha kgdnek nincs, onnan hozassa el magának. Torma István uramnak és a több tehén ígérőket szólitaná meg uram kglmed, Bethlen Farkas uramnál egyéb meg nem adta. Az én kglmes szent istenem dicsőitse meg kdben magát, te-

gye szent és irgalmas jóságának alkalmas és kedves eszközévé. Melyet szüvemből lelkemből kívánok.

Kgd igen hű s alázatos jó akarója
Tofaeus Mihály.

Nagy tisztességgel köszöntöm az édes asszonyomat, adjon isten a kis gyermekeknek jó egészséget.

Radnot 1672 17 Aug.

Külczim: Tekintetes nemzetes Teleki Mihály Uramnak egyetlen egy factoromnak.

Alább Tofaeus kezével. A purquillont küldje ide uram kegyelmed.

Eredetije, mely egészen Tofaeus írása, a gr. Teleki család levéltárában, Misz. 116 sz.

III.

Tekintetes ur asszony!

Nekem régi jó asszonyom!

Kgd maga kezével irott levelét nagy tisztességgel vettem, az én sok kárral teljes hitván enyedi házamhoz mentén, nagy sietve az úton kellett megolvassnom is, azért nem tehettem választ reá, melyről kgdet igen nagy becsülettel követem, érette reám ne nehezteljen. Hogy kgd végére ment a Kereszturi János uram dolgának jól, azt elhiszem, és ugyanazért mondtam volt meg az én régi igen jó uramnak, Vér György uramnak ő kegyelmének, hála Istennek, hogy nincs benne semmi. Ugyanis a mi kglmes urunk országában hallatlan példa volna az, hogy ő nsága hive lévén valaki, ő nagysága táborozó s felei nyughatatlan életéért való imádkozásokat neheztelné. Én bizony kisebb gondolatlan sem gondolnám azt a kgd udvara felől soha, s most sem gondoltam, hanem csak csudálkoztam, s hogy magamat benne el nem tudtam igazítani, azért adtam Vér uramnak ő klmének értésére. Én édes Asszonyom kívánok istentől kdnek, szép gyermekinek felnevelésére, urának ő kglmének öröme; jó egészséget, és ő kegyelmének kegyelmekekkel hamar való szemben létére kívánatos jó időt, melyet engedjen Isten kegyelmekeknek.

Kegyelmekek jó szívvél szolgáló,

jóakaró szolgálja

Tofaeus Mihály.

Külczim: Tekintetes Nagy urasszony Teleki Mihály uram édes felesége, Vér Judith asszonyomnak, régi jó asszonyomnak, nagy becsülettel.

Eredetije: a gr. Teleki család levéltárában. Missiles 203.

IV.

Michael Apafi stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Nem tartván bátorságosnak, hogy Kolozsvári uram magával vigye el az Bibliának nyomtatására rendelt aranyokat; kgdnek kgsen és serio parancsoljuk, Isten kgdet Szebenbe vivén hivassa magához a szebeni companiabeli görögek biráját és az egész companiát s adgya kezekben azon summát, oly declaratioval, hogy factorok által juttassák Hollandiában, és ott hasonló pénzüld adják Kolozsvári uram kezében, ha nem akarnák is fel venni, kglé csak

adja kezekhez. Mi is specialiter parancsoltunk nekik, hogy felvegyék. Secus stb. Datum in arce nostra Fogaras. 26. Aprilis 1684.

M. Apafi mp.

Külczim: Spectabili ac Generoso Michaeli Teleki de Szék stb.

Eredetije: a gróf Teleki család levéltárában (missilisek 127. 9.)

V.

Michael Apafi stb.

Generosi stb. Salutem stb.

Nemes vitélő Szilágyi Mihály egyik mezei hadaink Hadnagya jelenti alázatos supplicatioja által, hogy néhai Csulai György maradott volt az ecclesiának adóssa nyolczszáz forintokkal, melynek megadása megmaradott árváit illeti; az specificált árváknak egyikét pedigh fenn specificált Szilágyi Mihály vette Isten rendeléséből feleségül, instálván azon, hogy azon summa pénznek egyszersmind való megadására ne képesitenék elégtelenek lévén egyszersmind való megfizetésére. Kinek alázatos törekedésire kegyelmes tekentünk lévén, kegteknek és hűségteknek kegsen parancsoljuk, értvén az megnevezett néhai Csulai György árváihoz való kegmességünköt az megnevezett nyolczszáz forintoknak megadására ne eröltesse őket, hanem az mit adbatnak, kevesenként percipiálja kegték s hűségtek. Nec secus stb. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 29 mentis Junii. Ao. 1684.

M. Apafi mp.

Külczim: Generosis et egregiis Reformati collegii nostri Nagy-Enyediensis supremis Vicecuratoribus stb.

Eredetije: a gróf Teleki család levéltárában. (Missilisek 128. b)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. decz. 19-én.

— A beállott új esztendőben fogadják t. olvasóink szives jó kívánatainkat. Adjon Isten hazánknek békességet, anyaszentegyházunknak előrehaladást, a családokban megelégedést, t. olvasóinknak egyen-egyen frís erőt, jó egészséget! Ha Isten velünk, kicsoda ellentünk?!

— Lapunk első két számát minden eddigi előfizetőknek megküldjük; sziveskedjenek ez idő alatt nyilatkozni, hogy kívánják-e lapunkat továbbra is járattatni? Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy felesleges példányokat nyomathassunk. Az előfizetések, megrendelések, elősmervények közvetlenül lapunk kiadóhivatalához czimzendők.

— Gyászhir. Debreczeni ref. főtanodánknek érde-
mes halottja van. Tóth Mihály, hittanár, az er-
kölcstan s gyakorlati lelkészet tanára, mult hó 28-
án, élete 73-ik évében, jobb létre szenderült. A tisz-
tes agg férfiú egész életét nemes hivatásának szen-
telte föl s a neki adatott talentumok mértéke sze-
rint odaadó buzgalommal munkált a gondviselés ál-
tal számára kijelölt téren. Anyaszentegyházunk ügyei
iránt mindig a legmelegebb érdeklődéssel viseltetett
s jó szíve a rá bízott ifjúságon kiváló szeretettel
csüngött. Neve egyházi irodalmunk terén s fönnmara-
drt műveiben, melyek közül főként Egyházi Szó-
noklata na széles körökben terjedett el, ismeretes.
Halálát egy leánya (Csáthy Károlyné) s két fia
gyászolják, de családi gyászukban őszinte részvéttel
osztozik egész anyaszentegyházunk, melynek mind-
végig buzgó bajnoka, hű fia, derék munkása vala.
Legyen áldott emlékezete!

— Egy nő érettségi vizsgálata. A budai kir. gym-
názium igazgatósága közelebb egy hölgy kérvényét terjesz-
tette fel a közoktatás miniszterhez az érettségi vizsgálat le-
tehetéseért. A hölgy neve Szillasy Jánosné, szül. Hugonnay
Vilma grófnő, ki Zürichben végezte hat éven át az orvosi
tanfolyamot, mint orvostudor jött haza Budapestre, de itt a
zürichi oklevél érvénytelen. A hölgy nem riad vissza attól,
hogy Budapesten újra elvégezze az orvosi tanfolyamot s le-
tehesse a vizsgákat — csak engedélyt adjanak rá. Az érett-
ségin kell kezdenie, s itt kis baj van, mert a görög nyelv
elengedésért folyomodik. Az eset annál érdekesebb, mert
adalékot fog szolgáltatni ahhoz, hogy Magyarorozágon az
illetékes körök mily véleménynyel vannak a nő-emanczipá-
ció iránt.

— Magyar mormonok. Az északamerikai Egyesült-
Államok kormánya újabb időben erélyes hadjáratot folytat
a sok-feleségű mormon felekezet ellen és kizavarta őket hi-
res székhelyükből, a sóstó-városból. Most az Egyesült-Álla-
mok budapesti konzulját, Bail urat utasította, figyelmeztesse
a magyar kormányt, hogy a mormon felekezet a bevándor-
lók és főleg a Magyarországból jövő bevándorlók közül sze-
rez hiveket. A belügyminiszter e figyelmeztetés folytán a
törvényhatóságokhoz körrendeletet intézett, melyben utasítja
ezeket, hogy a kivándorlás ügyét tartsák szemmel és ellen-
őrizzék a kivándorlókat.

— Fánosi Gábor, a nagy-enyedi főtanoda derék nő-
vendéke s volt szaktanítója, a helybeli tudomány egyetemen
a magyar nyelv és irodalomból a tanári szakvizsgát a na-
pokban jó eredménnyel tette le.

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dése, hová az előfizetési-
pénzek legcélszerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 4
frt., évnegyedre 1 frt 50 k3

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A reformált egyház országos szervezkedése. Szász Béla. — Középiskola ügyünk vitatása. Bod Károly. — Adalékok a budai zsinat történetéhez. Közli: Szász D. — Az áll. igazgató tanács nagy gyűléséből. — Egyházi lapok szemléje. — Külföldi szemle: (Helvecia. — Franciaország. — Anglia.) — Irodalmi szemle. — Tárca: [Egy szép lélek vallomása. (Folytatás) — Egyházi és iskolai hírek. — Szerkesztő postája.

A reformált egyház országos szervezkedése.

Kolozsvár, 1879. jan. 9.

Míg nekem magamnak elvi kifogásom van a magyar reformált öt egyházkerület chablonszerű egyformásítása, túlhajtott centralisálása ellen s épen az ügy és cél szempontjából veszedelmes, antiprotestans törekvésnek tartom, hogy az individualismus holmi theoretikus rendszerességnek áldozatul dobassék: addig egyházkerületem előbb conventi küldötteinek első memoranduma útján csak is a mindöt superintendenciát közösen érdeklő ügyek intézésére akart közös organumot teremteni, az egyes superintendenciák autonomiájának föntartásával; utóbb pedig, a bizottság többségének nézetéhez alkalmazkodva, még tovább ment s 1878. okt. 6. és 7-én tartott rendkívüli közgyűlésében — nézetem szerint — veszedelmessé válható elvi engedményeket is tőn, csak hogy ne őt lehessen vádolni az egyesülés netaláni meghiusultáért. Így mondott le az egységesítés kedvéért törvényes jogáról, mely szerint felségi sanctiora nem szoruló törvényhozási joggal bír; így fogadta el a paritás katolikus szagu elvét, mely szerint a papi chrisma törvényhozási qualificatiová tétetik s a hivek egyetemének szolgálói [egyenlő joguakká válnak a maguk egyezeredrésnyi számukban a kilencz-százkilenczvenkilenc ezerredrésznit tevő hivelkel;

így hajlott meg az elnöki székbe ültetett kétfejű sas előtt — holott ezek s az ezekhez hasonló, részint végzetes, részint nevetséges elvi alkuvások nélkül is minden baj nélkül lehet vala az állammal szemben representáló, a domesticát, pap-nevelést, tanügyet, biblia fordítást, egyetemet stb. intéző testületet szervezni, csak úgy, mint a lutheranus testvérek létrehozták a maguk közös organumát, vagy, a mint mi magunk is szervezkedünk most a nélkül, hogy szemünkre hánynók egymásnak, hogy nálad presbyterium, nálam pedig egyházi közgyűlés igazgat; hogy nálad a püspököt az egyházközségek választják, nálam pedig a közgyűlés; hogy nálad restauratio nincs, nálam pedig van; hogy nálad rendi, nálam pedig népképviselő ül az egyházkerületi közgyűlésen; hogy nálad a tanodák helyhatósággal nem bírnak s nálam autonom testületek; hogy itt tanácsbírák vannak, ott nincsenek; hogy nálad az igazságszolgáltatási forumok össze vannak keverve a közigazgatásiakkal, nálam meg szigoruan el van különítve a törvényhozás, közigazgatás és igazságszolgáltatás — s Isten a megmondhatója, hány eltérő, sőt ellenmondó határozmányt lehetne az öt egyházkerület közéletéből s szervezetéből fölhozni, de azért conventi küldötteink igen jó békességben ülhettek s ülhetnének akár a világ végéig együtt, a nélkül, hogy minde különbség útját állaná a valóban mindnyájunkat közösen érdeklő ügyek böles és sikeres megbeszélésének és elintézésének.

De nálunk már ez a divat: a theoria minden előtt! Hegelnek sem osztályozás, ha nem épen három tagból áll s ha a rendszeresítendő anyag nem akar beilleni: itt nyír belőle, ott told hozzá egy kicsit. Rendeztük a megyéket arte legis, a legszebb elmélet szerint, néhány év mulva visszacsináljuk, mert igen messze mentünk. Elválasztjuk a közigazgatást

az igazságszolgáltatástól — egy-két miniszter elkopik s a bagatell ügyeket visszaadjuk a törvényhatóságoknak; a legszabályosabb perrendtartást megcsináljuk — két év múlva novellára, utóbb egészen új perrendtartásra van szükség; megtanuljuk a könyvekből, hogy a vasutak segítik az ipart és kereskedelmet, nósza építünk vasutat mindenfelé s utaznak rajta a mezei nyulak, megszállhatjuk rajta az alföldi homokot. Nincs is szebb valami a világon a rendszeres elméletnél. Maga a rendszeresítő anyag hadd vesszen, csak az elmélet maradjon!

Ugy látszik, a mi egyházi szervezkedésünkben is nem az ügy, hanem a forma a cél s az hiszszük, hogy ha papíron kiczirkalmazuk: milyen sorban üljenek a tagok a presbyteriumban; az enuntiatio alanyát a világi, s állitmányát a papi elnök mondja ki; az országos egyház törvényhozóit Kakasdon ugyanazok választják, a kik Debreczenben — meg lesz minden, a mit csak kívánhatunk: domesticánk milliókra megy, desolált egyházaink nem lesznek; papi fizetéseink a legkiválóbb tehetségeket vonják a katedrába, prot. egyetemünk föl-épül, theol. tudományos irodalmunk fölvirágzik s mi lépünk az államvallás jogaiba és hatalmába.

E fölött, különben, nincs miért szót vesztegetnünk, ez már — elvégeztetett, akárki megoldvashatja a conventi bizottság jegyzőkönyveiben.

TÁRCZA.

Egy szép lélek vallomásai.

(Folytatás.)

Egy híres és akkor befolyása, tehetsége s szellemessége miatt igen becsült világi a mi udvarunkban nagy tetszésben részesült. Ő Narciszt különösen kitüntette s folyton vele volt. Ők együtt a nők erényessége fölött is vitatkoztak. Narcisz egész társalgásukat terjedelmesen közölte velem, s én sem maradtam el megjegyzéseimmel, s az én barátom tőlem egy írott fogalmazványt kért. Meglehető gyakorlatossággal írtam francziául; az én jó öregemtől jó alapot nyertem. Barátommal ezen a nyelven leveleztem, s nagyobb képzettséget, főleg akkor, csak franczia művekből lehetett szerezni. Dolgozatom tetszett a grófnak; néhány kis dalt át kellett adnom, melyeket csak kevéssel azelőtt költöttem. Elég az hozzá, Narcisz minden utógondolat nélkül azt hitte, hogy kedvesének ezzel valami jót teszen és az egész történet, az ő nagy megelégedésére egy szellem-dus franczia versekben írt levéllel végződött, melyet neki a gróf elutazásakor küldött, melyben megemlékezett barátságos vitatkozásukról s a végén szerencsésnek mondja őt,

Csak az tetszik előttünk különösnek, hogy míg az erdélyrészi egyházkerület egész őszintén megmondja, hogy legjobb szeretném csak is a mindnyájunkat közösen érdeklő ügyek számára organumot teremteni, de ha nektek ez nem elég, ám lemondok egy csomó jogomról, hanem ezeket s ezeket semmi áron sem áldozom föl; míg tehát mi tiszta bort töltve a pohárba s a clara pacta, boni amici elvét követve, leplezetlenül előadjuk egyesülési föltételeinket: addig a Királyhágóntúliai igen gyorsak ellenünk a vádaskodással, de egyáltalán csökönösen hallgatók a maguk föltételeinek közlésében. Ki hallott, ki olvasott valahol valamit a testvér superintendentiák hivatalos nyilatkozatáról, melylyel véleményt nyilvánítottak volna a conventi munkálatok felől? A divatos phrasist, hogy egyesülni kell, igenis, mindenik hangoztatta, hiszen már iskolai Sallustiusunkból is megtanultuk: concordia parvae res crescunt stb., de hogy valamelyik késznek vallotta volna magát, hogy fölodom, vagy elfogadom a restauratiót, hogy presbyteriumom és közgyűlésem hatáskörét megváltoztatom; hogy tanácsbirákat választok, vagy nem választok; hogy igazságszolgáltatási gyakorlatomtól eltérek; hogy papjaimat a képezők vagy presbyterek, vagy képviselők által választatom; hogy presbyteriumomat nem ma-

hogy annyi kételkedés és tévedés után, egy bájos és erényes nő karjai közt a legbiztosabban megtanulhatja, hogy mi az erény.

E költeményt mindenkifölött legelőbb nekem, azután pedig csaknem mindenkinek megmutatta, s mindenki arról saját tetszése szerint vélekedhetett. Így folyt ez több alkalommal, s így mindazok az idegenek, kiket ő becsült, házunkba bemutatva lőnek.

Egy grófi család hosszú ideig tartozkodott nálunk ügyes orvosunk miatt. E családban is Narciszt, mint fiókat, úgy becsülték; ő engem ide bevezetett, ezen érdemes embereknél mind a kedély, mind a lélek kellemes mulatságot talált, s még a szokásos társas időtöltések sem voltak e házban olyan üresek, mint egyebütt. Mindnyájan tudták, hogy mi milyen lábon állunk s foglalkoztak is velünk, a mint a körülmények hozták ezt magukkal, de soha sem érintették a tulajdonképeni viszonyt. Azért említem meg ezen egy ismeretségemet, mert ennek, életem folytában, nagy befolyása volt reám nézve.

Már csaknem egy év tölt el eljegyzésünk óta s ezzel együtt tavaszunk is oda lőn. Közelgett a nyár s minden komolyabb és hevesebb jelleget öltött.

Néhány váratlan haláleset következtében hivatalok jöttek üresedésbe, melyekre Narcisz igényt tarthatott. Közel volt a pillanat, melyben egész sorsom eldőlni vala,

ga. által egészem ki; hogy az egyházközségeknek több vagy kevesebb jogot engedek; hogy superintendentialis gyűléselm tagjait egyenlő elv szerint választom; hogy tanodáimat önállósítom; hogy egymás papnövéndékeit és papjait kölcsönösen elfogadjuk és ingremiáljuk stb. stb. stb. mindezekről egy árva szó nyilatkozatot sem hallánk semerről.

Mi most nem kívánunk senkivel vitába ereszkedni a fölött: melyik egyházalkotmány és szervezet jobb, protestansabb, állami törvény által biztosítottabb, kifejtettebb és nagyobb autonómiával bír: az Erdélyrészi-e, vagy pedig az egymás között szintannyira különböző négy Királyhágóntúli-e? Még azt is elhallgathatjuk, a mit a „N. H.“ czikkezője mond, hogy az erdélyi (részben képviseleti alapokon felépült) törvényhozásánál demokratikusabb a Királyhágóntúli (paritásos, rendi szervezetű) alkotmány, beszélve aristocraticus intézményekről ott, a hol a törvényhozás jelentékeny számu tagját az egyházközségek választják, a gondnokokat az illető helyhatóságok candidatioja szerint a képviseleti legfőbb forum választja, ugyanaz, mely a közigazgatási főtestületet felelősség mellett s csak hat évre állítja be és a hol ötszáz papot nem akarnak annyi jogra privilegizálni, mint háromszázezer egyháztagot. De már azt mégis csak joggal megkövetelhetnők a gyors

s míg Narcisz s összes barátai az udvarnál mindent elkövettek, hogy ama bizonyos benyomásokat, melyek reá nézve nem voltak kedvezők, eloszlassák s számára ez ohajtott állást megszerezzék, én kérelmemmel a láthatatlan baráthoz folyamodtam. Olyan barátságos fogadtatásban részesültem, hogy örömet tértem hozzá vissza. Egészen szabadon bevállottam előtte ohajomat, vajha Narcisz elnyerné e hivatalt; de kérelmem nem volt sürgető, nem követeltem, hogy ez az én imámért történjék meg.

A hivatal egy sokkal csekélyebb tehetségű pályázóval lett betöltve. Szerfelett megrettentem e hír hallattára, szobámba siettem s azt jól bezártam magam után. Az első fájdalomérzet könnyekben tört ki, de csakhamar azon gondolatom támadt: még sem kell ezt a véletlen játéknak tulajdonítani, s tüstént eltökéltem magamban, hogy teljesen megnyugszom ebben, mert ez a látszólag rossz is javamra szolgálhat. Ekkor a legcsillapultabb érzelmek vettek erőt rajtam s ezek eloszlatták a bánatnak összes felhőit, éreztem, hogy ennek segítségével mindent kiállhatok. Vidáman ültem le az asztalhoz, a háziak nagy bámulatára.

Narcisznak kevesebb ereje volt mint nekem, s vigasztalnom kellett őt. Családjában is kellemetlenség keletkezett, a mi őt aggasztotta, s a köztünk levő bizalmas viszonynál fogva, nekem mindent elbeszél. Minden utánjárása, hogy még idegen szolgálatba is álljon, nem aratott több

calumniatoroktól, hogy zsákba macskát ne áruljanak, hanem adják elő maguk is egyesülési feltételeiket, hogy megláthassuk: hol a nagyobb separatismus, nálunk-e, a kik belügyeinket ugyan mindenki fiától függetlenül akarjuk intézni, de a közösen érdeklő ügyekben föltétlenül alárendeljük magunkat a közös forumnak; vagy pedig ott, a hol beszélnek ugyan sokat a mások separatismusáról; hangoztatják eleget az egyesülés áldásos voltát, de egy kis ujjat sem mozdítanak megvalósításáért — az az oly ideális mértéket állítanak föl számára, a melyről minden gyakorlati ember előre tudhatja, hogy megvalósulni nem fog s mégis másokra háritják a meghiusulás hibáját, melyet túlszigazott követeléseikkel okozának.

Erős meggyőződésünk, hogy úgy állítva fel a kérdést, mint a „N. H.“ czikkezője is teszi, ki ha mindent meg nem kaphat, semmit sem hajlandó elfogadni: egy jelentésű az unio meghiusításával abban a formában is, minőben a mi egyházkerületünk elfogadni hajlandó s koránt sem csupán az erdélyrésziek, hanem a Királyhágóntúliak separatismusáért is — vagy is mondjuk inkább: a dolog természeténél fogva, minek bizonyosságául nem kisebb tekintélyekre van módunk hivatkozni, mint dr. Révész Imre és dr. Ballagi Mór. Ha ezeknek nyilatkozata

sikert, mindent mélyen átéreztem s mindent végül arra a helyre vittem, a hol kérelmem oly jó fogadtatásban részesült.

Minél enyhítőbben hatott ez reám, annál gyakrabban igyekeztem felújítani s a vigaszt is ott kerestem, hol ezt oly gyakran feltaláltam volt; de nem találtam föl mindig: épen olyan állapotban voltam, mint az, a ki napon akar sütkörözni s valami utjában áll, a mi árnyékot vet. Mi az? kérdezém magamban. Buzgón fürkésztem e jelenség okaután s világosan átláttam, hogy minden lelkem állapotától függ; ha az nem kizárólag csupán az Isten felé fordult, hidegen maradtam; kölcsönhatást nem éreztem s választ nem érthettem meg. Ekkor a második kérdés az volt: mi zár ol tőle? E kérdés széles mezőt tárt föl előttem s olyan vizsgálódásba bonyolított, a mely szerelmem történetének csaknem egész második éve alatt tartott. Előbb is bevégezhettem volna, mert hamar nyomára jöttem, de nem akartam bevallani s ezerféle mentséget kerestem.

Csakhamar éreztem, hogy lelkemnek Istenhez való irányulását léha szorakozás és kicsinyes dolgokkal való foglalkozás zavarja meg; a hogyan és hol iránt hamar tisztába jöttem. De hogyan lehet megélni egy olyan világban, hol minden közönyös vagy eszeveszett. Szerettem volna a dolgokat úgy hagyni, a mint vannak, s éltem volna vaktában, csak úgy, mint más emberek, kikről láttam, hogy

értelmében megtarthatjuk álláspontunkat, kibékülhetünk végzetünkkel, hogy a „N. H.“ cikkezője végkép elítélt bennünket. De erről a jövő alkalommal el akarunk némelyeket mondani.

Szász Béla.

Középiskolaügyünk vitatása.

II.

Én nem hiszem R. ur azon állítását, hogy „a mi embereink legnagyobb része“ együgyűség miatt ne érné fel észszel azt, hogy „az egy-két jó tanítóval ellátott népiskola csak úgy, vagy néha talán még jobban előkészíti a növendékeket mint a kollegyomnak megannyi külön tanítóval ékeskedő négy osztálya“. De másfelől engedjen meg nekem R. úr, ha kimondom, hogy talán csak az állami közélet tanodák növendékeinek készsége iránt táplált túlbuzgóság miatt és így elfogultságból ajánlja olyan nagyon a tanulók összehasonlítását. Én a tanulók összemérését annyival kevésbé merném ajánlani, mert az eredmény mindkét részről a tanulók lelki tehetségétől, a tanító képességétől, (kinek t. i. vezetése alatt voltak) lelkiismeretes buzgóságától, gyakorlati ügyességétől s ezen kívül sok más eshetőségektől és mellékes körülményektől tételnék függővé s épen ezért erre — nézetem szerint — mit sem lehet építeni.

jól találják magukat, de nekem nem volt szabad: egy belső szózat igen gyakran szólalt fel ez ellen. Ha ki akartam magamat vonni a társaságból s megváltoztatni viszonyaimat, nem tehettem. Én már be voltam zárva egy körbe, nem szabadulhattam meg némely egybeköttetésektől, s az annyira szívenem fekvő ügyben az egyik végzetes véletlen a másikat érte. Gyakran könnyes szemekkel feküdtem le s egy álmatlan éj után újból úgy kelttem föl, erős támaszra volt szükségem s ezt nem adá meg nekem Isten, ha tovább is a bolondját futottam.

Most minden tettemet mérlegbe vettem, először a tánczolás és játszás esett vizsgálódás alá. Mindent, a mit csak valaha ezek helyeslése vagy ellenzése érdekében mondtak, gondoltak, vagy irtak, felkutattam, megvitattam, elolvastam, mérlegeltem, nagyítottam, elvettem s szünet nélkül tündöttem. Ha abba hagyom vala ezeket, bizonyos vagyok afelől, hogy Narciszt sértettem volna meg, mert ő szerfölött félt a nevetséges színtől, melyet a világ előtti aggályos lelkiismeretesség látszata szokott nekünk adni. Minthogy én ekkor azt a mit esztelenségnek, ártalmas esztelenségnek tartottam, nem kedvtelésből, hanem csak pusztán az ő kedvéért tettem, reám nézve minden végtelenül nyomasztó leve.

Kellometlen bőbeszédűség s ismétlések nélkül nem lettem volna képes az igyekezetet kifejezni, mit arra

Azonban, ha valahol, úgy a népiskolai nevelésnél, mint a kiindulási pontnál, igaz, mit R. úr találóan fejez ki ezen szavakkal: „szakmunkánál jelentékeny fokú általános műveltség sem ér föl a sokkal szűkebb körű szakképzettséggel.“ Az is igaz, hogy a legtöbb esetben a végzett theologus nem képes a szakszerűleg képzett népiskolai tanítóval, mint olyannal, a gyakorlati működés terén versenyezni.

És daczára mindezeknek s daczára annak, hogy a kollegyomaink mellett fenálló elemi osztályokat ad infinitum fenntartani mi sem véljük szükségesnek: még se óhajtanók, hogy a mi sokak által elítéletesen betegesnek képzelt és némely modern szabású állami uniformista által épen életképtelennek hirdetett közélet tanodáink kigyógyítását azzal a kissé merész operatióval kezdjük meg, hogy az elemi osztályokat „azonnal kijímélet nélkül vagdadjuk le“, mint ezt a többek között R. úr. is ajánlja. Mi ezt hasonlatosnak tekintenők azon kertész eljárásához, ki a hegy lábához ültetett gyümölcsfáinak törzse mellől és gyökérszállai alól egyszerre mind kiásatná és elhordatná a bár silány, de még elegendő táplálékot nyújtó földet s aztán fát a levegőben hagyná csüngeni mindaddig, míg megmozdul, alásuhad a hegy s így új föld kerül a gyökerek alá.

Tagadom hogy a „kollegyomi elemi osztályok fenntartása az érdekelt városok népnevelése ügyének kifejlődésében félszeg helyzetet állitana elő.“

Hiszen épen ezek a városok (tisztelőt és elismerés a kivételeknek!) állanak olymozdulatlanul, mint a hegyek; ezek-

fordítottam, hogy ama foglalkozásokat, melyek engem egyszerre szórakoztattak s benső békémet háborították, annyira kicsinyeseknek mutassam föl, hogy szívenem a láthatatlan lény behatása előtt nyitva legyen, s mily fájdalmasan kellett tapasztalnom, hogy ily módon a küzdelem véget nem érhet. Mert mihelyt az esztelenség köntösébe öltözködtem, nemcsak a külszine volt meg rajtam, hanem tüstént az esztelenség is át- meg áthatott.

Szabad-e nekem, hogy egy tisztán történelmi előadás szabályát mellőzzem s egy pár megjegyzést tegyek arról, a mi bennem végbe ment? Mi lehetett az, a mi izlésemet, gondolkozásmodomat úgy megváltoztatá, hogy huszonkét éves koromban, sőt még előbb, mi élvezetet sem találtam olyan dolgokban, melyek az ilyen korúakat ártatlanul gyönyörködtethetik? Miért nem voltak azok reám nézve ártatlanok? Azt válaszolhatom erre: épen azért, mert reám nézve nem voltak ártatlanok, mert rám nézve nem volt ismeretlen a lélek világa, mint más hozzám hasonlóknál. Nem, tapasztalásból tudtam, a melyre törekvés nélkül tettem szert, hogy vannak magasabb érzelmek, melyek a valódi élvezetet számunkra megszerezhetik, melyet hasztalan keresnénk a multságokban, és hogy eme magasabb örömeinkben egyszer mind a szerencsétlenségben erős oltalmúl — titkos kincs van fönntartva.

Azonban a társas élvezetek az ifjuság szórakozásai

től tehát nem sokat várhatunk, nem kivált addig, míg a szegénységgel való küzdelmök tart.

De elvégre is egyik városi hatóság keze sincs a felekezeti elemi iskolák fenntartása által megkötve vagy gátolva arra nézve, hogy népnevelési ügyét tetszése szerint rendezhesse.

A felekezeti elemi iskolák fenntartását ott, hol állami vagy községi iskola nincsen, az illető felekezetek létérdeke kívánja meg s erről le sem mondhatnak. Állítsanak csak az állam, a városi hatóságok és a községek elegendő számú és mintaszerűen berendezett népiskolákat, ekkor a mi elemi osztályaink — nem lévén versenyképesek — amugy is üresen fognak maradni és így azokat az idő meg fogja szüntetni s a normalis fejlődés folytán fenntartásuk önkényt válik fölöslegessé.

De ha az elemi osztályokat még most, idő nap előtt és mindenütt beszüntetjük, attól tartunk, hogy ez által egyik-másik középiskolánknak élet erét metszük el. Ez a rohamos operatio némely betegnek életébe kerülne!!

Mi egyébiránt az annyira ócsárolt változó köztanítói rendszert sem tartjuk olyan nagyon veszedelmesnek, feltéve, hogy nem szükség, sőt ma már nem is szoktak egyes tanodáinknál csak papjelölteket alkalmazni. Ma már — hála Istennek — ott állunk, hogy az elemi osztályok tanítására, a köztanítói rendszer és fizetés megtartása mellett, kitűnően képesített tanítójelöltet akárhányat kaphatunk, valamint az algymnusiumi osztályok tanítására is, míg állandó tanszékek rendszeresíthetnek, kitűnően végzett, sőt okleveles középtanodai tanárjelöltek, köztanítói

mindazonáltal erős ingert kellett hogy gyakoroljanak reám, mert nem voltam annyira ura magamnak, hogy azokat olybá vegyem, mintha engem nem érdekelnének. Oh mennyit tudnék ma nagy közönyösséggel tenni meg, ha csak akarnám, a mi akkor tévuttra vezetett, sőt fenyegetett, hogy erőt vesz rajtam. Középutot választani nem lehetett, vagy az ingerlő élvezeteket vagy az életet adó benső érzelmeket kellett nélkülöznöm.

De már a lelki tusakodásom a tulajdonképeni tudalam nélkül eldőlt. Ha volt is valami bennem, a mi az érzéki örömök után sovárgott, nem tudtam többé azokat élvezni. A ki a bort nagyon szereti, még az is elveszti minden kedvét a boriváshoz, ha egy boros-hordókkal telt pinczébe jut, a melyben őt a megromlott légkör megfojtással fenyegeti. A tiszta lég többet ér a bornál, ezt élénken éreztem s mindjárt eleinte kevés fáradságomba került volna, a jót a gyönyörök fölé becsülni, ha azon félelem, hogy el ne veszítsem Narcisz hajlamát, vissza nem tart vala. De a mint végre ezerszeres küzdelem, folyton ismétlődő szemlélgetés után, éles vizsgálódás alá vevém ama köteleket, a mely erősen hozzá fűzött, rájöttem, hogy mégis gyenge az, hogy szétszakítható. Egyszerre beláttam, hogy az csak üvegharang, a mely engem a légüres térbe bezár; csak még egyszer akkora erőt kell kifejtened annak szétbontására s mentve vagy!

fizetésre s az evvel járó kötelességek szives elvállalása mellett feles számmal ajánlkoznak.

Ezek a tanárjelöltek az élet bajaitól és nyomoraitól még menten, az ifjui lelkesedés egész hevével kezdik meg pályájukat s nem tekintik a szegényes és aránytalanul csekély mértékű díjazást. Ők örömmel vállalják el a terhes munkát is, mert még pályájok kezdetén állván, a jövő iránt táplált szép reményök feledtetni a jelen anyagi gondjait. Tanintézetünkre nézve pedig kétségen kívül csak nyereség, hogy ilyen egyéneket állíthat sorompóba.

Mindaddig tehát, míg oly kedvező helyzetben leszünk, hogy kellően képzett és hivatásszerűen épen tanítói pályára készült ifju embereket kapunk, nem látok veszélyt abban, ha nem állandósítjuk, — a minthogy jelenben a kedvezőtlen anyagi viszonyok miatt nem is állandósíthatjuk — tanodáink mindenik tanítóját.

Sőt, míg a mi kollegyomaink nemcsak oktatás, hanem egyszersmind a szó szoros értelmében nevelő-intézetek is kívánnak maradni s pedig mi óhajtjuk, hogy minél tovább azok maradjanak, mindaddig épen a mi köz- és magántanítói rendszerünk fenntartásában, sőt tovább fejlesztésében helyezük és találjuk a mi tanintézeteinknek nagy előnyét jövőre is biztosítva az olyan középiskolák felett, melyeknek céljai csak az ismeretközlés s hol az egyes tanítók megannyi Stundengeberek.

Jól esik a szülőknek, ha tudják, hogy gyermekeik a tanítóknak, mint szülői helyetteseknek közvetlen felügyelete s tapintatos vezetése alatt állanak szüntelen, kik az ők testi és lelki, anyagi és szellemi szükségleteiket közvetlenül ismerik és kellő időben ígykeznak pótolni.

Gondoltam s megtevém. Ledobtam az álcát s mindig úgy jártam el, a mint szívem sugalmazá. Narciszot folyton gyöngén szerettem; de a hőmérő, mely eddig forró vízben állott, e percztől kezdve a külső levegőn függött, fennebb nem szállhatott, mint a mily meleg a légkör vala.

Szerencsétlenségemre nagyon lehűlt. Narcisz kezdett kimaradni s idegenkedni; szabadon tehette; de az én hőmérőm mind alább-alább szállott, a mint ő visszavonult. A családtagok észrevették, kérdézősködtek tőlem, bámultak. Kinyilatkoztattam férfias daczczal, hogy eddig eléggé áldozat valék, hogy készen vagyok továbbra is élttem végéig minden balsorsban osztozni vele; de hogy foglalkezásaimban teljes szabadságot követelek, bármit tenni vagy nem tenni, meggyőződésemtől függjön; hogy azonban nem szándékom soha sem makacsul véleményem mellett maradni, sőt inkább minden érvet szivesen meghallgatok, de hogy abban, a mi saját üdvömet illeti, az elhatározás tőlem kell, hogy függjön, és semmiféle kényszert el nem tűrnék. Épen a mily kevéssé egy igen jeles orvos utasítása sem tudna rávenni, hogy egy különben egészen egészséges és sokaktól kedvelt étellel éljek, mihelyt a tapasztalat meggyőz a felől, hogy az nekem mindenkor árt, a mint például a kávé használatát is felhozhatnám: oly kevéssé s még sokkal kevésbbé tudnák előttem bizonyítani, hogy egy bármilyen nomű foglalkezás, a mely engem megzavart, erkölcsi kárt nem okoz.

(Folytatása következik.)

Találjunk módot, a mely szerint a fennálló rendszert javítani lehet, de azt, a mit évszázadok alkottak és találtak életre valóak, ne pusztítsuk el ok nélkül!

Az eddig mondottakból az is kitűnik, hogy kollegyomaink életben levő szervezetének revisioját mi is elodázhatatlanul szükségesnek véjük; de csak is a főt. egyhkerületi közgyűlés által kijelölt irányban és mérvben, t. i. az 1861-ben készült „szervezeti javaslat“ keretén belül. Mi ezt a 17 év előtt készült munkálatot most is szívesen fogadjuk el alapul, kiindulási pontul, mert sok abban a használható elem s egész szabása, habár ódon-szerűnek tűnik is föl, bátran kiállja a versenyt az újabb divatu, de idegen mértékre alkotott középiskolai próbatervekkel.

Az ilyen irányban való átalakítási elmunkálatok már az 1878. tavaszán Szászvároson tartott tanári értekezleten, az egyes iskolák tanárkarainak véleménye nyomán meg is kezdődtek, sőt az elmunkálatok az állandó ig. tanács és az egyhkerületi közgyűlés előtt is megfordultak, mely útastást adott a tovább teendő lépésekre nézve.

Igy belejutva végre a rendes kerékvágásba, habár lassan, de mégis csak haladunk s reményleni lehet, hogy nemsokára ujult alakban fognak középiskoláink tovább működni magasztos czélok megvalósításán!

Igaz ugyan, hogy a szászvárosi tanári értekezlet megállapodásai sem kifogástalanok minden tekintetben, mert p. o. nem helyeselhető az, hogy míg a klasszikai nyelvekre jövőre még több idő fordíthatnánk, addig a német nyelv és irodalom, daczára annak, hogy az érettségi vizsgálat rendes tárgyát képezi, a 8-ik gymn. osztályból jövőre is teljesen kihagyandó volna s a 7-ikben is csak heti egy órán taníthatnánk; valamint az sem, hogy a bölcsészeti előtanok a 7 és 8 ik osztályokban s tehát két éven át taníthatnának, holott a tapasztalat azt bizonyítja, hogy testi és értelmi fejlettség hiányában még a 8-ik osztály tagjai is csak ügyyel-bajjal barátkoznak meg az elvont bölcsészeti elvekkel.

De az ilyen apróbb tévedések minden emberi műnél mutatkozni szoktak s ezeknek az idő és tapasztalat lesz ítélő bírójok, tanító-mesterök és kiigazítójok.

Bod Károly.

Adalékok a budai zsinat történetéhez.

Közi: Sz. D.

II.

Hécei Dániel, esperes és Odor Mihály, nótarius, mint sz. szolnoki küldöttek, jelentése a zsinat folyamáról, előterjesztve 1792 márcz. 28-án a Szakácsiban tartott part. synoduson.

(Folytatás.)

Felolvastatta továbbá a Praeses ur ő Felségének ezen Gyűlés iránt a Felséges Helytartó Tanátshoz, onnét pedig ő nagyságának által adott parantsolatját. Melyből megért-

vén a gyülekezet, hogy Királyi Inspectornak méltóságos Zsadányi Almási Pál, Tstes Ns. Arad vármegye Főispánja és Tabulae báró ur ő excellentiája rendeltetett; négy Secularis és négy Ecclesiai személyekből álló Deputatiot küldött ő excellentiájának közinkbe való hívására, ki is kevé idő mulva, mint közöttünk Király képét viselendő személy, minden kitelhető tisztességgel megérkezett és eleibe küldött uj Deputatio által elfogadtatott s bekisértetett. Ki is a főhelyen megállapodván, az egész Synodus tagjai fenn állva levén, elkezdettek s elénekelték egy verset azon pünkössti dicséretből: Jövel Sz. Lélek Ur Isten, Töltsd be stb. melyet elvégezvén, egy buzgó könyörgést tartá Miskoltzi Superintendens Főtisztelendő Szalai Sámuel úr; és azután ismét egy vers elénekeltetvén, ki-ki helyére leült. A Királyi Commissarius ur a legfőbb helyen, kinek jobb keze felől említett Főtisztelendő Szalai Sámuel Superintendens uram, mint legidősb azon szent Hivatalban, azután a 3 Superintendens urak; és ezek után tiszt. Generalis Notarius uraimék, a szerint a rend szerint, a mint ki-ki közülök régebben viseli azon sz. hivatalokat; azután a Synodalis Notarius az Ekklesiai rendből; és azután a Táblának jobb oldalán az egész papi rend egymásután, a mint kinek-kinek tetszett.

Balfelől a Királyi Commissarius urnak ült az ideig való előtűlő idősb gróf Rádai Gedeon ur; a Főcurator urak, a Királyi Tábla Assessorai és a két Notarius urak; azután pedig a Táblának bal oldalán végig a több világi urak.

Elkezdvén a Kir. Commissarius úr a beszédet, minnekutánna a maga küldtetése iránt jött Királyi parantsolatot felolvasta volna, egy fontos magyar Orátziot mondott, mely ő Felségének hozzánk való jószágát magasztalta és a maga irántunk szives hajlandóságát kifejezvén, a dolognak atyafiságos egységgel való folytatására az egész Gyűlést intette, kinek is egy szivreható magyar beszéddel felelt meg idősb gróf Rádai Gedeon úr, bizonyítván ő Felségéhez való háládatosságunkat és ő excellentiája személyéhez való bizodalunkat; ő excellentiájának mind Ekklesiáinknak törvényes jussainak a Felséges udvar előtt minden magát előadható történetekben leendő oltalmazását; mind pedig az egész Gyülekezetet s annak tagjait fejenként ő excellentiája kegyességébe ajánlotta.

Elvégződvén eképpen ezen czeremonia: előadta a fenn tisztelt Praeses ur, hogy éppen a mai napon kezdeté ülését Pesten a Lutherána vagy Augusztána Confessiot tartó atyafiak hasonló Ekklesiai Gyűlése, kikkel is, minthogy köz volt mindez ideig mind boldog, mind boldogtalan állapotunk a Hazában, sőt vallásunk fundamentoma is egy: illő dolognak tartaná ő nagysága, hogy egy Deputatio rendeltetnék, mely azon tisztelendő Gyülekezetet nevünkkel köszönnvén, örvendezne szerentsés összejövelein és egyszersmind részünkről ajánlaná, részokról pedig kérné ki az atyafiságos egyetértést, ezen gyűlésekben folytatandó dolgokban. Elmentek azért négy papi és 4 világi renden levő személyek Pestre hintókon; és az alatt, míg oda jártak, a Synodalis Notariusok megeskettetvén, egyszersmind Királyi Comissa-

rius ur ő excellentiájának tudára adatott, hogy a Synodus magának Praesest választott. Rendelést tétetett azért, hogy a Praeses ur után mentől hamarabb irjanak, hogy siessen Budára jönni. Az alatt ismét proponálta a mlgs gróf Praeses ur, hogy mivel ezen Gyülést tartó személyek száma meg legyen határozva ő Felsége által: azért illő dolog, hogy csak azok jöhessenek be, kiknek jussok legyen az ide való jövetelre, u. m. az Ekklesiák küldöttei. Azért is rendeltetett, hogy mindenik Superintendentia a maga kerületéből jött küldötteket, megvizsgálván a credentionalis leveleket, szedjék rendbe és maga credentionalissával legitimálja őket az erre kirendelt deputatio előtt, kiknek osztán egy jel adattassék külön-külön, melynek bemutatásával (és nem különben) léssen ezután szabad bejönni. Az alatt elérkezvén a Lutheránus atyafiakról egy 8 személyből álló deputatio, köszönte a Pesten tartatott Synodus nevével hozájok küldetett köszöntésünket; és az atyafiságos egyetértésre magát mindenekben örömmel ajánlotta.

Vége levén eképpen ezen közönséges hálálkodásoknak, a következő sessiókban, mik végeződtek és miképpen, azokat nem annyira a napok számát, mint a dolgok természetét követvén, rövideden egy summában előadjuk.

Elsőben azért egyetértvén a Pesti zsinattal, tőlünk is 8 papi és 8 világi személyekből álló deputatio küldetett ki, onnét hasonló számmal rendeltettek, a kik összeülvén a Királyi Commissarius urak jelenlétében azt vizsgálák és határozták meg, hogy melyek lesznek azok a dolgok, a melyeket a törvény és ő Felsége akarhatja szerént ezen két Synodusok a magok tzeljairaivá tehetnek? és vajjon mindazokban a dolgokban lehet-e mind a két zsinatnak vallása megsértődése nélkül együtt munkálkodni? Mely deputatio negyednap szorgalmatos munkálódása után Relatiot tevén a Synodusnak, örömmel jelentette, hogy mindazok, valamelyek ezen Synodusokba elővettethetnek, olyatén dolgok, melyek iránt mind a két Confessiot tartó protestens atyafiaknak egyetértő Principiumaik s fundamentumaik vagynak s ugyanazért azok felett együtt tanácskozni hasznos és szükséges léssen.

Azok a dolgok pedig, melyek a Törvény értelme szerént ezen Gyülekezetben kidolgoztathatnak, ez alább irt őt Punctumokban határozattak meg, ugymint:

Először az Ekklesiái Igazgató Társaságokról, és azoknak egymásról való függéséről;

2-or. Az Ekklesiái fenyitékről;

3-or. Az iskolák igazgatásának módjáról, és a kinyomatandó könyvek censurájáról;

4-er. A házasság és elválás iránt való Törvényekről;

5-ör. Az Ekklesiáknak, Oskoláknak, Ispotályoknak, ügyefogyott szegényeknek és az elnyomorodott, vagy előregedett szegény Prédikátoroknak, vagy azoknak özvegyeiknek s árváiknak szükségekre tétetett, vagy tejendő fundatiók kikereséséről, rendbeszedéséről, felállításáról és szaporításáról.

Ezek valának egyedül azok a tzelok, a melyeknek Ekklesiánk dolgainak jobb rendbe való hozására ezen Ekklesiái Gyü-

lésben ki kelle dolgoztatni, nem pedig (mint némelyek gondolkodtak) a vallás articulussai felett való vetélkedés, mint-hogy annak megmozdálthatatlan fundamentoma levén a szentírás, azt senki itt kérdésbe nem hozta.

E végre tehát őt rendbeli Deputatio rendeltetett, ezon őt Punctumoknak kidolgozására, melyekben mindenikben 4 papi és 4 világi személyek voltak; magok is Főtiszt. Superintendens uraimék a 4 első Deputatiókba ki valának rendeltetve. Hasonló Deputatiók küldettek ki a Lutheránus atyafiak részéről is külön-külön mindenik punctumra, melyek osztán egyetértvén velünk, ki-ki a maga munkáját, melyet felvett, mentől szerényebben folytatni igyekezett; egyik nap Pesten, másik nap Budán tartván az üléseket, mindenik Deputatio a két confessiók részéről 8 papi és 8 világi személyekből állván.

Hoztak ugyan sokan már előre odahaza kidolgozott munkákat is ezen materiákban, és olvasták a deputatiókban: de egy sem állittatott meg, hanem mindenikben új munka készítettet. Vége levén a Deputatiók munkáiknak, mintegy október elein, midőn már a rendes előlülő méltóságos gróf Teleki József úr is elérkezett, Gyülés tartatott ismét, a melybe mind az őt Deputatio maga munkáját beadta. De minthogy első tekintettel mindjárt megtetszett, hogy némely Deputatiók a magok eleibe tett határokon nagyon túl jártak és más Deputatiók tzeljaira tartozó dolgokba egyelítették magokat. Ujlag minden Deputatiókból két-két személy választatott, a kik együvé ülven, az egész őt rendbeli munkából mindent a maga helyére tettek, kihagyván azt, a mi szükségtelenül, két s három helyen is előfordult.

Ekképpen megrövidítettvén a munka, ujjonnan Synodalis Gyülés tartatott, a melyben először azon Deputatióknak munkája, mely az Ekklesiái igazgatásnak rendében, és az igazgatóknak egymástól való függésekben munkálódott, vétetett elő, és az egész Gyülés előtt felolvastatott és minden cikkelyeire nézve szoros vizsgálódás alá vétetvén, sok helyett megigazittatván, végtére helybehagyattatott és hét részekbe s azokba foglaltatott 28 canonokba megállittato tt.

(Vége következik)

Az áll. igazgató-tanács nagy gyüléséből.

Kolozsvártt, 1879. Január 5.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter elnök, Lészai Ferencz, b. Bánffy Dániel, Dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla, Vályi Pál, Dr. Jenei Viktor, Gyarmathy Miklós igazg. tanácsosok; Parádi Kálmán, tanügyi előadó; pénztárnok, számvevő és titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügydarabok (30) előadása és tudásul vétele után, elnök bemutatja a bolyai templomra vonatkozó adomány kiegészítéséről mlgs. Maurer Béla ur levelét. Az illető esperes felhivatik, hogy az adománylevél telekkönyvezhetése czéljából, küldje fel a jelenlegi telekkönyv kivonatát.

A n.-enyedi főtanoda előljárósága a zene-tanító fi-

zetésének 300 frtról 500 frtra leendő felemelését kérvén, fedezeti alap gyanánt az erdők megszorodott jövedelmét jelöli ki. Az igazgató tanács nem érezvén magát feljogosítottnak az 1879-re közgyűlésileg megállapított költségvetésen túlterjedő fizetés-rendszeresítésekre: az előjáróságot kérésével a közgyűléshez utalja; addig is azonban beleegyezik, hogy ideiglenesen a kért fizetés-felemelés az előre nem látható kiadásokra előirányzott összegből fedeztessék.

A n.-enyedi főtanoda előjárósága az irnoki teendőkre és a gazdasági ügyek vezetésénél szükséges segédkezés végett egy irnoki állomás rendszeresítését kéri. Az ig. tanács az előjáróságot e tárgyban is a közgyűléshez utalja.

A n.-enyedi főtanoda előjáróságához, elnök indítványára, sürgető leirat intéztetik, hogy a haszonbéri szerződéseket a jövő nagy gyűlésig — megerősítés végett — küldje fel.

A n.-enyedi főtanoda előjáróságához, Szász B. indítványára, sürgető felhívás intéztetik az iránt, hogy a felenyedi erdő fájának eladása tárgyában történt megállapodásáról az ig. tanácsot értesitse.

A hittanhallgatók és tan, képezdei növendékek hadkötelezettsége tárgyában a közgyűlés által elrendelt, az országos képviselőházhoz intézendő felirat benyújtására, felkérteik mlgs. Tisza László egykikerületi főgondnok és orsz. képviselő úr.

A cameraticumok ügyében megindítandó perre vonatkozólag véleményes jelentés adására bizottság küldetik ki, dr. Kolozsvári Sándor elnöklete alatt, dr. Jenei V. és Balogh György ügyvéd személyében.

Az enyedi egyházmegye javaslata és alapszabálytervezete a központi tűzbiztosítás tárgyában kiküldetik az egyházmegyékhez véleményes javaslataik megtétele végett.

A kolozs-kalotai egyházmegye javaslata a számadó gondnoki hivatal betöltése iránt kiküldetik az egyházmegyékhez azon felhívással, hogy az eddig követett gyakorlat fejtegetése mellett saját idevágó nézeteiket adják elő.

A Dániel Imre alapítványára folyamodók kérvényei átétetnek véleményes jelentésre b. Bánffy Dániel, dr. Kolozsvári S. és Bodor Antal urakhoz, mint ez ügyben kiküldött bizottsághoz.

A főtiszt püspök ur az ülést elhagyván s az elnöki széket m. Lészai Ferencz, legidősebb ig. tanácsos, elfoglalván: tárgyalatott a főtiszt püspök urnak a fehérvári párválasztás ügyében az ig. tanács által hozzá intézett s lapunkban is jelzett átiratára vonatkozó válaszra, melyben kijelenti, hogy készséggel enged az ig. tanács fölhívásának mihelyt a gy. fehérvári 116 egyházttag beadványára vonatkozó határozat vele közöltetik. — Az ig. tanács kijelenti, hogy e beadványra, valamint a kandidáló biztosok feliratára vonatkozólag azért függessztette föl az érdemleges határozathozatalt, mert azon meggyőződésben volt s van, hogy az újabb candidáció megejtése nyomán főnforgott törvényes akadályok elhárítottak. Ennél fogva ujjolag fölkéri a ft. püs-

pök urat, hogy ha e nézetet osztja, haladéktalanul rendelkezze el a proba-beszédek tovább folytatását; ellenkező esetben terjeszse be az ügyre vonatkozó összes előiratokat, hogy az ig. tanács érdemlenes határozatot hozhasson.

r. t.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

(B.) Midőn lapunk e rendes rovatát megnyitjuk, fölöslegesnek tartjuk eljárásunkban követendő elveink hangsúlyozását. Természetes, hogy az ismertető közlemények kivonatát hiven a valósághoz tüntetjük föl s még természetesebb, hogy a hol részünkről megjegyzések tételét látjuk szükségesnek, e megjegyzések lapunk szellemében fognak történni, nem a csalatkozhatlanság hitébeu, hanem a meggyőződéshez való ragaszkodással s avall a kötelességérzettel, hogy meggyőződésünket igazolnunk kell, ha tiszteletben tartását másoktól követeljük, önként értetődővén, hogy e veniát nem csak petimus, hanem damusque vicissim.

S evvel térjünk mai földadatunkra.

A huszonkettedik évfolyamát járó „**Protestans egyházi és iskolai lap**“ f. é. első számát az érdemekben gazdag s munkásságában ernyedetlen szerkesztő dr. Ballagi Mór nyitja meg: *Visszatekintés 1878-ra* című vezércikkével.

Szerző Isten áldását kéri nemzetre és egyházra, minek ugyancsak nagy szükségét látja, mert a nemzet ellenére, de nevében, oly cselekvényeket kelle látnunk, melyek a hazát veszélyeztetik s mert „a mult év baljóslatu dolgai azon liberalismus czége alatt történtek, melyet a tulsó táborban a protestantismus szülöttjeként szeretnek bemutatni“ — holott „a protessantismus ma is az, a mi volt: a keresztyén eszméknek demokratikus nyilatkozata és a demokratiai aspiratioknak vallásos kifejezése.“ E szellem a mult évben sem lankadt: egyházunk teljesítette hivatásszerű földadatait; az egyesülési szellem nem csökkent, minek kiváló alkotása „a tiszántuli ref. egyházkerületi középiskolai tanáregyesület“; a papi és tanítói értekezletek folytatták működésüket (somogyi memorandum), az idegenek közti diasporák ápolattak s a mi itt örvendetes, az, hogy a superintendentiák nem várták az egyesülés állítólag nagy sikerét, hanem egyenként is megtették a lehető; a vallási és vallástudományi irodalom is gyarapodott (a protestans egyesület theologiai könyvtára; a szathmári és bárczi egyházmegye története; az új énekeskönyv és vallási tankönyvek iránti mozgalom, ez utóbbiakra nézve óhajtvá a külön superintendentiák versenyét; a biblia revíziója stb.), mig sajnálattal látja Révész „Figyelmező“-jének megszüntét, mert, bár kissé merevnek tartá a jogfolytonosság terén e közlöny irányát, de azért maga is acceptálja a jogfolytonosság elveit, mint a *folytonos előrehaladás* alapját.

Áttérve a zsinat ügyére, nem tudja, ha „a kezdetnek végénél vagyunk-e, vagy a vég kezdeténél?“ Mert —

Folytatás a mellékleten.

MeHéklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 2 számához.

előadva az eddig történeteket — úgy látja, hogy „midőn — az egyesülés a *papiron* létesült, a *valóságban* annál nagyobb lett a szakadás.“ Ugyanis az erdélyrészi superintendia a többinél nagyobb szabadsággal bírva (egyházi törvényhozási jog; házassági törvénykezési jog; az egyházak helyhatósági jogai; főtanodáknak közvetlen a ke- rület alatt állása stb. stb.) s azt követelve, hogy a zsinat törvényhozási joga csupán az egykerületek egyetemét il- lető közös ügyekre terjedjen; minden egyéb kebli ügyek- ben pedig az egyes superintendenciák továbbra is függet- lenül és szabadon intézkedhessenek.“ Előadván evel szem- ben a bizottság többségének megállapodását, folytatja: „Napnál világosabb, hogy az erdélyiek, midőn vallássza- badságukat biztosító alaptörvényeikre hivatkoznak, csak kö- telességüket teljesítik, épen úgy, mint a hogy mi, Király- hágón inneniek, a zsinatot csak az 1790—91. 26. t. cz. alapján hisszük létesíthetőnek.“ Kérdés azonban, ha elfo- gadja-e a zsinat is az erdélyiek főntartásainak becikke- lyezését s ha el is, akkor meg az a hallatlan inconse- quentia áll elő, hogy az erdélyiek beleszólanak a Király- hágóntúliak ügyeibe s ezek nem amazéiba. Már pedig, vagy szükséges, hogy egyes superintendenciák ügyeit is a zsinat intézze s akkor az erdélyi sem lehet kivétel; vagy nem szükséges, de akkor: „a többiek szabadságát is meg- kötni és ok nélkül nehezíteni az óhajtott egyesülés mű- vét?“ És folytatja: „Azzal, hogy a superintendenciák kormányzatát paragraphusokra szedve egy kaptára üjtük, igazgatásunkat egyformásítjuk, egyetlen egy közszükség kielégítve, egyetlen egy valódi érdek megóva nem lesz. De igen is meg lesz bolygatva a szépen megindult hala- dás természetszerű fejlődése; míg a fenálló kormányzat lé- nyegtelen változataival a superintendenciák együttes mun- kálkodását semmiben sem akadályozza, semmi anyagi vagy szellemi javításnak útját nem állja.“ Fölhozza például a dunamelléki superintendenciát, melyben némely tractus tisztviselői élethossziglan választatnak, a másban pedig, restauráltakat s még is a közös munka foly áldásosan; igen, mert: „oly társadalmi rendszer, minő az egyház, melynek főállása az egyes tagok részvététől és mennél élénkebb érdeklődésétől függ, céljait annál jobban bizto- sítja, minél tágabb és szabadabb tért enged a részek füg- getlen működésének; ellenkezőleg, minden a mi az egyéni szabad mozgathatást szükség nélkül megszorítja, határozot- tan megrontására szolgál, mert gyöngíti a kapesokat, me- lyek az egyest az egészhez kötik. Im, ezért nem óhajtan- dó a szándékolt egyformásítás, még akkor sem, ha az erdélyrészi superintendenciához való viszonyunk azt kivi- hetetlenné nem tenné is.“

Folytatva szemléjét, úgy látja, hogy „míg egyhá- zunkban, mintha más dolgunk sem volna, ma csomókat kötünk, hogy legyen holnap mit oldozgatni: addig a test- vér ág. hitvallásuk a zsinat-tartást boldogabb időkre ha- lasztották; időközben pedig az egyház közszükségeiről egye-

temes conventek és egyesületek gondoskodnak;“ ők a köze- lükben találhatót nem keresik kerülő úton, hanem az együttműködésre szükséges organumot zsinat nélkül meg- alkották (e. gyámintézet, központi theologicum elő- készítése stb.)

Végül fölshajt, hogy az állam a felekezeti köz- viszonyok rendezésére, vallásszabadságra stb. nézve semmit sem tesz, ellenben iskola-ügyünk autonomiáját sértegeti, mivel szemben a protestansok élénk örkődésre utalvák, mert az idők nem arra valók, hogy „törvény biztosította jogain- kat miniszteri rendeletek által, hacsak hajszálnyira is, nyir- báltatni engedjük!“

A lap további tartalmát a következő cikkek teszik: „Miképen tegyük minden tanításunkat vallásossá, vallást tanítván akkor is, midőn nem az az egyenes célunk?“ Máthé Lászlótól; „Négy exegetikai kérdés“ P. Nagy Gusztávtól; „Galilei“ Farkas Gézáttól; „Egy kis magyar nyelv- tan némely pap uraknak“; Oláh Károly egyházi énektá- rának ismertetése, Kálmán Farkastól; az olasz rajongó: Szent Dávid esetének leírása a Renaissance után Hetesy Vilmostól s az Irodaiom, Különfélék és Adakozások válto- zatos és tartalmas rovatai.

* * *

A *Protestans hetilap* az egyház és iskola köréből, e hó 4-dikén inditá meg első számát, Debreczenben, szer- kesztő Joo István, főmunkatársak: Tóth Sámuel, Békés Gyula. Az új lap programját annak idején mi is közöl- vén, most fölsőleges volna külön fejtegetése s elég, ha ál- talánosságban megjegyezzük, hogy ez első (rendkívüli mel- léklettel bővített) szám hiven igyekszik kitűzött célját megközelíteni.

Tóth Sámuel szintén visszapillantással kezdi 1878-ra ez első közleményben, azonban inkább csak a kronikás, mintsem a kritikus szerepét játsza; hiszi, hogy ha a su- perintendenciák nem késlekednek, a zsinat ez év őszén, vagy az 1880 év tavaszán megnyilhat; felemlíti a testvér ágostai kerületekről, hogy a zsinat kérdését, úgy látszik, egy kissé félre tették; örömmel üdvözli a magyar prot. egyetem ujjalag (a dunántúli kerületben) fölelevenített esz- méjét, melynek részletes kifejtését jövőre igéri; az ágos- taiak Pozsonyban tervezett főtanintézetét a közel jövőben megvalósulandónak tartja s az eperjesi jogakadémiára tör- tént adakozásokat (54000 frt) föl sorolja. Ez első közle- mény itt megszakad.

Következik „A felekezeti iskola ellenségeinek itélő szé- ke előtt“ a szerkesztőtől. Az író azokkal a vádakkal szem- ben folytat erős és sokban sikeres harcot a melyekkel újabb időkben a felekezeti s így protestans iskolák is oly méltatlanul sújtattak, egy kissé azonban igen messzire megy bizonyításában, a midőn a felekezet nélküli oskolát elítéli, majd nem szószerint idézván maga is a catholicis- mus által hangoztatott tételt, mely szerint „a felekeze- tietlen iskola, melyben különböző felekezetű keresztyén,

valamint zsidó (!) gyermekek vegyeeen tanúlnak, sajátlag vallástalan iskola". (E szerint a mi felekezeti iskolánk is „vallástalan“ arra a cath. vagy izr. gyermekre nézve, a ki hozzánk jár. .) Czáfolja aztán azokat az állításokat, mint-ha a felekezet nélküli iskolák biztosítják a felekezeti és nemzeti békét a növendékek közt — épen az ellenkezőt állítván. De midőn részünkről is aláírjuk az író ama tételét, mely szerint nekünk (reformátusoknak) „szükségünk van iskoláinkra“ — nem gondolnók, hogy a felekezet nélküli iskolát szükségkép „vallástalan“-oknak kellene bélyegeznünk.

Gergely Károly fejtegeti „Az iskolai fölmentések és engedélyek“ ügyét a protestáns autonomia szempontjából, melyet, mint köztudomásu, az államkormány több ízben megátmodott, sub titulo supremæ inspectionis, közp-tanodáinkban is maga akarván a fölmentési jogot gyakorolni, holott tények bizonyítják, hogy épen az állami kormány a viszaélésig viszi a fölmentéseket. A czikkező az iskolát fentartó felekezetek számára követeli a fölmentés jogát. (Superintendentiánk e tekintetben is előnyben áll a királyhágóntúliakkal szemben, a menyinyiben áll. ig. tanácsunk kimondotta, hogy kötelezett tantárgy alól rendes hallgatót föl nem ment s erről a közoktatási minisztert értesítette.

Érdekes ismertetését olvassuk, továbbá e számban a németalföldi m. é. közzsinatnak és szabad theol. facultásoknak, *Csák János* tollából; továbbá *Csiky Lajostól* ismertetését dr. *Saphir*. A „Krisztus és az írás“ czimű s *Györi Vilmos* által magyarra fordított művének, melyet a londoni Religious Fract. Society adott ki. Föl van említve *Herczeg és Plitt* theol. real encyklopediája, melynek II. kiadásából most jelent meg a 34. füzet s ebben *Révész Imre* ismerteti dévai *Biró Mátyástól* a magyar ref. egyház megállapítását, ugyszintén a *Kehr-féle* „Geschichte der Methodik des deutschen Volksschul-Unterrichtes“. A tartalmas számot „Rövid közlemények“ zárják be s azt megelőzőleg a tiszántúli ref. superintendentens körlevele közöltetik kivonatban, melylyel adakozásra hívja fel a hiveket a debreczeni tanoda szolgál-gyerekei élelmezésére, kik közül 54-re megy azok száma, kik „soha fött ételt nem esznek.“

Meleg üdvözetünket az új laptársnak, melytől lehetnek eltérő nézeteink, de melyet testvérnek ismerünk a közös munka mezajén!

IRODALMI SZEMLE.

Régi magyar könyvtár. Az 1531—1711 megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Írta *Szabó Károly Nagy* 8-rét, 47 iv. Ára füzve 4 frt. Kiadja a magyar tudományos akadémia.

E monumentális munka nemzeti irodalmunk történetére nézve rendkívüli fontossággal bír. Csaknem húsz évi kitartó buvárkodás és adatgyűjtés eredménye az. Szerző az ország egyik szélétől a másikig néhány száz könyvtárban,

hanem magukat a könyveket is gondosan átforgatta. Nem egyedül a czimmásokat adja, hanem pontosan közli a nyomtatás helyét, évét, a könyv alakját, a levelek vagy lapok számát a lehetőség szerint, kinyomozza a névtelenül vagy álnév alatt kiadott könyvek szerzőit, kideríteni törekszik a hely és névtelenül megjelent munkák nyomtatási helyét és idejét stb. A hol szükségét látja, leírásaihoz jegyzeteket csatol, sok jellemző és érdekes idézetet közöl, utal forrásokra, honnan az illető munkáról részletesebb felvilágosítás merithető, szóval nem egyszerű czimtárt, hanem példás szorgalommal és ritka szakismerettel földolgozott vezérkönyvet ír az 1531—1711 évek között nyomtatásban megjelent egész magyar irodalomhoz. Hirdeti, hogy nemzeti életünk leggyászosabb kora is mily erőteljes és virágzó irodalmat tudott teremteni, szembetűnővé teszi irodalom történeti ismereteink örvendetes gyarapodását. Mert míg e század elején *Sándor István*, hasonló irányú munkájában, ugyanazon időszakból csak 990 magyar nyomtatványt sorolt fel, *Szabó Károly* fáradhatatlan és szerencsés kutatásai e számot majdnem megkétszerezették. E munka nélkülözhetlen minden könyvtárban, akár magányos, akár nyilvános legyen az, s nélkülözhetlen minden oly mivel vagy szakemberre nézve, ki nemzeti irodalmunk tanulmányozásával komolyan foglalkozik.

Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma. Készítette *Szinnyei József*. I. osztály. Történelem és annak segédtudományai. I. kötet. 8-rét. 47 iv. Ára füzve 5 frt. II. Osztály. Természettudomány és Mathematika I. kötet. 8-rét. 53 iv. Ára füzve 5 frt. Kiadja a magyar tud. akadémia.

Időszaki sajtónk fölvirágzása és mind jobban növekvő terjedelme, érezhetővé tette egy czimmutató szükségét, melyben koronként megjelent tudományos értékű czikkeink össze legyenek gyűjtve. A M. T. Akadémia ily repertorium kiadását elhatározván, *Szinnyei Józsefet* bizta meg a munka elkészítésével, ki rövid idő alatt két terjedelmes kötetet adott belőle a közönség kezébe, melyek elseje a történelmet és segédtudományait, másodika pedig a természettudományt és matematikát foglalja magában. Az utóbbi nem követ szigoru szakszerű beosztást, mert azt ingatag műnyelvünk laikus emberre nézve egészen lehetetlenné teszi, hanem szótár módjára van szerkesztve. Ezen repertorium kétségkívül igen becses, sőt nélkülözhetlen kézikönyve lesz a tudósok és íróknak.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

(Helveczia. — Franciaország. — Anglia.)

Az új esztendő nevezetes kérdést fog fölvetni a napokban világszerte, melyre a lökést *Svájc* adta meg. A „szabad egyház szabad államban“ eszméje egy óriási lépést

tett, s bár még elvben elfogadva nincs, mindazonáltal a tények által már-már eldöntöttnek tekinthető. Magát a közvetlen incidenst, mely ily reményeket enged táplálnunk, a volt államtanácsos Fazy egy törvényjavaslata képezi, a választási budget eltörlésére vonatkozólag. Kétséggel e fontos törvényjavaslat, a mennyire egyszerűsítve van, sok lényeges pontra ki nem terjeszkedhetik, melyek az 1874-diki szövetséges alkotmány által szabályozva vannak, s melyekre nézve, legalább ideiglenesen, a statusquo fennhagyatik: de e pontok végre is nem annyira az alkotmány, mint inkább a kantonigazgatás s egyszerű administratív rendszabályok körébe esnek, míg ha a szóbanforgó javaslat a nép által ratificáltatik, ezzel egyszersmind gyökeres közjogi reformok életbeléptetésére nyílik az út. Általában a következő szempontok emelkednek ki Fazy javaslatában: 1-ször, az egyházak kötelezettsége, ezután önmagukat tartani fenn; 2-ször, az egyházak szabadsága, önmagukat szervezni; 3-szor, az egyházi birtoklás módzatai; 4-szer, az egyházi épületek sorsa; 5-ször, az egyházi javak sorsa. Végre átmeneti intézkedések, az egyházi szolgák részére az állam által adandó indemnity stb. ügyében. A törvény 1880-ban lenne életbeléptetendő. Vonatkozással az állam függetlenségére az egyházzal szemben, kimondatik, hogy senki „sem szorít” ható bármely egyház költségeiben való részvételre is, másfelől azonban minden egyház szabadon szervezkedhetik a szabad társulási és gyülekezési jog alapján. Szintugy jogukban áll a főtanács beleegyezésével alapítványokká alakulniok s e czímen hagyományokat, adományokat fogadniok el; semmi esetre sem birhatnak azonban más ingatlannal, mint templomaikkal, istentiszteleti helyeikkel. Egyházak és papilakok, a mennyiben községi vagyont képeznek, szabályszerűen adhatók el, vagy bérbe, mindazonáltal oly fentartással, hogy a melyek eddig protestans felekezetek kezében voltak, ezután is azoknak adassanak, szintugy a katolicusokéi se menjenek más felekezet birtokába. Nem érintjük a helyi érdekű intézkedéseket a javaslatban, csak azt jegyezzük meg, hogy svájci szabadelvű egyházi lapok teljesen magukévá teszik ez indítványt, s annak lehetőségét helyezik kilátásba, hogy az állam és egyház elválasztásának kérdése a haladé korszakban, s a teljes politikai és lelkiismereti szabadság igényeinek megfelelőleg fog megoldatni. Főlemelő ellenképül fog ez szolgálni azon látványhoz, melyet a németbirodalom tár élénk, hol a megaggult reactio tartuffe-i gerjedelmekben ég az államegyház ultramontan eszméjének festett bájai iránt.

Franciaországot egy Colignynak felállítandó emlék foglalkoztatja, azon a téren, hol a szt. Bertalanéji mészárlás alkalmával legyilkoltatott. Az ügy élén maga Mac Mahon maréchale neje áll, ki, ámbár buzgó katolikus, nagy érdeklődéssel munkálkodik abban, s kijelölte a helyet is, hová az admiral tetemei elhelyeztettek, miután a Montfauconi bitó alól elhozattak, hol IX. Károly és udvara szeme láttára verték bilincsbe. Akkor kiáltott fel a nemeslelkű d'Höpital: „Vesszen még emléke is ez átkozott napnak!” Azóta a protestantismus nagymérvű haladást tett Franciaország-

ban. Már a szt. Bertalanéj visszahatása abban nyilvánult legközvetlenebben, hogy rögtön azután számos katolikus változtatta meg hitét. Általában üldözések a protestantismusra ép oly kedvező hatással voltak mindig, mint később Richelieu engesztelő politikája kedvezett a catholicismusnak, a mikor a német, spanyol és németalföldi protestansokat segítette elnyomók ellen. IV. Henrik bölcs egyensúlyba tudta hozni a két kiegyezhetetlen elemet; politikáját Medicis Mária is követte XIII. Lajos kiskorúsága idejében. Richelieu még mikor fegyvert volt is kénytelen ragadni a protestansok ellen, nagy mérsékletet tanusított irántuk. A liga alatt számos nagy család küzdött protestans részen, a Condék, Montgomerik, De Grammontok, La Rochefoucauldok s a három Coligny, köztük egy püspök. XIII. Lajos a következő protestans tábornokokat nevezte ki hadseregéhez: Lesdigüeres, Chatillon, La Force, Gassion, Schomberg, Rantzau, Sully, Turenne és de Rohan, továbbá de Tremouille, de Soubise, de la Meilleraye, és de Bouillon hercegek. A Nantesi edictum visszavonása adta meg a halálos dőfést a francia protestantismusnak. Szomorú volt látni a legujabb francia porosz háború alkalmával a porosz nadseregben szolgáló francia nemesek névsorát, ily neveket, mint: De Narbonne, de Longueville, Comte Clairon d'Hussonville, La Barre, La Mothe Fouquet, De Beaulieu, Beauvais és sok más. Hiszen a nantesi edictum visszavonásakor (1684) csak Brandenburgba több mint hatszáz tiszt menekült, kiknek maradékai közül többen harcoltak hazájok ellen 1870-ben. Csak a forradalom idejében emelhetette újra fel fejét a protestantismus, a mikor is a zsidókkal, komédiásokkal stb. együtt polgárjogot nyert. De még egy nagy próbán kellett keresztül esnie. Az első császárság bukása után ugyanis a protestansok bonapartizmussal vádoltattak s kegyetlenül leöltek. Midőn d'Argenson szót tett ezért a kamarákban, rendre utasították. Végre is lord Brougham sürgetésére a brit kormány lépett közbe. Hogy a francia protestansok általában bonapartisták, azon nem lehet csodálkozni, mert hiszen a consularat alatt történt, hogy elismertettek, nemcsak, de sőt papjaik is állami javadalomban részesültek, mint jelenleg is. Az 1815-diki protestansok nem feledezték el a germinal 10-diki törvényt. Jelenleg körülbelül hatszáz-ezeren vannak Franciaországban, s a jelen kabinetnek is nem kevesebb mint öt tagja reformált hitű. Egyébiránt az általános hangulat, vallási dolgokban, az indifferentia, melyet csak néha zavar meg valamely ultramontan hysteria. Érdekes az, hogy az első Bourbon (IV. Henrik) nem sajnált catholicussá lenni, hogy Franciaország uralkodója lehessen, míg az utolsó Bourbon (Chambord gróf) ép azért nem kell, mert igen jó katolikus.

Lewes temetésén Angliá kitünőségei, az angol irodalom, tudományosság és közélet legelső képviselői voltak jelen, mint Browning R. Trollope, Harrison, Herbert Spencer, Smith G. Kegan P. stb. A „Daily News” szerint benne a jelenkor egyik legnagyobb tehetsége hunyt el. Alig volt tere az irodalomnak, melyet érintetlenül hagyott volna, s a „Problems of Life and Mind” és „Physical Basis of Mind”

olvasója aligha sejtette volna, hogy a „Slingsby Lawrence“ név alatt ugyanazon férfi lappang, kinek „Göthe élete“ című munkája nemcsak mint kitűnő biographia, de mint aestheticai méltatás is, a németek által is magas becsűnek van elismervé. Kevesen tudják azonban nálunk, hogy a „Philosophia történetének“ írója szindarabokkal is foglalkozott, s nem egy műve van még repertoiron, sőt mi több színész volt — persze csak mint dilettans. A drámai művészetéről a halála előtti évben egy művet is adott ki, mely méltó pendant-képen sorakozhatik Lessingé és Haslitté mellé. A beszélyírást már korábban abban hagyta, de nem a nélkül, hogy nyomokat hagyott volna maga után. A „Fortnightly Review“-nak is ő volt első kiadója. Tudományos műveiben ritka sikerrel tudott népszerűen írni, a nélkül, hogy felületes lett volna.

Érdekes adatokat közöl a Hübner-féle „Statistical Tables“ Európa népességére vonatkozólag, a különböző vallások és felekezetek arányában. E szerint van: a németbirodalomban 25.600,000 evangelizált, 14.900,000 katolicus, 28,000 görög keleti hitű, 512,000 zsidó, 6000 más felekezetű vagy a nélküli. Ausztra-Magyarországon van 23 millió 900,000 katolicus, 3.600.000 evangelizált, 7.220,000 görög és más keresztyén, 1.375,000 zsidó, 5000 mohamedán és egyéb felekezetű. Franciaországban 35.390,000 katolicus, 600,000 evangelizált, 118,000 zsidó, 24,000 mohamedán és más felekezetű. Nagy-Britanniában és Írlandban van 26.000,000 különböző felekezetű protestans, 5 millió 600,000 katolicus, 26,000 görög stb. 46,000 zsidó, 6000 mohamedán és más. Olaszországban van 26.660,000 katolicus, 96,000 evangelizált, 100,000 görög stb., 36,000 zsidó, 25,000 mahomedán s más. Spanyolországban van 16.500,000 katolicus, s 180,000 más felekezetű (résztetek nincsenek adva) Európai Oroszországban van 56.100,000 görög keleti stb. 2.680,000 evangelizált, 7.500,000 katolicus, 2.700,000 zsidó, 2.600,000 mahomedán s más. Belgiumban: 4.920,000 katolicus, 13,000 reformált, 2000 zsidó s 3000 más felekezetű. Németalföldön: 2.001,000 reformált, 1.235,000 katolicus, 64,000 zsidó, 4000 más felekezetű. Svéd- és Norvégországban végre 4.162,000 evangelizált, 4000 görög és más keresztyén, és 2000 zsidó; a katolicusok száma nincs hivatalosan kimutatva, de alig több 1000-nél.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1879 jan. 10.

— **Kik lapunk főnnállását óhajtják, sziveskedjenek az előfizetés ügyében haladéktalanul intézkedni, hogy tájékozhatssuk magunkat. Eddigi előfizetőink közül azok, kik a folyó évre a lapot járítani nem akarják, sziveskedjenek e számot visszaküldeni, ellenkező esetben az előfizetők sorába bejegyeztetnek.**

A kiadóhivatal.

— A kolozsvári ev. ref. iskolaszék rendes havi ülését f. hó 11-én tartotta meg s az iskola látogatók jelentéseiből örömmel vette tudomásul, hogy iskolánkban az új rendtartás szabványai nagy részben már életbe vannak léptetve. Ezzel szemben azonban sajnós tudomásul szolgált

az a jelentés, hogy a roncsoló toroklob aggasztó terjedése miatt a hidelvei gyermekkertet s előkészítő iskolát a városi hatóság bezáratta.

— A zsoboki törvénytelen áttérések ügyében a vizsgálat folyamatba indult s közelg az idő, midőn a végbement üzemekről érdekes leleplezésekkel szolgálhatunk olvasóinknak. Egyelőre csak annyit, hogy Mike Lajos, ottani lelkésznek fölterjesztett panaszszát a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr közölvén főtiszt. Fogarasi Mihály püspök urral, ő excellentiája a b.-hunyadi s jegyei róm. kath lelkészeket a fölmerült panaszok tárgyában kihallgatta s fölterjesztését a miniszter leküldötte főtiszt. Nagy Péter püspök urhoz, ki viszont Mike Lajost s Szász Domokost, mint ez ügyben szerepelt megbizottját, fölhevta feleleteik megtételére. Mihelyt a miniszter úr dönteni fog ez ügyben, közölni fogjuk az erre vonatkozó összes okmányokat.

— Harasztosi ref. egyházközségünkben, b. e. Basa Mihály helyére, múlt hó 29-én Kovács János, nyéni lelkész választatott meg, túlnyomó szavazattöbbséggel. Legyen a jeles előd méltó utóda!

— A zsoboki templom-építés javára a f.-bányai egyházközség 2 frtot küldött. Ime, egy szomszéd egyházkerületnek községe megemlékszik e jó ügyről, jó példát adva a mi egyházközségeinknek, melyek közül egyetlen egy sem áldozott még egy fillért sem.

A főtiszt. püspök úr a következő körölvényeket bocsátotta ki:

Körölvények.

1413—1878. A püspöki vizsgálat alatti illyefalvi lelkészi állomás. I. oszt. Fizetése tisztességes lak-illetményen kívül, mely körül házi kert van, és a melyhez a várban egy gabonás kamara tartozik, a termények árához képest 900—1000 frtra tehető. Pályázati határnap. 1879 január vége. A folyamodványok hozzám küldendők.

1430—1878. Erdővidéki egyházmegyénkben a baróthi lévitai állomás. Kötelességei: rendes isteni tisztelet tartása, halottak eltemetése, az iskolában tanítás, a felsőbb népiskolába járó ref. tanulók vallás- és erkölcsstani oktatása. Fizetése: az egyházi tagoktól évenként 80 frt o. é.; a legacziokból 20 frt; tandij 20 kr; van jelenleg 20 tanuló; az államsegélyből a felsőbb népiskolai tanulók valóságos oktatásáért 50 frt; temetésért énekkel 1 frt. Pályázati határnap 1879 febr. 15-ike. A folyamodványok esperes t. Szász József aá.-hoz Biharozfalvára (u. p. Baróth) küldendők.

1432—1878. Deési egyházmegyénkben a deésaknai papi állomás. Fizetése: jól berendezett belső telken és lakházon kívül 400 o. é. frtra bizton tehető. Pályázati határnap 1879. febr. 15-ike. A folyamodványok t. esperes Nagy Lajos aához Dobokára (u. p. Válaszut) küldendők. Kolozsvártt, decz. 31, 1878.

A szerkesztő postája.

Bod Károlynak, Sz.-Udvarhelyt. Bizony a hibák, minden utánnézés dacára is, megessen néha. Czikkeid közölvé lesznek.

Rácz Péternek, M.-Keczel. Előlegesen kellett volna lépést tenni. Ha lehet, segítünk valamit.

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dése, hová az előfizetési-
pénzek legcélszerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 4
frt., évnegyedre 1 frt 50 kő

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A reformált egyház országos szervezkedése. (Befejező közlemény.) Szász Béla. — Középiskolaügyünk vitatása. III. Bod Károly. — Adalékok a budai zsinat történetéhez. Közli: Sz. D. (Vége.) — Egyházi lapok szemléje. (B) — Irodalmi szemle. — Tárcza; Bethlen Gábor levele Alvinczi Péterhez. Közli: Szilágyi Sándor. — Egy szép lélek vallomása. (Folytatás) — Egyházi és iskolai hírek. — Szerkesztő postája.

A reformált egyház országos szervezkedése.

(Befejező közlemény.)

Kolozsvár, 1879. jan. 16.

Mult cikkünk befejezésében hivatkozánk Révész Imre és Ballagi Mór kérdésünkhöz vágó nyilatkozatára, melyet amaz „Figyelmező“-je utolsó füzetében, emez lapja ez évi első számában tőn s melyeket e lap m. évi 52-dik, illetőleg idei 2-dik számában épen azért közlénk. egész terjedelmében, hogy olvasóink tájékozva legyenek ne csak a contra, hanem a pro nyilatkozatok felől is.

Azok, a kik az ujabban megindított unio-törkvések mozzanatait figyelemmel kísérek, emlékezni fognak a heves, majdnem elkeseredett küzdelemre, melyet — nem a mi csevegésszerű elmékedéseink, hanem, mondhatni, a nehéz fegyverzetű hadviselés modorában egyfelől Révész Imre a historiai multu zsinattartás eszméje mellett s másrészt első sorban a dunamelléki superintendia, a Ballagi Mór lapja s utóbb az innen kivált Kovács Albert a határozatképes convent intézménye és ennek protestans mi-volta mellett megharczólanak. E küzdelemből tudhatjuk, mily végletekig ment a bizonyítás egyik s másik részről, míg Debreczen concedált Pestnek annyit, hogy ám az előkészítő munkálatokat végezze a convent, Pest pedig Debreczennek annyit, hogy a határozatképes convent nyomában jöjjön egy alkot-

mányozó zsinat, mely beállítván a központi főegyházi tanácsot (= határozatképes convent), 10 évig aztán nem lesz összeülendő s így, legalább időközileg, meglesz a közeg, melyet a pestiek oly régóta s annyi hévvel premáltak, a nélkül, hogy a zsinat ujjabb összeültéig az egyes superintendiaák autonómiaja meg-megnyirbálásoknak volna alávetve. Komárom e trójai háboru alatt mélyen aludott, szokása szerint; Miskolcz pedig egy pár általános frázison kívül alig nyilatkozott {a legutóbbi időkig is az egész kérdésben. Nyilvánvaló tehát, hogy a főtényezők itt Debreczen és Pest s ha már most ezek egyhangulag azt a kijelentést teszik, Révész is, a zsinat viadora s Ballagi is, a conventisták egyik legtekintélyesebb képviselője, hogy az erdélyrésziek magatartását természetesnek, helyesnek és törvényesnek, sőt a konkrét törvényes állapotokból folyónak tartják: vádolni, hibáztatni lehet a mi superintendiainkat ez ügyben való magatartásáért (mit nem lehet hibáztatni?!) de érdemleges kárhoytatás alig foghatná érni azt az egyházkerületet, a mely közből állva ily igazolást tudott a két főviador részéről magatartásával kiérdemelni. (Mi a véleménye Kovács Albertnek, a zsinattartás az egyik legszenvedélyesebb ellenzőjének s a mi nézetünkkel sokkal inkább egyező határozatképes convent egykori szószólójának, ujjabb időben neve alatt nem nyilatkozván e kérdésben — nem tudhatjuk.)

Minden nagy tiszteletem mellett is az igazi érdem iránt, nem szeretem a tekintélyekre, csak mint ilyenekre való hivatkozást; de a midőn igénytelen okoskodásom következtetéseit, egészen más utakon járó s még a mellett másként is elismert tudomány és belátásu egyének okoskodása által is megerősítve látom, meggyőződéseim önkénytelenül is még nagyobb mértékben megszilárdul s a való élet

tényeit és historiallag igazolt mozzanatait annál kevésbé adhatom föl bármily fennyen hangzó, de épen azért legtöbbször csak szónak maradó elméletekért. Ime Révész természetesen tartja, hogy az erdélyrésziek meggondolatlanul nem dobják el kipróbált jogaikat olyan alkotmányért, a melyről senki sem tudhatja, hogyan fog beválni; ime Ballagi félti az egyes superintendentiák, individualitásukhoz képest sokszerűen kifejtett, szabad jogformáit a chablonszerű egy kaptafára üttetéstől: hogyan ne hivatkoznám tehát én, az én csekélységemben, az individualismus amaz elméletére, melyet, mint a protestismus egyik sark-tételét, nem ma kezdek először hangoztatni, minőn Ballagi is ugyanazt hirdeti más kifejezésekben, s hogyan ne vonnám le a historia tanuságaiból azt a következtetést, melyet e lap f. é. 2-dik számabeli cikkemben tünteték föl az uniótörékvésekre nézve, a mikor a protestans egyháztörténelem nagy mestere is az experto crede Ruperto tételét igazoltnak ismeri a mi egyházkerületünk részéről.

De mind találkozhatnak az én igénytelen nézetem az imént hivatolt nagy tekintélyek véleményével, ha egy nyomatékossnak látszó kifogás egyházke-

rületem magatartása ellenében nem csak a N. H. cikkkezője által hangoztatva nem volna, hanem magában Ballagi Mór nyilatkozatában is föltalálható nem volna, a mely kifogás, ha alapos, csakugyan föltétlen igazat szolgáltatna azoknak, a kik az erdélyrészi egyházkerületet vádolják, hogy secessiójával az egész uniót meghiusítja, beleszolást nem engedve keblü ügyeinek intézésébe sem zsinatnak, sem senki fiának, de a maga részére követelve a jogot, hogy ő megszavazattal birjon a zsinaton a más négy superendenticia ügyeinek elhatározásában. Fölöttünk, tehát, ne uralkodjék senki, de mi uralkodni akarunk valamennyi fölött.

Ha a dolog így állana, csakugyan balgatagság volna a más négy superendenticia részéről az ily alkú elfogadása, mely szakasztott olyan volna, mint az egyszeri emberé, ki választásra följajánlá társának a kenyerét és turót, de azt előre megmondta, hogy a turót magának tartja.

Jó szerencse, azonban, hogy a dolog nem így áll s a ki 1878. okt. 6—7 napjain tartott rk. közgyűlésünk jegyzőkönyvét elolvassa, meg is fog győződni,

TÁRCZA.

Bethlen Gábor levele

Alvinczi Péterhez.

Közli: Szilágyi Sándor.

Reverende fidelis nobis sincere dilecte.

Kegyelmed levelét elvén fiától iratott bolond és mérő méreggel való levéllel együtt, kiket nem kevés busulással olvastunk, főképpen ebben kegyelmed bánatját' considerálván és tartván nagyobbnak, annak utána udvarunkon tölt gyalázatját, kiből semmit az levelek el olvasásokig nem tudtunk, megnyugodjék azért kegyelmed, ebből is hozzája való szeretetünket és gratiánkat szemünk előtt ugy akarjuk viselni, és azon lenni igyekeznünk, hogy disciplina alá jutása után kegyelmedet megvigasztaljuk. Bizonyára alig láttunk rosszabbul educált ifjat ennél arra [nézve, hogy az pirongatás rajta keveset fog, avagy semmit és nem is szereti az dolgot, örömost szélylyel sétálna, hogy sem az palotába ülne, de megpróbáljuk kegyelmedért, ha lehetne valami jó reménységünk felőle. Az mennyi költséget ez kicsiny üdö alatt adott fogyatkozás nélkül megérhette volna vele, mert 3 lóra neki is mint a többinek fizetése megjárt, Váradon létünkbe is érte 4 hónapzt fizettünk udvarunknak, melynek öt holnapja még nincsen: szabad asztallal 20 és

25 tál étekkel él napjában kétszer, skárlát kötöse rövid nap. Ha élünk: informabitur kegyeimed ujjban.

Bojti Gáspár nevü historicusunkat küldtük vala Németországba a végett, hogy valamely tudós professorokat keresne és conducálna; kit noha Bécsbe küldtünk vala először azért, hogy magát praesentalja császárnak, megjeleneni hogy megyen, és salvus conductust kérne, propter evitacionem suspicionis, de az cancellar császárnál elbontotta, az jezsuitákat bélelvén neki, maga viva voce császár megmondta: nolumus ingeri suae dilectioni, sicuti hactenua, ita in posterum in omnibus gratificari, sed in spiritualibus omnino prohibemur; malemus quidem quotquot istius religionis auctores in toto imperio nostro inveniri possent, omnes venirent in ditiones ipsius. Mindazáltal Bojti magát istenre bizván levél nélkül is elment és Norinbergába, onnét Francofurtumba ad Moenum, és onnét egy városba, a hol amaz méltán Európában — az mint halljuk — legnevezetesebb theologus doctor Alstedius lakik. Hozzája is elment és azt mindaddig ostromolta, hogy az mi szolgálatunkra adta magát, noha Lugdunumba volt az fő professorságra hivatalja. Ő kivüle más két professort is fogadott maga mellé, kiknek Bőjti conventiot adott és előre kinek 50, kinek 100 aranyat. Amazok is reversalist adtak magokról, in Majo kellek alá jönniek, ha az isten megtartja őket. Egy Bornemisza nevü magyar is vagyott ott benn Lugdunumban, a kit is igen dicsérnek, az is alá fog hozzánk jönni, de tegnap olvasánk Tarczali Sándor hívünk levelét, melyet Ke-

hogy ez a vád is csak oly alapon emelhető egyhkerületünk ellen, mint e, kérdésben, a többi.

Igaz, e közgyűlésünk jegyzőkönyvében nemcsak azok a fentartások olvashatók, a melyek mellett egyházkerületünk a szövetezésre ajánlkozik, hanem ezenfelül az egyetemes egyház alkotmánytervezetének egyes határozmányaihoz is hozzászól s a felsorolt egyes intézmények mellett a mi saját eltérő állapotainkat is felsorolja. Főntartja tehát saját állapotait s beleszól a másik négy superintendentia állapotainak rendezésébe is. De olvassuk csak el a többször említett közgyűlési jegyzőkönyv 12-dik lapjának 8-dik kikezdésében a következő tételket: „A mi az alkotmánytervezet első részének I. II. és III-dik fejezeteit illeti, melyek az egyházközségek, egyházmegyék és egyházkerületek alkotmányos szervezetét, jog- és hatáskörét körvonalozzák, jóllehet bizottságunk (s a munkálat elfogadása után: közgyűlésünk) azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy egyházkerületünk részére a kebli törvényhozás joga, a maga teljességében, fönntartandó s ez álláspont természetsszerű követelménye az volna, hogy bizottságunk (közgyűlésünk) az alkotmánytervezetnek elősorolt fejezeteiben foglaltakat, mint az autonom tör-

serű uramnak írt, abból majd csudául olvastuk: doctor Csiklius, hogy az előtt sok utánavaló járásunkra sem akara itt benn maradni és mostan ultro offerálja szolgálátját, az bejövételre ígervén magát. Mely ha ugy leszen, bizonyos jelet ismerjük az nagy uristen kegyelmének az mi intantumunkhoz, mert ha kedve kegyelme ő szent istenségének nem volna hozzá, ilyen tudós embereket ily kevés kereséssel talám ex tempore nem találtunk volna. Kik ha bejönnek, ugy tetszik, nem lenne utolsóbb (az fehérvári schola, némely német országi scholáknál. Nem az celebrisekről írjuk, hanem az hét nevezetes és tudós emberekről — hisszük. Bene valeat. Ex Fogaras die 7-a Jan. 1629.

Gabriel m. p.

P. Fran.

Külczim: Reverendo Petro Alvinczi ecclesiae Casoviensis pastori primario, fideli nobis sincere dilecto.*)

„Exhibitae die 13-a Januar anno 1629.“ (Alvinczi Péter praesentataja.)

(Eredetije, mely Bethlen írása, a gy.-fehérvári káptalanban.)

*) Ez érdekes levelet „Bethlen Gábor fejedelem levelezése“ című sajtó alatt levő műből közöljük. Szerk.

vényhozás körébe tartozókat, e véleményes jelentése rendén merőben hallgatással mellőzze, mindazonáltal tekintettel arra, hogy az egyházi egész alkotmány főbb vonalainak mind az öt egyházkerületre vonatkozó feltüntetése egy megalkotandó alaptörvényben szükségesnek látszik; tekintettel továbbá arra is, hogy a testvéregyhkerületek s a mi egyházkerületünk alkotmányos szervezete közt létező lényeges eltérések jelzése szükségesnek látszik — — —“ czélszerűnek tekintetett a fejezetekre is az észrevételek megtétele s némi módosítások javaslása. Mindenki láthatja tehát, hogy egyházkerületünk abban a föltetésben van, hogy valamint ő megtartja „a kebli törvényhozás jogát“, ugyanaz megmarad a többi superintendentiának is és így épen nem kíván a maga részére kiváltságos beleszólási jogot; mindenki láthatja továbbá, hogy csak a teljesség kedvéért kívánja mind az öt egyházkerületre vonatkozólag feltüntetni „az egyházi egész alkotmány főbb vonalait“ s így az erdélyrészt is; láthatja mindenki, hogy e föltüntetés czélja inkább didacticus, hogy jelezve legyenek a lényeges eltérések.

És hogy egyhkerületünknek esze ágában sincs a többi egyhkerület oly ügyében határozó jogot vin-

Egy szép lélek vallomásai.

(Folytatás.)

Miután magamat oly hosszasan magamban előkészítettem erre, e téren kifejtett vitaközösöm nekem inkább kellemes, mint unalmas volt. Kiöntöttem, mit szivem rejtgetett, s éreztem elhatározásomnak teljes becsét. Egy házszálynira sem tágitottam, s a ki iránt gyermeki tisztelettel nem tartozám, azzal hamar végeztem. Házunkban rövid idő alatt győzelmeskedtem. Anyámnak ifjú korától kezdve hasonló érzelmei valának, csakhogy benne azok meg nem érlelődtek, sem semmi szükség sem kényszerítette őt s nem fokozta bátorságát, hogy meggyőződését érvényesítse. Ő örült hogy az ő hallgatag óhajait általam teljesülve láthatja. A kisebbik hugom, úgy látszott, hozzám csatlakozik s ott második figyelmes és hallgatag volt. Nagynénémnek volt legtöbb ellenvetni valója. Az érvek, melyeket ő felhozott, előtte megczáfolhatatlanoknak tetszettek, úgy is volt, mert egészen közönségesek valának. Végre rá voltam kényszerítve, hogy kimutassam előtte, miszerint egyáltalán nem szólhat e dologba, s csak ritkán árulta el, hogy véleményéhez makacsul ragaszkodik. Csak ő volt egyedül ez eseménynek közelebről szemlélője, ki teljesen érzéketlen maradt. Nem járok el szigorúan vele szemben, ha azt mondom, hogy nem volt szíve, s igaz korlátolt fogalmai voltak.

Atyám egészen gondolkodásmódja szerint járt el. Ő keveset beszélt, de mégis legtöbbet velem afelől, s érvei

dicálni magának, a melyre nézve maga fölött is határozó jogot ne adna a többinek, kitetszik az egész „Nyilatkozatból“, mely e jegyzőkönyv 22. s köv. lapjain olvasható, mint az egyesülési feltételek foglalatja. Ime, hogy a sok bizonyíték közül csak egy párt idézzünk, az országos egyházi gyűlésre nézve (25 l. 2-dik kikezdés) kimondja, hogy a „zsinat törvényhozó hatalmát csak is a közös ügyekre kell kiterjeszteni s a keblti törvényhozás joga az egyes egyházkerületek számára főtartandó“ — mihez képest a negyedik fejezet 54. §-ét így véli módosítandónak: „A magyarországi reformált egyháznak a közös ügyekben törvényhozó s lefőbb intézkedő gyűlése: a zsinat.“ Tehát a közös ügyekben mindenki egyenlő határozó joggal bír, egyebekben egyik sem (s így az erdélyrészi egyházkerület sem). Épen így a zsinat hatáskörének körülírásánál (81. §. 1. a.) csak „a közös viszonyokban és ügyekben“ kíván a zsinatnak az alkotmány megállapítására jogot adni; törvényt magyarázó jogát csak az „általán alkotott“ törvényekre kívánja szoríttatni (81. §. 1. m.) stb. — szóval egyházkerületünk egész javaslatának alaphangja az, hogy minden egyházkerület függetlenül intézze saját belügyeit, míg

szellemesek voltak s mint az övéi megczáfolhatatlanok, csak igazságom mély érzete adott nekem erőt, hogy vele szembe vitatkozzam. De csakhamar változtak a szerepek; meg kellett nyernem szívét. Kényszerítve okos érvelése által egész hévvel kitértem. Nyelvemnek s könnyeimnek szabad folyást engedtem. Kinyilatkoztattam, hogy Narciszot mennyire szeretem, s két év óta mekkora kényszernek vetém alá magamat, mennyire bizonyos vagyok afelől, hogy jogosan cselekszem, hogy kész vagyok e bizonyosságot a szeretett mátká s látszólagos boldogság elvesztésével, sőt, ha szükség, vagyonommal s életemmel is megpecsételni; hogy szívesebben odahagyom hazámat, szülőimet barátaimat, s idegen szolgálatban tengetem életemet, mintsem meggyőződés ellenére cselekedjem. Elrejté megilletődését, egy ideig szótlán volt s végre nyíltan részemre hajlott.

Narcisz azon idő óta kerülte házukat, s most atyám a hotenkinti társas egybejövételt is megszüntette, a melyben ő is meg szokott jelenni. A dolog úgy az udvarban, mint a városon feltűnést keltett. Beszéltek arról, mit rendszeren olyan esetekben, melyek iránt a közönség nagy érdekléssel szokott viselkedni, mert rá van kaptatva, hogy a gyengébb kedélyek elhatározásaira némi befolyása legyen. Eléggé ismertem a világot, s tudtam, hogy az emberek épen amiatt rónak meg, a mit ép az ők rábeszélésük folytán tettünk, s e nélkül is belső elhatározásom, minden ilyen mulékony vélemény daczára is, ép oly szilárdul megmarad, mintha ezek nem is volnának.

a közösen érdeklő kérdéseket kivétel nélkül (tehát az erdélyrésziekre nézve [is]) a közös törvényhozás, zsinat, illetőleg az országos egyházi tanács és legfőbb törvényszék. Épen annyit kér tehát magának, a mennyit másnak ad és semmi inconsequentiába vagy anomaliába nem bonyolódik, mintha határozni akarna más fölött, de nem engedne határozni maga fölött.

(Különben, mellesleg legyen megjegyezve, igen sok dologban csak hasznára válnék a másik négy superintendentiának, ha egy kissé tanulni akarna tőlünk, teszem az egyházi ítélő hatalom megosztásában, a közigazgatásban; vagy p. o. az alkotmány terv I. B. 24 §-ára nézve, mely a presbiteriumoknak tagjai fölött bíráskodási és kirekesztési jogot ad*) — mintha csak a Bismarck legújabb törvényjavaslatát olvasnók, a birodalmi tanács tagjai fölötti bíráskodásról. S mi több, az alkotmányterv készítőinek meg van a prioritásuk, büszkén mondhatják: nem ők tanulták Bismarcktól, hanem Bismarck tőlük ezt a protestans szellemet.)

De talán már végezhetem is. A „Nemzeti Hírlap“ szíves volt ugyan idei első cikkemre reflectálni — több sophisticával, mint objectivitással, de most nem kívánok vele vitázni, elvárva, hogy másik két

*) Ezt a jogot ma is gyakorolja a tiszamelléki superintendensia!!!
Sz. B.

Azonban nem tagadtam meg magamtól Narcisz iránti vonzalmamat tovább is ápolni. Ő nem látogatott engem többé s szívem iránta még sem változott. Gyöngéden szerettem őt, ép úgy, mint előszöröt sokkal komolyabban mint előbb. Ha meggyőződésben nem akart volna háborgatni, övé leszek vala; e föltétel nélkül vele együtt egy királyságot se fogadtam volna el. Több hónap át melengetém ez érzelmeket s gondolatokat, s miután végre magam eléggé nyugodtnak s erősnek éreztem, hogy csendesen s nyugodtan munkához fogjak, irtam neki egy udvarias, de nem gyöngéd levélkét, s kérdeztem tőle, hogy miért nem jó többé hozzám.

Minthogy ismertem modorát, mely szerint kisebb fontosságú dolgokban nem őromest nyilatkozik, hanem hallgatagon megteszi, a mit jónak lát, ez alkalommal szándékosan kérdésekkel ostromoltam. Egy hosszú s a mint nekem tetszett, izetlen választ kaptam, hosszadalmas irályban jelentéktelen szólalomokkal: hogy ő jobb állás nélkül háztartást nem kezdhet, kezét nekem fel nem ajánlhatja, hogy ő azt hiszi, egy ilyen hosszú ideig tartó eredménytelen viszony, saját jóhírnevemnek árthatna, s megengedem neki, hogy magát, mint eddig is, távol tartsa, mihelyt alkalma nyílik, hogy engem boldoggá tegyen, adott szavát szentül érvényesíti.

Rögtön válaszoltam, elmondva: minthogy a viszony mindenki előtt tudva van, igen késő volna, hírnevemet kímélgetni, ezért azonban lelkiismeretem s ártatlanságom leg-

ozikemre is megtegye megjegyzéseit, akkor aztán, alkalmoszerűleg és egyszerre, felelhetek neki. Most épen csak azt az általános megjegyzést koczkáztatom, hogy ha igaz, hogy az unio célja a domestica, általában a tanügy s különösen a papnevelés, egyetem, a jogvédelem az állammal szemben, a legfőbb törvénykezés stb. — szóval a mindnyájunkat közösen érdeklő ügyek közös intézése: teremtsenek épen ezek számára közös forumot, ne pedig mindama százféle kisebb-nagyobb jelentőségű eltéréseket és különbözőségeket nivellirozzák az egyházi életben, melyeknek végét csak a Prokrusztész-féle ágy segítségével érnék el — mert a ki sokat markol, keveset fog.

Szász Béla.

Középiskolaügyünk vitatása.

III.

Negyedik közleményében a tanárképzés és tanárválasztás kérdését fejtegeti R. ur.

A tanárképzésre nézve igaz, hogy az állam már intézkedett s így nem szükség e miatt „törni a fejünket“; de azért — ha tudnánk, ha erőnk megbírná — még sem ártana legalább protestans tanárképző intézetet állítani, ha

biztosb kezezem; de őt ezennel gondolkodás nélkül feloldom adott szava alól, s óhajtom, hogy legyen boldog. Ugyanabban az órában kaptam levelemre egy rövidke választ, a mely lényegében teljesen azonos volt az elsővel. Megmaradt amellet, hogy ha állomást nyer, fel fog szólni, hogy akarom-e vele boldogságomat megosztani.

Akkora hatása volt ennek reám, mintha semmit se mondott volna. Rokonaim s ismerőseim előtt kinyilvánítottam, hogy ez már bevégzett tény, s valóban az is volt. Mert a mint kilencz hó elteltével az annyira óhajtott előléptetést megnyerte, még egyszer felajánlotta kezét, természetesen azzal a feltétellel, mely szerint én, mint egy oly férfinak neje, a ki családot akar alkotni, gondolkodásmódomat megváltoztatom. Udvariasan megköszöntem neki, és siettem szívemet és eszemet ez eseménytől elvonni, épen a mint az ember, a függöny legördülése után, vágyik a színházból kijutni. És minthogy rövid idő múlva, a mi most könnyű volt neki, egy gazdag s előkelő családból származott nőt elvett, s őt természetéből kifolyólag boldognak tudtam, csak teljesebbé vált nyugalmam.

Nem hallgathatom el, hogy egy néhányszor, még mielőtt Narcisz hivatalt nyert, s azután is tekintélyes egyének kérték nőül, én azonban gondolkodás nélkül mindegyiket kikoszartam, bármennyire óhajtották is volna atyám és anyám, hogy legyenek engedékenyebb.

Ekkor úgy látszott, hogy egy viharos márczius és április után igen szép májusi idő áll be. Jó egészség mel-

már a protestans egyetem eszméje ez idő szerint még csak „pium desiderium!“ Az erdélyi ev. ref. egyházkerület a tanerők díjazására nézve jövőre sem fog lépést tarthatni az állammal, hol a tanárok fizetése 1400 frttól 2000-ig terjedhet. A magasabb fizetés s talán tekintélyesebb állás elhódítják legjobbjainkat; uti figurae docent. Tehát nem a felekezeti szűkkeblőség, sem a mostani tanárképzés, mely ellen semmi alapos kifogásunk nem lehet, hanem saját jól felfogott érdekeink teszik szükségessé azt, hogy segítségünk a magunk baján s hogy a debreczeniek indítványát őszinte buzgósággal fölkarolva, állítsunk protestans tanárképzőt.

Mondhatná valaki, hogy azt az összeget, melylyel protestans tanárképzőt állíthatnánk, fordítsa mindenik egyházkerület a tanári fizetések emelésére, úgy, de az az összeg nagy mértékben a protestans hívek adakozásából telnék ki, kiknek áldozatkészségére még mindig lehet számítani, ha közügyről van szó, míg a tanári fizetések emelésére bajos volna aláírási ivateket indítani!

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületnél még most is érvényben levő tanárválasztási eljárást illetőleg, bátran kimondhatjuk, hogy az csakugyan sok tekintetben tarthatatlan. Csak helyeselni lehet R. úr azon elvét, hogy a kijelölést „legfőbbképen“ a minősítvényhez kell kötni, de „nem feltétlenül“, mert e tekintetben lehetnek más, tekinteten kívül nem hagyható, szempontok és irányadók, milyenek az illető candidatus tanítási ügyessége, egyénisége, vallása stb. stb.

lett kimondhatatlan lelki nyugalmat élveztem; bármiképen hánytam s vetettem meg állapotomat, úgy találtam, hogy veszteségem mellett még nyertem. Előttem, ki ifju s csupa érzés valék, a természet ezerszer szebbnek tűnt fel, mint ezelőtt, midőn a társaságokba járnok s játszannom kellett, hogy ebbe a bájos kertben időtöltésem unalmassá ne váljék. Mivel kegyességemet többé nem szégyeltem, elég bátor voltam, hogy a művészet és tudomány iránti vonzalmamat el ne rejtsem. Rajzolok, festek, olvasok vala, s találtam elég embert, a kik ebben támogattak; a nagy világ helyett, melyet elhagytam, vagy még inkább, a mely engem elhagyott, egy kisebb alakult körülöttem, a mely sokkal gazdagabb s mulattatóbb, vala. Kedveltem a társas életet, s nem tagadom, hogy a mint régi ismeretségeimet abbahagyám, irtóztam a magánosságtól. Ekkor eléggé, sőt talán nagyon is kárpótolva valék. Ismeretségeim eleinte nagyon tágas körűek voltak, nemcsak a honiakkal, kiknek gondolkodásmódjuk az enyémmel megegyezett, hanem még idegenekkel is. Történetem híressé lőn, és sokan voltak kíváncsiak látni azt a leányt, a ki többre becsülte Istenét mátkájánál. Főleg akkor egy bizonyos vallásos hangulat uralkodott Németországban. Több fejedelmi s grófi családban nagy aggálylyal csüngtek lelki üdvökön. S nem egy lovag volt, ki erre nagy figyelmet fordított, s kivált alsóbb körökben vala ez a gondolkodásmód elterjedve.

A grófi család, melyről fennebb említést teték, közelebb vont magához. E közben a család megnagyobbodott,

Hozzuk be tehát a minősítéshez kötött pályázatot csahogy ne kizárólag az legyen irányadó.

A pályázók közül jelöljön ki egyedül az érdekelt tanoda előljárósága, csak hogy ez a kijelölés jóváhagyás végett terjesztessék a m. állandó igazgató tanács elé, mely testületnek legyen joga a három jelölt közül — ha jónak látja — egyet kihagyni s helyére azt a folyamodót tenni be, ki minőségéhez képest a kijelölésére méltóbb mint versenytársai.

A közgyűlésnek a 3 jelölt közül való választási jogát megszorítani vagy éppen elvonni, ismét egy lépés volna a „centralisatio“ felé és éppen azért ebbe nehezen tudnánk belenyugodni.

Mi nem tudunk megbarátkozni R. nr azon ajánlatával, hogy tanintézetünk tanárait 4—5 egyén válassza, holott körtnitőinkat is az iskolák előljáróságai, a papokat és néptanítókat pedig az egyházközségek keblti tanácsa vagy a legtöbb esetben maga a gyülekezet szokta választani.

Az ilyen irányú „tervjavaslatok“ mindig a néhai consistoriális rendszert juttatják eszünkbe, pedig erre az hiszem mindnyájan elmondhatjuk, hogy „nyugodjék békével“!

Föl hozza R. ur javaslata támogatására, azon szomorú körülményt, hogy a közgyűlésen „a dolog természetesen szerint korteskednek és pártoskodnak“. A korteskedés korunk általános nyavalyája; de már 150—160 embert mégis csak nehezebben lehet megvesztegetni, mint négyet—ötöt!

mert néhány rokonjuk jött a városba. Eme érdemes emberek ép úgy keresték társaságomat, mint én az övéket. Nagy volt az atyafiságuk s itt ismertem meg a birodalom fejlődemei, grófjai s nemeseinek nagy részét. Érzelmeim egyik előtt sem volt titok, s akár tisztelettel, akár csak kimélttel is viseltettek azok iránt, mégis elértem célomat, s megtámadtatásban nem részesültem.

Még egy más módon is be lettem vezetve a világba. Épen ezen időtájt időzött hosszasan nálunk atyámnak egy mostoha fivére, ki különben csak városunkban átutaztában tért be hozzánk. Udvari szolgálatát csak azért hagyta el, mert nem folyt minden az ő kedve szerint, pedig az udvarban nagyon becsült egyén vala. Helyes felfogású szigorú jellem volt, s e tekintetben nagyon hasonlított atyámhoz; csak egy kissé lett volna hajlékonyabb, a mi képessé teszi vala őt arra, hogy az ügyek elintésében engedékenyebb legyen, hogy ne járjon el ugyan meggyőződése ellen, hanem engedje szabadon a dolgok folyását, s afeletti rosszálását vagy magában csendesesen, vagy családjá körében bizalmasan szellőztesse. Nagybátyám sokkal fiatalabb volt s önállóságát nem kissé támogatá szerencsés helyzete. Anyja nagyon gazdag vala, közeli s távoli rokonaitól még nagy vagyont remélhetett; nem szorult idegen szolgálatra, míg atyám középszerű vagyona mellett a fizetés által a szolgálatra volt utálva.

Még hajthatatlanabb lett nagybátyám, családi szerencsétlensége következtében. Egy szeretetreméltó nőt s egy

A közgyűlésnek behatóan szakismerettel bírálni nem lehet feladata, de szükség sincs reá, ha ezt az illető iskola előljárósága már megtette és a kijelölést a folyamodók okmányaival együtt felülbírálat és jóváhagyás végett fölterjesztette az állandó igazgató tanácshoz.

A képesítési okmányok közgyűlés alkalmával nyilvános helyre volnának kiteendők és azoknak alapján a jelöltekre nézve minden közgyűlési tag szerezhette magának annyi tájékozást, a mennyi elégséges a végre, hogy jólélekkel szavazhasson.

Réthy úr utolsó közleményére — melyben melegen ajánlja, hogy az államkormányánál zörgessünk s tőle sietve segínyt eszközöljünk — csak azt jegyezzük meg, hogy a mi szegénységünk nyilvánvaló levén, az államsegély bizony ráférne egyik-másik iskolánkra; azonban e tekintetben a szükséges kezdeményező lépést — a R. ur által felsorolt indokoknál fogva „saját érdekében“ csak úgy megethetné a magas kormány, mint hitfelekezetünk.

De nekünk úgy tetszik, hogy a mostani államkormányának arra nincs nagy hajlandósága. Néhai B. Eötvös az ilyen irányu mozgalmat maga indította s tények bizonyítják, hogy felekezeti iskoláink nem is vonakodtak az önzetlenül és őszinte jóakarattal nyújtott segédkezést elfogadni! Így például a sz.-udvarhelyi kollegium állami segélyezése már a megvalosulás stadiumában volt akkor, midőn a nagy hazafi sirjába szállt s vele együtt üdvös tervei is — tanügyünk kipótolhatatlan kárára — nyomtalanul s talán örökre elenyésztek! *Bod Károly.*

reményteljes fiut vesztett el s azóta, úgy látszott, mindent el akar utjából háritani, a mi nem függ az ő akaratától.

A családban alkalmoszerüleg bizonyos önteltséggel mogsugták nekem, hogy ő valószínűleg nem fog újra megházasodni, s hogy minket, gyerekeket, már vagyonának örökösei gyanánt tekinthetnek. Én épen nem gondoltam többé arra; de a többiek nagy reményeket tápláltak eziránt. Jellem szilárságánál fogva, hozzá volt szokva, hogy társalgás közben senkivel sem ellenkezett, sőt inkább mindenkinek a véleményét barátságosan meghallgatta, s bármily nézete volt valakinek valamely tárgyról, azt még maga támogatta felhozott érvekkel és példákkal. Ki őt nem ismerte, azt hitte, hogy vele mindig egy nézeten van; mert éles esze volt s akármiféle felfogáshoz tudott alkalmazkodni. Velem szemben eljárása nem volt ily sikeres, mert itt már érzelmekről volt szó, melyekről egyáltalán nem volt sejtelme, s a mint kiméletesen, résztvevőleg s értelmesen velem lelki állapotról társalgott, feltűnt előttem, hogy arról, melynek cselekvésem megfordult, még láthatóan fogalma sem vala.

Titkolódzó magatartása mellett is, egy idő mulva kitudodott a nálunk szokatlan tartozkodásának tulajdonképeni célja. Ő, mint végre észre is lehetett venni, közülnk a legifjabbik nővért kiszemelte, a végre, hogy ezt a maga belátása szerint adja férjhez s boldogítsa; s bizonyára testi és szellemi tulajdonainál fogva, főleg ha még tekintélyes vagyon is helyeztetik vala vele együtt kilátásba, a legelső házassági ajánlatokra számíthatott. Épen így irántam való érzületét is mindenféle jelekkel kifejezte, mert egy kegyes alapítványt szerzett meg számomra, melynek nemsokára jövedelmét is élveztem.

(Folytatása következik.)

Adalékok a budai zsinat történetéhez.

Közli: Sz. D.

II.

Héczei Dániel, esperes és Odor Mihály, nótarius, mint szolnoki küldötteknek, jelentése a zsinat folyamáról, előterjesztve 1792. márcz. 28-án a Szakácsiban tartott part. synoduson.

(Folytatás.)

Az 1-ső rész vagyon a Protestans Ekklesiáknak magok dolgainak igazgatható szabad jussairól, a melyben egyszersmind vallást teszen mind a 2 confession levő Protestans Ekklesia, hogy mivel a külső igazgatás dolgában mind a kettőnek egy Princzipiuma vagyon, tehát ezen dologban tovább is egyet fognak érteni,

A 2-ik rész van minden helységbeli Ekklesiákról, melyeknek igazgatására mindenütt a Prédikátor mellé egy kis Ekklesiai Tanács vagy Présbyterium rendeltetik; annak kötelességei leírtnak és az Ekklesiának jövedelméről való gondviselés meghatároztatik. Egyszersmind pedig az az atyafiságos egyesség rendeltetik a Reformatata és Lutherana Ekklesiák között, hogy az olyan helységekből, melyekben mind a két valláson való Evangelikusok vagynak, ha a Lutheranusoknak van templomok, tartoznak megengedni a Reformatatusoknak is, hogy azon templomba magok Prédikatori által rendesen Isteni Tiszteletet tarthassanak; úgy ha, a Reformatatusoknak volna templomok, ők is hasonlóképpen tartozzanak ezen atyafiságot a Lutheranusokkal cselekedni. A hol pedig új templomot tsinálnának, ha mind a két valláson valóok vagynak, közös munkával és költséggel építsék.

A 3-ik részben a vidékbéli esperességekről és azoknak consistoriumokról, kötelességekről, az Ekklesiabeli szolgáltnak, prédikátoroknak, iskola-mestereknek, consistoroknak hívásokról s elbótsátásokról, a melyekben hasznos és a jó rendnek megtartására szükséges törvények hozattak. A mi nevezetesebb a Prédikátorok változásában tsak ez egy: hogy valamint az Ekklesiáknak ok nélkül a papot helyéből kimozdítani, úgy a papnak az Ekklesiát ott hagyni szabad nem leszen, és így minden esztendőben a papmarasztás nem szükséges, hanem csak minden 3-ik esztendőben ujittatik meg. De akkor is nem lehet a Prédikátort különben elbótsátani, hanem ha ellene törvényesen megbizonyittatik, hogy ő szolgálatra alkalmatlan, vagy hivatalába felette rest, vagy igen nagy botránkozásokat tsinált az Ekklesiában. Azonban akkor is megintetik 1 ször a pap a Seniorále, osztán a Superintendentiále Consistoriumok által, és ha meg nem jobbul, akkor időközbe is kitéssék a maga Esperestje által. Ha pedig semmi egyéb okot nem adnának a hallgatók a Prédikátor ellen a tőle való megidegenedésnél és azon semmiképen segíteni nem lehetne, azonban az Ekklesia a papja elbótsátását sürgetné, az ilyen történetbe nem különben lehet a papot helyéből mozditani, hanem ha legalább két-harmad része a pap nem marasztó személyeknek ezen idegenkedésbe álhatalatosan megmarad. Mikor pedig le akar oly

Ekklesia a maga papjáról mondani, nem magának a Prédikátornak, hanem az esperesi Consistoriumoknak adja tudtára.

A 4-ik rész szól a házasságbeli pereket folytató bírákról. Lesznek az egész országba részünkről 4 ilyen törvénytevő székek felállítva. Egy Debretzenbe, más Miskolctzon, 3-ik Ketskeméten, 4-ik Veszprémbé. Hasonlóképen a Lutheranus atyafiak részéről is 4 lesz, melyek iránt oly megegyezés volt a két confession levő Synodusnak, hogy a melyik választószéket közelebb éri, ki-ki mindenik vallásból, ahoz folyamodjon, minthogy egy törvénnyel és szokással él ebben a dologban mind a két confessio és így a költség, fáradság is kevesebb lesz mindkét részről. Ezek a törvényszékek részszerint papi, részszerint világi bírákból állanak, a kiket a Tractusok Deputatusai, a Superintendentialis közönséges Gyűlésben voxokkal választanak és minden 3-ik esztendőben, ha tetszik, megújítják. Ezeknek itéltétélével, ha meg nem elégesznek, a Superintendentiale Consistoriumra lehet apellálni. És így

Az 5-ik rész a Superintendentensről, annak választásáról, azoknak esküvésekről tanít. A Superintendentiale Consistoriumról, annak tagjairól, kötelességekről, a Superintendentialis közönséges Gyűlésekről, azokba választandó consistorialis személyekről, Generalis visitatiokról, egyszóval az egész püspöki kötelességről és annak jobb rendbe való hozzásáról.

A 6-ik rész a Generale Consistoriumról avagy minden Superintendentiáknak esztendőnként a nagyobb dolgok eligazítása kedvéért tartandó közönséges összegyűléséről és annak kötelességeiről szól. Tudniillik, hogy az apellált pereknek egy 3-ik itélőszéke legyen és a hol a terhebb dolgok egy akarattal igazittassanak el, úgy egyezett mind a két confession levő Synodus, hogy minden esztendőben kétszer mindakét részen levő Superintendentensek és Főcuratorok vagy azoknak viczéi, és ezeken kívül minden Superintendentiából közvoxal választandó 2 személyek, az Ekklesiák közmegegyezésével választandó. Generalis Inspector Curátor Praesidiuma alatt Pesten vagy Budán rendszerint, u. m. 1-ső májusba és 1-ső septemberbe, vagy ha a dolog úgy kívánja, többször is összegyűljenek és a dolgokat igazítsák el. Ezen Főconsistoriumnak mindazáltal úgy megvagyjon kötve a keze, hogy attól teljességgel nem lehet félni, hogy valami hierarchiát vagy ekklesiák s lelkek szabadságán való uralkodást állithatna vagy behozhatna

7-ik és utolsó része ezen Deputatio munkájának vagyon az országos Ekklesiai Gyűlésekről, vagy Zsinatról, a melyek tartásának módja meghatároztatik ezen részben, és ő Felsőge kérettetik, hogy ezután minden 10-ik esztendőbe ilyen Synodusok tartását engedje meg.

Ebből állott az 1-ső Deputatio munkája, mely egy néhány Gyűléseken által mind a két renden levő Synodalis követek által, hosszason megdisputáltatt.

(Vége következik)

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

(B) A „Protestans egyh. és isk. Lap“ idej 2-dik számában *Bognár Endre* vizsgálja a socialismust a vádoltak padján. A mult évi királygyilkossági négy merényletet felsorolván, rámutat a tényre, mely szerint az érdekelt államok a merényletek alapját a socialismusban keresik s vélik föltalálhatni, ismertetvén az idevonatkozó óvintézkedéseket. Erre röviden előadja a socialismus keletkezését, tanait és terjedését s szereplését 1848-ban a communismussal egyetemben. A cikk írója nem tartja ugyan még bebizonyítottnak, hogy a merényleteket kizárólag a socialismusnak és communismusnak kell-e tulajdonitanunk, de ha ezt elfogadná is, akkor sem ítéli czélravezetőnek azokat az intézkedéseket, melyeket, különösen Németország, a kitutasítások formájában, foganatosít, mert a „tüzet nem úgy szokás oltani, hogy egyik helyről a másikra tesszük át.“ Különbben is nem lehet egyetlen oknak tulajdonítani ezt az általánosodó világi bajt, mert „midőn epidemicus baj lepi meg a világot, annak magva nem egy, de több dologban van elrejtve.“ E többes számban szereplő okok közül felsorolja: a nagyban terjedő nyomort; a határt nem ismerő fényűzést — mindkettő elégedetlenséget és irigységet keltvén a szegényebb osztályok tagjaiban. Vádolja továbbá az általános hadkötelezettséget s illetőleg a sok háborút, mert mindenki mesterségévé válik a gyilkolás s életét az ember a háboruban könnyen kockára vetvén, utóbb bűnös szenvedélyei kielégítésénél sem számítja valami nagyra. Végül hatalmas okként ismeri, hogy nem adjuk meg a császárnak a mi a császáré, mert nem adjuk meg az Istennek sem, a mi az Istené. Ápolni kell tehát a vallást s akkor mindenki megadja mindennek, a mivel tartozik: „a kinek vámmal vámot, a kinek adóval adót, a kinek tisztelettel tiszteletet“ — s csak egy tartozás lesz, mely soha el nem fogy, de ép ezért naponta fizetik: ez pedig a szeretet.“

Mátthé László befejezvé multkor említett cikkét, minden tanítás vallásossá tételéről, *Felméri Lajos* érdekes átnézetet nyújt az osztrák egyetemek köréből. Röviden föl-említvén az osztrák oktatásügyi miniszter mult évi három kötetes jelentését az összes oktatási és művészeti ügyekről, áttér az osztrák theologiai és philosophiai facultások ismertetésére. A bécsi prot. theologiai facultáson (melynek az egyetembe való incorporatioja már csak idő kérdése) működik 6 tanár, előadva [az ó-szövetségi írásmagyarázatot és bibliai archeológiát, új szövetségi írásmagyarázatot, egyháztörténetet, egyházjogot, gyakorlati theológiát, dogmatikát és ev. symbolikát, dogmatikát és ref. symbolikát, erkölstant, (felölelve mind az ev., mind a ref. hitvallást), továbbá a héber nyelvet és ó szöv. bevezetést, görög nyelvet és új szöv. hermeneutikát, theologiai encyklopaediát és irodalomtörténetet, az ev. egyh. történelmét Ausztriában, vallásbölcsestet és nevelést. A hallgatók száma 1867—1870 közt átlag 50, azóta csökkent, 1876—1877-ben 38, illetőleg 29-re — legnagyobbbrészt Magyarországból. A törvényes tanszak 6 semester, s követi két

vizsgálat: examen pro candidatura, és pro ministerio. Gradusokat osztogat a facultás: licentiatust és doctoratust. Tanárok fizetése 2000 frt, 5 éves pótlék á 200 frt és szolgálati pótlék 800 frt. Stipendiumok: 20 tanulónak szabad asztal, 7-nek á 200, 8-nak á 100 frt. Tanpénz nincs. A facultas 1871-ben ülte félszázados jubileumát. Az intézet 1877-ben került 31439 frtba. (A kath. facultásokon volt legutóbb: Bécsben 167, Prágában 95, Grácban 41, Lembergben 214 tanuló, az összes theol. facultások költsége 1877-ben 188,970 frtra rugván.) A rendes tannyelv latin s a tanszékek majdnem kizárólag pályázati vizsgálatok utján töltenek be.

Az osztrák philosophiai facultások az utóbbi években igen sok gyarapodást vőnek, számos terjedelmes disciplina önálló körökre szakítottván, ezek számára új tanszékek állítottak, valamint feles számú képezdek rendeztetek be: Bécsben a francia és angol nyelvre, az archeológiára és epigraphiára, a paedagogiára s a történelmi képezde is átalakítottak. Majdnem ily számban állítottak fel az új képezdek a prágai, a gráci, insbrucki, krakkói, lebergi és cernovici egyetemeken; a képezdei rendes tagok 60—300 frtos stipendiumokat huznak, a tanárok külön munkadíjt. Ez egyetemek a mult évben a következő összegekbe kerültek az államnak (a számok a fennebbi egymásutánt jelölvé): 1,509,043 frt, 673,070 frt, 263,215 frt, 232,636 frt, 285,419 frt, 130,337 frt és 91,400 frt, összesen 3.135,924 frt s ehez adva a 7 műegyetem költségeit, költ Ausztria főiskoláira és akademiáira évi 4,170,000 frtot. 1867—78 közt új tanszék állítottak 78; tanuló volt 1877-ben: Bécsben 718 rendes, 58 rendkívüli, 140 gyógyszerész hallgató; Prágában 466 r., 43 rk., 69 gysz.; Grácban 128 r., 24 rk., 43 gysz.; Innsbruckban 133 r., 9 rk., 24 gysz.; Krakkóban 68 r., 9 rk., 26 gysz.; Lembergben 85 r., 10 rk., 31 gysz.; cernovicban 41 r., 19 rk. hallgató.

Farkas G. bevégzi Galilei cz. cikkét; Szentkuty K. követeli, hogy theol. tanintézeteinken a magyar theologiai irodalomtörténet külön tantárgyként tanitassék; Kálmán Farkas az „Énekszerzők életrajza“ sorában folytatólag ismerteti: Lukács Istvánt, Nádasi Andrást, Bajnóczi Jánost, Komádi Nagy Mihályt.

Bagi Andor Debreczen egyh. életének mult évi főbb mozzanatait ismerteti s a számot külföldi apróságok, az irodalom, különfélek, Necrolog, adakozások rovatai zárják be.

* * *
Az „Egyházi és iskolai Szemlé“-ről csak most emlíkezhetünk meg, miután jan. 2-diki számát 9-én kaptuk.

„1879. január 1.“ feliratu elmélkedő cikkében M—s, a protestantismus feladatait körvonalozva, boldog új évet kíván, munkára serkent s különösen az 5 egyhkerület egyesítési munkájának befejezését süggeti.

ω.— visszatekint 1878-ra s nem sok örvendetést lát folyamában. A politikából a tisztesség száműzetett, a valóság hanyatlott, az egyh. közügyek iránti érdeklődés csak önző érdekekből származott; domesticánk alig gyara-

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 3. számához.

podott valamivel; egyházi irodalmunk hanyatlott s csak az új biblia fordítást (ha rossz is) és a zsinat ügyét tekinteti megelégedéssel. Az enyedi tanoda vagyoni gyarapodását reméli az új kezelés alatt s addig vár Zeyk József, b. Kemény István s mások kérdőre vonásával, üldöztetéstől nem félve. Örül még népiskolai reformunknak, de röstelli, hogy középtanodai reformunk még mindig késik s ezért a tanárokat teszi felelőssé. A hang nem tudjuk kié, de a kezek az Ezsaué.

Dózsa Dénes két számon keresztül fejtegeti, hogy Hunyad megyében papjainknak oláhul is kellene prédikálniok — e kérdésre talán visszatérünk.

L—e L—s. polemizál d—vel, ki lapunkban „Észrevételeket tett a tanodai értesítők kérdésében. Vitatja, hogy az értesítőkből tudományos értekezéseket is kell közölni — a 2-dik számban pedig Lőthe Lajos vitázik fitymáló hangon Réthi Lajossal, lapunkban megjelent cikksorozata több állítása fölött, legkivált Réthi skepticismusát támadván, melylyel a prot. egyetem tervét fogadta.

A két szám, ezeken kívül, referál az ig. tanács üléséről s közöl adakozásokról kimutatást, különféleket, valamint egy nyilatkozatot Vályi Páltól, ki interpelláltatván, most fölfejt, hogy egy papjelöltet a múlt évben a régi papválasztási törvény szerint engedett candidáttatni, mert az illető 1876 előtt már egy évvel szigorlatot állott s 1 évet akadémián töltött s így rá nem a 76-diki, hanem a régi pv. szabályok voltak alkalmazandók — különben is ez eljárás következményeiért az illető egyhk. cand. biztosai vállalták el a felelősséget. Szerintünk a cand. bizottságok törvényes vagy törvényellenes eljárásáért az elnöklő esperes a felelős s a netaláni törvénysértésért a felelősséget magáról el nem háríthatja, hanem köteles a jogorvoslat megindítására, a főforgó esetben pedig az a véleményünk, hogy miután a 76-diki papválasztási törvény határozottan kimondja, hogy már megszerzett qualificatiót e törvény el nem vesz senkitől: e határozományra kell vala az esperesnek, maga igazolásában, hivatkoznia s akkor nem is kell vala törvényes felelőssége alól kihívót keresnie.

IRODALMI SZEMLE.

Igen érdekes tartalommal köszöntött be a „Keresztén Magvető“ ez évi első száma. Péterfi Dénes és Kovács János szerkesztésükben. A néhai Simén Domokos halála által e jeles folyóiratban támadt űr, a részben megújult szerkesztőség által, úgy látszik, sikeresen pótoltatik, s midőn a füzet kiválóbb darabjainak rövid ismertetését adjuk: egyszersmind melegen ragadjuk meg az alkalmat, az ahhoz csatolt előfizetési felhívást, minden rendű és rangú érdeklődőnek, leghathatósabbán figyelmébe ajánlani.

Első cikket kitünő tudósnak, dr. Brassai Sámuel ír a „Teremtés és fejlődés“-ről, a maga jól ismert humorával. Haeckel dilemmáját, hogy tudniillik a fajok természetes

fejlése, vagy természetfölötti teremtetése közt kell választani, fogja bírálat alá, s kimutatni igyekszik, hogy az evolutionismus és creatismus emez éles ellentéte, s a „principium exciusi tertii“-re alapított szembetevése hibás. még pedig először azért, mert a teremtés és fejlődés korántsem jelölnek két ellentétes cselekvényt; másodsor pedig, mert a „természetes“ és „természetfölötti“ jelzők sem zárják ki egymást, a mi pedig a dilemma alaposságának nélkülözhetlen kelléke. További fejtegetésében a monismus, mint ok-egység elvének téves voltát tünteti föl, a Herbart által első ízben tett ellenvetés értelmében, hogy tudniillik abszolút egységből a nyilvánulatok sokságának jelensége kimagyarázhatatlan. A különbség csak az, hogy míg Herbart s a pluralisták e tételt csupán a maga metaphysicai érvényében hangsúlyozák, addig Brassai a tapasztalati lezármazástan körére is kiterjeszthetni hiszi. Az átalakulás tanára (transformismus) nézve megjegyzi, hogy az nem fér össze az inductioval; az alkalmazkodás nem tapasztalati tény, de még nem is hypothesis, hanem egyszerű hozzávetés (conjectura), mert mint Nägeli a növényekre nézve kimutatta, lehetetlen oly törvényt lelmi föl, melynél fogva bizonyos körülmények ezt vagy azt a szervezetet határozott változásokra kényszerítenék. Mi csak annyit tudunk, hogy a természetben változások is vannak, de azt nem állíthatjuk, mint Haeckel vagy Lamarck, hogy minden csak változás, sem pedig azt, hogy e változások épen alkalmazkodások is lennének egyszersmind. Brassai mindezt elégséges oknak tartja, hogy a teremtés, a creatisták részére álljon, annál inkább, mert mint etymologice bizonyítja, a biblia szót sem szól arról, hogy Isten a világot semmiből teremtette volna, a „semmiből“ teremtés eszméje tehát csak epithetum otiosum. Ellenben képtelenségnek nyilvánítja a véghetetlen fejlődés föltevését, a min pedig a származástan túl nem teheti magát, s így a cosmogonia általános elve, szerinte, csak a teremtés lehet; az a teremtés tudniillik, melyben a fejlődés is, mint nem ellenmondó tény, egy lényeges mozzanatot képez. Kár, hogy épen itt szakad meg az érdekes cikk, hol veterán tudósnak alkalma nyílt volna nézeteit a teremtés modalitásai iránt behatóbban részletezni. Amaz éles polemia, melyet a német speculativ materialismus coryphaeus ellen folytat, jótékonyan ellensúlyozza amannak egynémely merész tulhajtásait, de másfelől kevés figyelemben részesíti, nem hogy méltányolná, inductio terén, a darwini eszmék roppant horderejét természettudományi szempontból, hol azoknak valódi jelentőségük áll, s hol még megtámadtatva is, mint ezt Wallace czáfolatai bizonyítják becses igazságokat hoznak gyümölcsözően napvilágra. Cosmogoniai végeredményt proclamálni, e tapasztalati tények számbavétele nélkül, ma már alig lehet.

Gr. Kuun Géza, a hirneves olasz tudós, Angelo de Gubernatis legújabb művéről (La Mythologie des plantes, Paris C. Reinwald et Cie. 1878) értekezik. E munka

kiegészítő része leendő szerző korábbi mythologiai zoológiájának, s bár még csak első kötete jelent meg, ez maga is elég a következők iránti érdekltség felkeltésére. Encyclopediája lesz ez mindazon emberi hiedelmeknek és babonáknak, melyek a legősibb időktől fogva napjainkig a növényi élet csodás jelenségeinek, az emberi viszonyokkal való egyenes összefüggésének magyarázását illetőleg minden nép kedélyi életében szerepeltek. Daczára ennek azonban de Gubernatis nemcsak adatokat halmoz egybe, de széles történeti, nyelvészeti és vallástudományi ismeretei segítségével becses elveket hoz fel kutatásai mélyéből. Így például érdekes de Gubernatis felfogása a mythosok eredetét illetőleg. Ő tudniillik ezek nagy részének eredetét a fölöttünk elterülő roppant égboltban s annak rejtélyes tüneményeiben kereste. Ezért őt sokan egyoldalúsággal vádolták. Gr. Kuun sikeresen védelmezi e vád ellen; aligha lenne azonban ily szerencséje egy másik, az ugynevezett etymologiai mythos teoriájára tehető ellenvetésekkel szemben. Itt ugyanis de Gubernatis erősen téved, midőn a mythosok egy nemét a szavak több értelmet jelentő használatából származtatja. Ez meglehetősen draszticus fölcserélése az oknak az eredménnyel. Nem a nyelv kétértelműsége adta meg az alkalmat arra, hogy a népképzelem ily véletlen analógiák nyomán a maga csodás teremtményeivel töltsön be eget, földet és tengert; ellenkezőleg, a népnyelv és szavak ezen allegoricus mivolta nem egyéb, mint rég eltűnt, szétesett mondarészeknek, közkézen forgó kopott csillámok. Ezért, ha áll az, hogy a szanszkrit udyána (kert az egyik, felső, emelkedett a másik értelmében) benső vonatkozást tartalmaz közönséges földi kertek s az égbolt között, melynek virágai a csillagok, fái a felhők, a nap és a hold; úgy ez átvitelt bizonyosan előbb csinálta meg a kert és az égbolt hasonlatosságára reflectáló értelem, mint az ily viszonyt érzékeltető kifejezést, a nyelvet. Ugyane correctivum volna alkalmazható egy fölhozott más, olasz mythosnál, hogy tudniillik a kőmény az állatokat s kis gyerekeket otthon tartó erővel bír, s a legényt szeretője mellett állandó maradásra bírja, mely hiedelmet de Gubernatis a neo-latin nyelvek eredetére vezeti vissza, midőn a *cuminum* szó *cominora* változott, ez pedig közel rokonságot engedett föltenni a latin *cominus* (közel) jelentésével. Hogy különben de Gubernatis munkája sok érdekest tartalmazhat, mutatják az ismertető által kiemelt következő fejezetczimok: 1) A jó és gonosz tudásának fája. 2) Az anthropogonicus fák. 3) Buddha fája. 4) Az ég. 5) Ördöngös fák és füvek. 6) *Ficus religiosa*. 7) Az eroticus fák s füvek. 8) Gyászfa és gyászfüvek. 9) Sz. János növényei. 10) Varáznövények. 11) Gyógyfüvek. 12) Nefelejcs. 13) Csodatevő növények. 14) Karácsonfa. 15) Jósfa és jósfüvek. 16) Szentelt növények.

Harmadik helyen Hegedüs István, ki lapunknak is munkatársa, értekezik „Egy kitünő angol vallásos énekgyűjteményről.” (Hymns of praise and prayer collected and edited by James Martineau. London, Longmans 1874.) Annak daczára, hogy a kiváló előszeretettel tárgyalt mun-

ka már mintegy öt éve jelent meg, ránk nézve e czikk annival nagyobb érdekltel bir, mert az azzal kapcsolatban feltüntetett kérdés, énekeskönyvünk megújítását illetőleg, épen e lapok hasábjain nyert első megvitátást. Hegedüs nem is mulasztja el kiemelni azon szempontokat, melyek egy ily irányban vállalt munkát kivitelénél döntő szerepet volnának hivatva játszani. Különbséget tesz például a jelen vallásos lyra világias jellege, s az ugynevezett ritualis költés módja közt, s midőn ez utóbbi javára dönt, itélete indokolásában nem az énekelhetőség föltételét veszi föl emennek előnyül, a mint mi inkább szeretnők, de a tradíciók erejét, a vallásos érzés és kifejezőmód történetileg concentrált jellegzetességét, szemben amannak individualis függetlenségével, a mi pedig csak másodrendű szempont. Martineau gyűjteménye különben, melylyel nekünk is alkalmunk lön megismerkedni, a vallásos dalköltés e két szembevetett oldalát szerencsésen közvetíti, a mennyiben a tartalmát tevő 797 dal közül csaknem egyenlő számban találjuk képviselve úgy a legrégebb egyházi énekek, mint Burns, Moore, Bryant, Taylor, Johnson s hasonló modern költők legszebb darabjait, még pedig nemzetiségi s felekezeti különbség nélkül, a történelem homályában elvesző anonymusoktól egész Zinzensdorffig, egy Loyola mysticus áradozásaitól Luther hatalmas pathosáig. E gyűjteménynek csak egy része az, mely éneklésre van szánva, míg mások részint epicai jellegük, részint formai sajátágaik miatt erre épen nem alkalmasok. Amazok közé tartozik például Reginald Heber szép költeménye (418)

„Hús Siloam árnyas vizénél

Mi szépen nő a lilium“ stb.

vagy a Hegedüs által szépen fordított 121-dik darab Russeltől, ily kezdettel:

„Galilea zord tengerén

Leszáll, borong az esthomály.“

Továbbá a 498-dik Pope-féle, mely már rythmusánál fogva is kizárja az éneklést.

„Égi lángnak tűzszikrája

Hagyd el, hagyd el porlakod!“

A Hegedüs által fordított és közlött négy darab (Russel, Carlyle, Johnson, Montgomery) mindenike kiváló szép. Tekintettel lapunk azon olvasóira, kiknek alkalmuk volt már azokat is megismerni, mi még egy ötödiket igtatunk ide, melynek megkapó szépsége s erkölcsi fönsége a hevenyészett fordítás daczára is kitetszik. Czime:

V i g a s z t a l á s.

Jer hozzám, hogyha folleg gyül körédbe,
Ha fájo szived nyugtalan dobog,
S Atyát keressz, enyhért epedve, égve,
Jer hozzám, és én nyugtot adhatok.

Ti, kik borongtok lomb s virág hullásán,
S ha ért gyümölcs unottan roskad el,
A kedvesen, ki szebb hazába szállván
Örök dics-éket tűz fejére fel;

Oh! nagy az Urnak szellem-birodalma,
Boldog a hon, hol üdvösség fakad,
S hol hárfaszók ölelve folynak dalba,
Szép élvezni az édes hangokat.

Ott, mint az éden sugaras honában,
Puha termőföld szűzvirága sok —
Ti mind, kiknek szívökben csüggedés van,
Oh jertek el, én nyugtot adhatok!

Book of Hymns 1848.

Ha irodalmunkban valaki egy ily gyűjtemény rendezésének hálás feladatát vállalná magára, annak jobb példány aligha volna ajánlható, mint Martineau-nak e könyve, úgy az abban letett helyes irányelvek, mint egy ily nagy anyagkészletet uraló organizáló elme, s kitűnő oeconomicus berendezés tekintetében.

Nem kevesebb érdeklődéssel s értékkel bírnak a füzet többi darabjai, melyekre azonban már ki nem terjeszkedhetünk. Csak egyszerűen fölemlítjük tehát Szabó Károly és Benczédi Gergely adatközléseit az unitarius egyháztörténelem köréből; a tordai unitarius középtanoda múlt évi május 30-dikán tartott hálauddnepszónáján Májai István által fölolvastott életrajzi vázlatot Gyulai Zsófiáról, a tordai iskola egykori jöltevéjéről, s végre Derzsi József emelkedett szellemű alkalmi imáját az év utolsó estéjére. Levelezés, irodalmi értesítők, és különféle zárják be a füzetet.

B. S.

„Házi kincstár“ czimvel Dolinay Gyula családi és társadalmi heti lapot indított meg, mely az év elsejével megkezdte pályafutását. Érdekes tartalommal, diszes kiállításban, megjelen minden vasárnap. Előfizetési ára negyedévre 1 frt, félévre 2 frt. Kiadóhivatal Budapest, Sándor u. 1459 sz. a.

A „Lányok Lapja“ és „Hasznos Mulattató“-ra Dolinay Gyula ezen régibb ifjusági lapjára, szintén felhívjuk a t. közönség figyelmét. A „Lányok Lapja“ 5-ik- a „Hasznos Mulattató“ 7-ik évi pályafutását kezdte meg az új évvel; mely egyetlen körülmény élénken tanuskodik azon folyóiratok életrealóságáról. Ara egyiknek-egyiknek negyedévre 1 frt. Kiadóhivatal Budapest, Sándor u. 1459 sz. a.

Vettük Dolinay Gyula „Könyvet a népnek“ című röpiratát. Ezen mű nagy részletezéssel, s még nagyobb tárgyszeretettel az iskolai és népkönyvtárak kérdésével foglalkozik. Ezen fontos intézmény tervezői számára nélkülözhetlen utasításokat, fejtegetéseket ad; öt ivre terjed, díszesen van kiállítva, ára 50 kr, de csak szerzőnél Budapest, Sándor u. 1459 sz. a. rendelhető meg. A füzet bérmentesen küldetik.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1879 jan. 18.

— Szász Béla r. munkatársunk ma bevégzett cikksorozatára talán fölösleges is megjegyeznünk, hogy az író elvi álláspontjával nem lehetünk egy véleményben, sem mint egyházkerületünk conventi küldöttje, sem mint e lap, álláspontunkat korábban kifejtett, szerkesztője. Nem tartók azonban lapunk ez egyik legszorgalmasabb munkatársa elől a szabad vélemény-nyilvánítás terét elzárhatónak, s így közreadtuk a cikksorozatot, mely amugy is csak annyit nyom, a mennyi igazságot igazolni bírt.

— A protestans autonomia és a kétségbevonhatatlan állami érdek sajnos collisioba jutott, mely összeütközésnek mielőbbi kitisztázása annyival ohajthatóbb, mert bármely félen legyen az igazság, egyként sajnos következtésekre juthatunk. A dolog t. i. az, hogy a m. kir. vall. és közoktatási miniszter sárospataki főiskolánk négy érettségi bizonyítványát megsemmisítette azon az alapon, hogy az illető négy tanuló a sárospataki érettségi vizsgálat előtt 1—2 hónappal más — katolikus — gymnasiumokon 1—4 tantárgyból megbukott s mégis rá oly kevés idővel Sárospatakon sikerrel állta ki a vizsgálatot. Az ügyet keresztényi kárörvendéssel, a „Magyar Állam“ bocsátotta hirre s természetesen míg az illető főtanoda a nyilvánosság előtt magát igazolni nem fogja, a dolog érdeme fölött egyhangulag ítélni lehetetlen; az iránt azonban már most lehet kérdést intézni, ha van-e joga a közoktatási miniszternek a prot. tanodák által kiállított okmányokat egy toll vonással nullificálni?

— Sáros-Patakról következő sorok közlésére kérttünk föl: „A nagyenyedi „Egyházi és iskolai Szemle“ ez évi első számában, ugyancsak erősen sátorozván rajta maradt árucikkeivel, hogy kínálásának annál nagyobb nyomtatékot szerezzen, nem röstel még névszerint való szemrehányást sem tenni „Sáros-patak városának“, a miért az ő imáron egész három éves létezéséről, eddigelé mégcsak tudomást sem vett. Méltányos, különösen illő-e egy önértékes vállalatnak ilyen módon igyekezni előfizetőket fogni vagy ellenkezőleg sokkal szerényebb és okosabb dolog is, csöndesen, zajtalanul, arrogancia nélkül működni és megvárni az időt, midőn mindenki meggyőződésértéke felől, nélkülözhetlennek találja azt maga részéről, — minderről most nem szölok; annyit azonban a talán rosszul menő üzlet felett támadt elkeseredésből származó provocatióra szabad legyen megjegyezni, hogy „Sárospatak városa“ a „Szemle“ keletkezése óta, igenis, tudomást vett annak létezéséről s hogy talán azonnal be nem állított előfizetőnek, mint ezt a „Szemle“ kívánta volna és most hánytorgatja, annak oka az, hogy mindenkor bizonyos őszinte fájdalommal nézte a távolból azt a nemegyszer áldástalan, izléstelen dulakodást, melyet e lap hátsólapjain csaknem minden számban folytatott „sajgó nyilt sebének“ mosogatására s egyéb komoly dolgai mellett „Sáros-patak városa“ nem találta magára nézve mi-veltségi törekvéseit veszélyeztetőnek, ha minden héten nem

olvassa is azt a lapot, mely a maga körében és a magaéredekei szempontjából, lehet ugyan igen jó lap, de a melynek meg nem rendelése mégsem olyan égrekiáltó bűn, hogy érte a nyilvános, névszerint való megrovás jogos és ildomos lehet. Bizony megérjük, hogy a „Szemle“ következő számaiban mindenkinek neve megjelen, a ki csak reá elő nem fizet s akkor aztán már az egyházi téren is lesz revolver hirlapirodalmunk!..

— Az isten segítségével. Szentpétervárott egy özvegy hivatalnokné három gyermekével a legnagyobb inségben élt. A szegény özvegy 7 éves fia aztán egy darab papirosra ilyen levelet írt: „Édes jó istenkém! A húgom ehethék — küldj nekem 3 kopeket, hadd vegyek neki egy kis kenyereket.“ A fiu szaladt, hogy a levelet annak rendje és módja szerint beledobja a postaszekrénybe. Épen akkor ment arra egy községbeli pap, s kérdé a fiut, hogy mit akar; meghatóan olvasá el a „levelet“ s rögtön nyújtott némi segélyt a szegény családnak. A következő vasárnap a két nagyobbik gyermeket elvitte a templomba s prédikáció közben elbeszélte az esetet, s adakozásra szólítá fel a gyülekezetet. Maga járt körül a templomban a pénzt összeszedni. 1500 rubel volt az eredmény.

— Unitárius nópap Ausztráliában. Mintegy 20 év előtt egy unitarius család Angliából Ausztráliába költözött ki és ott Melbourne városban letelepedvén, a nevezett helyen egy kis unitarius gyülekezetet alapított, melyben a papi tisztelet kezdetben az alapító család kebelében levő nevelő, azután egy rendes pap teljesítette, névszerint t. Higginson, „Spirit of the Bible“ a „Biblia Szelleme“ című mű szerzőjének testvére. Higginson azonban nem sokára elhagyni kénytelenítettvén Melbourne-t, a kis gyülekezet pap nélkül maradt. De az angol vallásos kedély nem könnyen mond le az isteni tisztelet tartásáról; abban egyeztek meg tehát, hogy a gyülekezet érdemesebb tagjai rendre tartsanak vasárnaponként beszédet. Egy alkalommal az, a kin a sor volt, heti munkájával szerfölött elfoglalva lévén, egy Turner nevű kisasszonytól kapott egy beszédet, s azt olvasta fel az isteni tiszteleten, kijelentve, hogy azt bizony nem ő, hanem a nevezett kisasszony készítette. Hát hiszen, ha egy nő ilyen szép beszédet tud írni, miért ne tudná ő azt el is mondani — így gondolkozók a melbournei gyülekezet — s 1873-ban Turner kisasszonyt rendes papjának megválasztváu, azóta ő teljesíti a melbournei unitárius gyülekezetben a papi szolgálatokat és pedig a gyülekezet teljes megalégedésével.

— Negyedik közlemény a kolozsvári ev. ref. egyház által fenntartott iskolák javára. Dr. Jenei Victor és Gothárd József ívén folytatólag adakoztak: Kőszegváry Gyula lovag 2 frt, Szilágyi Lajos 30 kr, Komáromi József 50 kr, Tompa Károly 1 frt, Bányai Samu 1 frt. Miller Sándor 50 kr, Farnos Elek 1 frt, br. Bánffy Klára, Bogdán Józsefné 50 kr, Soos Czeczilia özv. Luttich Wenczel-

né 50 kr, Dombin Rozália Leizner Józsefné 10 frt, Bonis István 5 frt, Györke István 50 kr, Grandpierre Lajos 1 frt, Grandpierre Károly 2 frt, Nagy Béla 5 frt, dr. Máthé Dénes 5 frt, Ladányi Sándor 5 frt. Összesen 38 frt 90 kr. Igértetek: Zeyk Dániel, míg él, évenként 10 frt, Jónás Sándor és neje Ujfalusy Irma most egyszerre 10 frt, Szász András és neje Pap Anna 50 kr, Összesen 20 frt 50 kr. Szabó Sámuel és Kiss Sándor tanárok gyűjtő ívén adakoztak: Szatmári Elek 2 frt, Kovács Péter 2 frt, Incze Istvánné 1 frt, Szilly Alajos 5 frt, Barde Áronné 2 frt, Vajna Sándor 1 frt, Vizi Endre 2 frt, br. Bánffy Albert 10 frt, Olasz Károly 2 frt, gr. Teleki Domokos 5 frt, Összesen 32 frt.

— I-ső közlemény néhai Basa Mihály síremlékére tett adakozásokról: Csáni lelkész t. Sebestyén Árontól 3 frt, H. L.-tól 2 frt, a „Protestans Közlöny“ n. t. szerkesztőjétől 2 frt, t. Musnai Pál paniti lelkésztől 1 frt, t. Benedek Dénes makfalvi lelkésztől 1 frt, Sz.-Kocsárdról 1 frt, 17 kr, t. Földes György m.-ujvári lelkésztől 1 frt, Basa örökösöktől (bármely pillanatban beváltható ígervényben) 150 frt. E czélra nyomtatott emlékbeszédekért jött be: t. Szentpáli Ignácztól 1 frt, t. Keresztei Árontól 1 frt, dr. Kovács Ödöntől 1 frt, t. Fúzi Sándortól 1 frt 50 kr, t. Lőthe Lajostól 1 frt, t. Szilágyi Farkastól 1 frt, t. Hegedüs Jánostól 50 kr, t. Sándor Jánostól 1 frt, t. Vajna Árontól 1 frt, t. Kállai Sándortól 25 kr, t. Barabás Józseftől 50 kr, t. Sükösd Ferencztől 1 frt, dr. Bartók Györgytől 1 frt, t. Gergelyi Györgytől 1 frt, Egerbegyről 1 frt, 25 kr, Csánból 2 frt, Gerendről 1 frt, M.-Ujvárról 25 kr. Az I-ső közlemény összege 177 frt, 42 kr. Alólirt, midőn a síremlék ügyét intéző bizottmány nevében az illető adakozóknak szives köszönetet mondok, felhasználom egyszersmind ezen alkalmat, hogy e tárgyban tett régebbi felhívásomat tiszteletteljesen felújtsam. Az elhunytak az egész egyházkerületben annyi sok jó ismerőse, — ki ne ismerte volna az erdélyi ref. anyaszentegyház Nesztorát? — jó barátja volt, hogy ha azok mindegyike kegyeletes érzetének bármily kis részben kifolyást enged, a jövő tavaszon egy, az elhunythoz méltó emléket állíthatandunk! Az adakozások elfogadására mindkét egyházi lap készséggel ajánlkozott, mint szintén alólirt is átveendi szives köszönet s nyilvános nyugtázás mellett. Gerenden, 1879. jan. 11. Hegedüs Lajos, n.-enyedi ref. e. megyei esperes.

A szerkesztő postája.

Nagy Sándor, Hidvég. A mit lehetett, már megtettem. Minden jót.

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztői szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetési-pénzek legcélszerűbben postautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt 50 k3

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Lajtántúli népiskolázás. Felméri Lajos. — Socialismus és a jelenkor. I. Böhm Sándor. — Adalékok a budai zsinat történetéhez. Közl.: Sz. D. (Vége.) Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. r. t. — Egyházi lapok szemléje. (B.) — Külföldi szemle. — Tárcza: Egy szép lélek vallomása. (Folytatás) — Egyházi és iskolai hírek. — Körözvények. — Szerkesztő postája.

Lajtántúli népiskolázás.

Kolozsvár, 1879. jan. 7.

Nemcsak az iskolában, hanem az iskolázásban is vannak visszapillantások. Ha a tanuló mult heti tanulmányaira e hét elején visszatekint, nemcsak tudása lesz biztosabb, hanem erkölcsi erejét is fokozottnak érzi. Ha egy állam közoktatási minisztere új évtizedbe léptekor a mult évtized haladását jelentésében a nemzet elé tárja, csak azért teszi, hogy a nemzet a felmutatott eredményekből egyfelől közművelődése hű képét lássa, másfelől e kép szemléléséből a további haladásra új erőt merítsen.

Dr. Stremayer Károly a derék osztrák közoktatási miniszter mult nyáron kiadott jelentései, az osztrák nép- és középiskolák, meg az egyetemek életének utolsó tíz éves (1867—1877) életszakát foglalják magukban. Ez időszak azért is kiválóan érdekes, mert az a Lajtán túl és Lajtán innen az iskolázási reform ideje volt. Hiszen csak az 1867-ik decz. 21-iki törvényczikk mondá ki Ausztriában a nagy szót, hogy a tudomány és tanítás szabad s menten minden egyoldalú hitfelekezeti és politikai tekintetektől csupán az igazság és erkölcsiség örök törvényeihez van kötve. E szó nemcsak a tudomány béklyóit tépte szét az egyetemen, hanem folszabadítá amaz intézet kezeit is, mely arra van hivatva, hogy a gyermeki lelket az emberi tudás morzsáival táplálja. A népiskolázás ezzel hatalmas

lépést tett azon az ösvényen, melyet ezelőtt épen egy évszázaddal Mária Terézia és II-ik József intézkedései törtek.

Az 1868. május 25-iki törvényczikk a fennemlített törvény értelmében szabályozta az iskola és állam egymáshoz való viszonyát. E törvény kimondá, hogy az állam az összes közoktatásügy legfőbb vezetője és felügyelője, a közoktatási miniszter által. Alatta állanak a tartományi iskola-tanácsok s alattok a kerületi és községi iskola-tanácsok. Az egyházi hatalom kezében megmaradott a nyilvános iskolák vallásoktatásának közvetlen felügyelete s egyzersmind meghagyatott a felekezeti iskolák felállítási joga, melyek ha a törvényszabta kellékeknek megfelelnek, nyilvánosak lehetnek.

A nyilvános iskolákon és nevelőintézetekben való tanítóskodás (a vallástanítás kivételével) semmi felekezethez sincs kötve. Az iskolafelügyeletet az egyes országokban az 1869—75 években hozott törvények szabják meg közelebbről, az egyes országok viszonyai és az azokban levő különböző hitvallások érdekei szerint.

A miniszteri jelentés érdekes történeti visszapillantást vet Ausztriának e százbeli (kivált 1805-iki) elemi iskolájára s kimutatja a nagy haladást úgy a tantárgyakra, mint a tanítás módszerére nézve.

Míg az 1805-iki politikai iskola-alkotmány a tanulmányok főcéljává az emlékezet mívelését tette, addig az 1869-iki májusi törvény ama czélt végkép eldobva helyébe az emberies ész és szív képzést állította. Sőt némely tantárgyak tanítását a növendékek különböző neme szerint más-máskép szabta meg, úgy a módszer, mint a tanmenet és taneszközök tekintetében.

Az osztatlan (1 osztályu) népiskola növendékei 3 csoportra oszlanak; első csoportba jönnek a kez-

dők (1-ső éves), másodikba a 2, 3 és 4-ik isk. éves és a harmadikba az 5, 6, 7 és 8-ik isk. éves tanulók. Tantárgyak: vallás, anyanyelv, (melyre a fő-súly esik), számvetés, természettudományok (természetrész, természettan, földtan) elemei, történelem, írás, rajz és mértani alaktan, ének és torna, a leányoknak kézi munka és háztartástan. A 8 osztályu polgári iskola tantárgyai: vallás, anyanyelv, földrajz és történelem, természetrész, természettan, számtan, mértan és mértani rajz, szabadkézi rajz, írás, ének, torna és a leányoknak női kézi munka.

A tanköteles életkor a 7-ik életévről a 14 éves kor betöltéséig tart. A tanulóknak az iskolához való viszonyát az 1870-ik évben hozott iskolai rendtartás szabályozta. Az iskolai év 46 hétből áll és rendszeresen ősszel (sept. és nov. eleje közt) kezdődik. A testi fenyték az iskolából minden körülmények között ki van tiltva. A tanítás az 1, 2 és 3 osztályu népiskolákban fiuknak és leányoknak közösen történik; csak a 4 és több osztályu iskolákban kell a tanulókat, nemök szerint, külön választani.

Az 1805-iki isk. törvény a középiskolai tanítók számára egy fél éves, a népiskolai tanítók száma pedig 3 hónapos paedagogiai tanfolyamot szabott

volt meg. A tanító-jelölt egy évi gyakorlati működés után oklevelet kapott. Ma ellenben a képezdei tanfolyam 4 év, melynek végeztével a növendék szigorlatot áll ki az összes tantárgyából s ekkor érettségi bizonyítványt (Zeugniss der Reife) kap, mely ideiglenes tanítóságra jogosítja. Két évi iskolai működés után, egy külön bizottság előtt, újból vizsgálatot kell tennie s az akkor nyert oklevél végleges alkalmazásra jogosítja.

A tanítóképezdek tantárgyai: vallástan, nevelés-oktatástan, gyakorlati tanításokkal; anya- (azaz oktatási) nyelv, földrajz, történelem és hazai alkotmánytan; matematika és mértani rajz, természetrajz, természettan, gazdaságtan, szabadkézi rajz és írás, hegedű, ének, torna. A nőtanító képezdek tantárgyai ugyanezek, a hegedű kivételével, melynek helyére a női kézi munka jó.

A polgári iskolai tanító-vizsgálat a következő szakokból történik: a) nyelv és történelem; b) természettudományok; c) matematikai technikai szakok.

A tanítók fizetése, a különböző tartományokban más-más; hogy azonban fogalmunk legyen az osztrák néptanítók anyagi helyzetéről, közöljük egy pár oly tartomány néptanítói fizetését, melyek egyszersmind a fizetés maximuma és minimuma képviselői.

A tartomány neve	Legkisebb fizetés		Szolgálati illetménye		Szolgálati pótlék	A népisk.	A polg. isk.	Tanítónők fizetése
	a népisk.-ban	a polg. iskolában	a népisk. főtanítónak	a polg. isk. igazgatónak		altanító fizetése	altanító fizetése	
Alsó-Ausztria	I. oszt. 800 frt II. 700 frt III. 600 frt	900 800 700	200 100 50	200 100 50	Ötöd éves pótlék 50 frt	Tanképesítettek 400—500-ig Nem tanképes. 350—400-ig	Mint a népiskoláknál	A tanítókéval egyenlő
Galiczia	300—700 frt	600—900	50—100	100—200 frt	20—50 frt	60% legkevesebb 200 frt. Fiók iskolákban 250	6%	A tanítókéval egyenlő
Dalmácia	350—450 frt	550	60—100	200	A fizetés 10%-ka	280—320	detto	80%-ka a férfi tanító fizetésének

A régi iskolai törvény szerint csak a főtanítók voltak nyugdíjképesek; az új törvény szerint azonban minden tanító és altanító, valamint a tanítói

özvegyek és árvák az összes államhivatalnokok nyugdíj-törvénye szabályzata alá esnek. A néptanító heti óráinak száma 30-nál többre nem mehet.

Népiskolákat minden egy órajárásnyi földterületen tartoznak a községek állítani, hol öt évi időközben átlag 40 gyermek található. Továbbá a gyártulajdonosok, a gyáraikban foglalkozó gyermekek tanításáról gondoskodni kötelesek. Az iskola fenntartása költségeit a község, a kerület és a tartomány hordozzák, még pedig az u. n. iskolai adóból, mely ellen 1869 óta a klerikális párt sokat agitált; de a melyet a nép általában szívesen fizet, a mi aztán lehetővé tette legtöbb tartományban a tanpénz eltörlését.

A tetemes iskola-adó mellett a társadalom önkéntes adományozással is járul az iskolák fenntartása költségeihez. 1871-ben történt e tekintetben a tervszerű kezdeményezés. Ugyanis egy Zimauer nevű gráci tanító azt az eszmét pendítette meg, hogy iskolai czélokra filléreket gyűjtsenek, (Schulpfennig.) Ez indítványt nagyon felkarolták s ma már nemcsak az osztrák tartományokban van elterjedve az iskola-fillérek gyűjtése, hanem Bajorországba és Belgiumba is elhatolt.

Az iskolai építkezéseket a közoktatási miniszteriumnak egy 1873-ban kiadott rendelete szabályozza. E rendelet szorosán megszabja, hogy az iskola épülete és egyes részei minő méretűek legyenek, különösen egészségügyi szempontból. Ugyan-

csak e rendelet az iskolával egybekapcsolt tornaterem és iskola-kert berendezésére is utasításokat ad.

1869 óta mind a tanítóknak, mind különösen az államnak nagy gondja van népiskolai könyvtárak alapítására. Egy 1871-iki miniszteri rendelet értelmében minden népiskolának kell könyvtárának lenni, hogy az ebből kapott olvasmányok a tanulók további nevelését előmozdítsák. Továbbá minden tankerületben kell egy-egy tanítók számára való könyvtárnak lenni, melynek czélja a tanítók számára tudományos folyóiratok, nevelés-oktatói művek, valamint a kiválóbb taneszközök beszerzése. E könyvtárak gyarapítási költségei részint a község önkéntes adományaiból, részint a tanítók fizetéséből e czélra levont $\frac{1}{2}\%$ ból telnek ki. A miniszteri jelentés szerint 1871 óta a községek, egyletek és iskola-barátok egymással versenyezve tesznek és áldoznak az iskolai könyvtárak ügye előmozdítására.

A gyermekkerteket a kormány 1872-ben szervezte, mint olyan intézeteket, melyek a népoktatás ügyében nevezetes szolgálatot tesznek, s a melyek mind orvosi, mind paedagogiai szempontból ajánlatosak. Az ez ügyben intézkedő 1872-iki miniszteri rendelet a gyermekkerteket a kisdodóvódtól és bölcsődéktől különválasztja. A gyermekkert

TÁRCZA.

Egy szép lélek vallomása.

(Folytatás.)

Nővérem iránta való gondoskodásával nem volt annyira megelégedve s nem is volt oly háládatos, mint én. Felfejtél előttem szíve titkát, melyet mindeddig nagyon helyesen elrejtett volt, mert attól félt, a mi meg is történt, hogy én neki minden lehetséges módon ellenezni fogom egy oly férfival való egybekelését, a ki neki nem tetszik. Mindent, mi csak tőlem kitelhetett, megtettem, s lett is sikere. Nagybátyám szándékai sokkal komolyabbak és érthetőbbek valának, nővérem is saját jövőjét, az ő világi gondolkozásmódja szerint, sokkal csillogóbb színben látta, mintsem ne lett volna ereje egy olyan vonzalomról lemondani, a melyet saját józan esze is rosszalással fogadott.

De mihelyt nővérem nagybátyám szelid modorú vezetése alól nem vonta többé magát ki, mint eddig, azonnál készen volt nagybátyámnak reá vonatkozólag terve. Udvarhölgygyé lett a szomszéd udvarban, hol őt nagybátyám egy

barátnőjére bizta, ki mint főudvarmesternő nagy tekintéllyel birt, felvigyázás s kiképzés végett. Elkísértem őt új lakására. Mindketten a fogadtatással, melyet ott találtunk, nagyon megelégedhettünk, néha titokban mosolyognom kellett a szerep felett, melyet én mint alapítványos hölgy, mint ifjú s kegyes alapítványos hölgy, a világ előtt játszám vala.

Előbb egy ilyen állapot nagyon is megzavart, sőt talán még el is kábitott volna; most azonban, mindazt, mi körüldöttem történt, nagyon egykedvűen szemléltem. Órahosszat nagy csendben fodorítottam hajamat, mire sem gondoltam, minthogy helyzetemben fényesnek kellennem. A tele termekben beszélgettem mindenkivel a nélkül, hogy valamelyiknek alakja vagy szelleme erős benyomást tett volna reám. Mire hazatértem, csak a fáradságérzete volt az egyedüli kiváló, mit magammal hoztam. Józan eszem kifejtésére jó hatással voltak az itt látott emberek, s minden emberi erénynek, a valódi jó s nemes magaviseletnek mind-megannyi mintaképeivel, megismerkedtem néhány nővel s főleg a főudvarmesternővel, a kitől szerencsés volt nővérem oktatásban részestülni.

Mégis visszatértemkor ez utazásomnak nem a legjobb következményt érzem egészségemre nézve. A legnagyobb önmegtartóztatás és szigorú életrend mellett is, nem voltam, mint különben, időmnek s erőmnek ura. Az étke-

feladata a gyermekek házi nevelését istápolni és ki-
egésztetni. Ez intézetekben a gyermekek délelőtt 2-3,
délután pedig 2 órán át foglalkoznak. Egy gyer-
mekkertésznő vezetése alatt 40 gyermeknél több nem
lehet.

A kisedővodák 3—6 éves gyermekeket vesz-
nek fel ápolásra a nélkül, hogy a gyermekkert fel-
adatát teljesítsék. A bölcsődék még nem 3 éves oly
gyermekeket ápolnak, kiket szülők nem gondoz-
hatnak.

A népiskolák állapotáról szóló rajzot statisztikai
táblázatok fejezik be, melyekből kitűnik, hogy
1875-ben a Lajtántúli birodalom-részben volt
15,166 népiskola 31,196 tanulóval; a tanköteles
gyermekek száma 3.122,863, kik közül iskolába
járt 2.134,683. Azt is érdekesnek tartjuk megje-
gyezni, hogy a múlt százban (1772) Mária Terézia
által alapított cs. kir. könyvkiadó vállalat,
melynek monopoliumát az 1869-iki népoktatási tör-
vény megszüntette, (mennyiben a népiskolai köny-
vek előállítására a szabad verseny elvét kimondta),
még ma is fennáll s 1876-ban összesen több, mint
harmadfél millió népiskolai könyvet hozott forga-
lomba, melyek a tartományok különböző nemzetisé-
geinek nyelvén (német, olasz, cseh, lengyel, ruthen,

zás, mozgás, felkelés, lefekvés, öltözködés, levetkezés nem
függött, mint otthon, akaratomtól s tetszésemről. A társas
kör rendes folyamában nem szabad megállani udvariatlan-
ság nélkül, s mindent, mit kellett, szívesen tevék, mert
tudtam, hogy nemsokára vége lesz, s mert magam egész-
ségesebbnek éreztem, mint valaha. Mindazonáltal e szo-
katlan s nyugtalan életnek reám erősebb hatása volt, mint
a hogy akkor éreztem. Mert alig jöttem haza szülőim
örvendetes elbeszéléssel felvidámitottam, egy vérömlést kap-
tam, a mely jóllehet nem volt veszélyes s hamar elmúlt,
mégis hosszú ideig érezhető gyengeséget hagyott maga után
hátra.

Tehát ez reám nézve egy új lecke volt. Örömet fo-
gadám. Mi sem bilincselte engem a világhoz, s meg voltam
győződve, hogy benne a valót soh'se találom fel, ennél fog-
va a legderültebb s nyugodtabb állapotban érzem vala ma-
gamat és míg az életről lemondék, megnyertem az életet.

Új megpróbáltatást kellett kiállanom, mert anyámat
egy betegség ágyához szegte, s ezt ő öt éven át viselte,
míg a természet adóját leróva. Ez idő alatt sokat kellett
megérnem. Gyakran, midőn aggodalma felette nagy volt,
éjnek idején mindnyájunkat ágyához hivatott, hogy jelenlé-
tünk által legalább szorakoztassék, ha nem is gyógyulhat
meg. Terhesebb, sőt alig elviselhető volt állapotom, midőn
atyám is gyöngéledni kezdett. Ifjúkorától fogva gyakran

horvát, szerb, szlovén, rumun, héber és magyar (?)
nyelven) irattak.

A népoktatás érdekes függelékét teszi a mi-
niszteri jelentés ama része, mely a fegyenczek
iskolázásáról szól. A központi fegyházakban,
úgy a férfi- mint a nő-fegyenczeket, kiknek életko-
ra a 35 évet meg nem haladta, a népiskolai tan-
tárgyakra tanítják. Ez oktatás naponként 2 órán
történik. E mellett hetenként 2—3 órán közhasznu
ismeretekre is tanítják a fegyenczeket. Az iskolai év
2 félévre oszlik s mindenik félév végén vizsgálat
(examen) tartatik, mely alkalommal a legszorgalma-
sabbakat meg is jutalmazzák.

Ez iskolaszék vezetése a fegyházak igazgató-
ságára van bízva, a tanfelügyelet azonban az illető
kerületi tanfelügyelők tiszte.

Az 1875-ik évben 13 fegyencz iskolában ál-
talanban a fegyenczek 71.63%-ka jó, 21.41%-ka
közepes vizsgálatot tett s csak 6.92%-nál volt az
eredmény rossz.

Továbbá 6 fegyházban a megvizsgált nő-fegyenc-
zek 41.20%-ka jó sikerrel, 35.49%-ka közepes
eredményvel tett vizsgát és 23.30% vizsgálatát nem
sikerült.

A fegyházaknak könyvtáraik is vannak a fe-
gyenczek számára, melyekben 1875-ben a 13 férfi

erős fájdalmak voltak, melyek azonban nem tovább, mint
harminczhat óráig tartottak. De ekkor állandókká váltak, s
a midőn fájdalma legmagasabb fokra hágott, nekem szí-
vemét marczangoló. E viharok alatt éreztem leginkább testi
gyöngeségemet, mert gátolva valék ez által legszentebb s
legkedvesebb kötelességeim teljesítésében, vagy legalább ez
felette terhessé volt téve.

Most már fürkészhettem magam, hogy vajjon az úton,
melyet választék, valóság avagy csak képzelet van, vajjon
talán csak mások után gondoltam, vagy hitem tárgya való-
ban léttel bír, s felette nagy lelki támaszomra mindig az
utóbbi találtam. Szívemnek Istenhez való egyenes irányu-
lását, a belovendone-okkal való együttlétet kerestem s
főtaláltam, s ez reám nézve mindent megkönnyített. Mi-
ként egy utas az árnyékban, úgy sietett lelkem e men-
helyre, midőn kívülről minden nyomasztó hatással volt reám,
és soha sem tértem meg üres szívvel.

Az újabb időben a vallásnak némely védői, a kiknek,
a mint látszott, a vallás iránti buzgalmuk nagyobb volt,
mint érzületök, felszólították hitsorsosait, hogy az igazi
buzgók közül ismertessenek némelyeket, valószínűleg azért,
mert levélre s pécsetre volt szükségök, hogy ellenfeleiket
egészen jogszerűen támadják meg. Mennyire ismeretlen kell
hogy előttök a valódi érzelem legyen, s mily kevés igazi
buzgóságot fejtettek ki ők magok!

fogházban 18,760 mű volt 40,793 kötetben és 6 nő-fogházban 2701 mű 5907 kötetben.

Ez adatokat kívántam az osztrák közokt. miniszter tanulságos jelentéséből e lap olvasóival közölni.

Felméri Lajos.

Socialismus és a jelenkor.

I.

Azokat, kik a pápai trón jelenlegi birtokosának uralomra léptéből kecségetető kilátásokat merítettek netán magoknak arra nézve, hogy a szentszék követendő politikája, szakítván a pápaság sötét traditioival, szabadabb elvek küzdterére lépend — kellemetlenül lephette meg a pár nap előtti encyclica, mely panaszos kitörésekben szenvedve tette meg világutját, kisérve az érzéketlenebbek gunyakozásától, egyfelől, s a jobb érzelműek őszinte sajnálkozásaitól másfelől, annak meggondolására, hogy minő méltatlan fegyverekhez nem állnak még ma is folyamodni a haladó polgárosulás, s ennek alapján a fokozott szellemi és anyagi tökélyesbülés esküdt ellenesei, az emberiség legszentebb érdekeinek érzéztos discreditálásában.

Mert pillanatig sincs okunk kételkedni abban, hogy ez, és csakis ez az egyedüli vezéreszme nyer lappangó kifejezést azon erőtlen tiltakozásban, melyre az alkalmat oly buzgón kereste s szerencsésen találta meg a papismus fürkésző szeme, egy pusztán véletlen, vagy legalább a

Bátran mondhatom, hogy soha segélytelenül nem tértem meg, midőn nyomor és szükség közepette fölkerestem Istent. Végtelenül sokat mondtam, s még nem is tudok s nem is szabad többet mondanom. Épen a mily hatályos volt ama befolyás reám nézve a döntő pillanatban, olyan lapos, olyan jelentéktelen, valószínűtlen lenne elbeszélésem, ha egyes eseteket akarnék fölhozni. Mily boldog valék, hogy ezer kis esemény, ép oly bizonyosan, mint a lélekzés az életnek jele, bizonyossá tévé előttem, hogy van Isten a világban! Ő közel volt hozzám s én hozzá. Ez az, a mit minden theologiai beszédmód szándékos kerülésével a legtisztább igazságként mondhatok.

Mennyire óhajtom vala, hogy még akkor is már egészen föl szabadithattam volna magam minden rendszer alól; de ki élvezi korán ama boldogságot, hogy énjét, minden idegen alakok nélkül, a maga tiszta egészében öntudatosan bírja? Én lelki üdvömmel komolyan foglalkozom. Szerényen idegen tekintélyre biztam magamat; teljesen a hallei megtérési rendszernek szentelém magam, s egész lényem egyikhez sem tudott alkalmazkodni.

Ennek tana szerint a kedély átalakulása a véték iránti mélyreható rettegéssel kezdődik; a szívnek ezen szükségéből folyólag többé-kevésbé meg kell ismernie a megérdemlett büntetést, megizelnie a pokol előzét, a mely a bünre való hajlamot elrontja. Végre észrevehető biztosítását kell

kérdés lényegével vajmi távol kapcsolatban álló politikai tény coexistenciájában. Osodálatos, hogy a hol a despotismus ül diadalt a letiprott népjogok felett, ott a közjöllét letarolt csatamezején, halál és pusztulás közepette, feltűnik rendesen a bullák és anahemák „fekete angyala“ is, hogy a bajt epidemicussá tegye, sötét szárnyán hordva szét távol nemzetekhez a ragályos anyagot. Ha több adatumk nem volna is rá, maga e tény is eléggé tanuskodnék a catholicismus roppant hanyatlásáról, művelődés-történeti tekintetben, a legutóbbi századok alatt.

Hogy ily aggodalmakra általában okunk van, azt mutatja Európa politikai helyzetének hihetetlen súlyedése, ez évtizednek oly sok reményre keltett kezdete óta. A hatalom embereinek sikerüli már kitanulniok a parlamentarismus csinját-binját, hogy azt ujjokon forgatva a caesaro-demokratismus kényelmes játékszerévé minősítsék. Alkotmányosság, nemzeti önkormányzat elve, úgy látszik, csak az emberiség elröppent illusioinak számát szaporíták, míg a német egység szerencsétlen kísérlete óta Bismarck „rendszere“ széltiben adoptáltatik. Ama veszteség, mely Franciaországot Sedannál érte s melynek következtében a legujabb bonyodalmakban sem vehette át az őt megillető szerepet Európa sorsának intézésében, nem kevésbbé sújtá emezt, megfosztván ez idők szerint egyetlen hivatott előharczosától a világszabadság s közfelvilágosultság, egy szóval az emberiség gyakorlati érdekeinek magasztos ügyében. Ez átértett missioról még a decz. 2-diki államcsiny embere sem feledkezett meg egészen s jellemző azon generositás, melylyel politikája döntött az olasz kérdésben,

éreznünk a kegyelemnek, a mely azonban időközben gyakorta elrejtőzik, és azt komolyan kell újra fölkeresnünk.

Mindez nálam épen nem fordult elő. Ha őszintén kerestem fel Istent, megjelent előttem s a multakból mit sem vetett szememre. Utoljára nagyon is beláttam, hogy nem voltam méltó arra, s azt is tudtam, hogy mikor nem vagyok méltó; de gyarlóságom tudata nem támasztott bennem aggodalmat. Még csak egy pillanatig sem szállott meg a pokoltól való félelem, sőt még a gonosz szellemről való fogalom s a halál utáni büntető s kínzó hely képzele sem tudott képzeitem körébe beférközni. Én azokat az embereket, kik Isten nélkül éltek, a kiknek szívök a láthatatlan iránti bizalom s szoretet előtt bezárva volt, már oly szerencsétleneknek találtam, hogy azokra nézve a pokol s külső büntetés előttem inkább enyhítés ígretének, mint a büntetés súlyosbitásával való fenyegetésnek tetszett. Volt módom látni olyanokat, a kik keblökben gyűlöletes érzelmeket táplálnak, a kik bárminemű jó iránt megátalkodottak, s magukra s másokra is a roszt akarják ráerőszakolni, a kik nappal inkább behunyják szemeiket, csak hogy azt mondhassák, hogy a nap nem világít — oh mily kimondhatatlanul nyomorútnaknak tünnek föl előttem ezek az emberek! Ki lett volna képes egy poklot teremteni ezek számára, hogy állapotukat még rosszabbá tegye!

Ezen kedélyállapotom megmaradt, egy nap úgy, mint

akkor, mikor saját ügyeiben a legkorlátlanabb önkényuralom elveit emelte érvényre.

Nem épen fontosság nélküli körülmény az, hogy az alkotmányos szabadság a socialismussal egyidejűleg kapja meg leczkáját a reactiótól. Mutatja, hogy a magas körök nem egy párhuzamos vonását látták át a kettőnek, hogy amabban ezt kívánták sujtani, s mi több, elismerék, bár hallgatólagosan, mindkettő szerves összefüggését, melynél fogva a társadalmi problémákkal való ösztönszerű foglalkozásunk joga s szükséglete, csak a már leigázott nyilatkozásai s gondolatszabadság alapján tehető kétségessé. Ily körülmények közt azonban felfogásunk szerint, a helyesen értelmezett protestans szellem elvitázhatlan történeti joga sőt kötelessége, újra fölemelni súlyos szavát azon mély erkölcsi tiltakozással, mely elenyészhetlenné tette nevét az emberiség évkönyveiben.

De ha súlyt fektetünk is a politikai s társadalmi viszonyok illetén, a socialismusra nézve felette kedvezőtlen alakulásaira, másfelől meggyőződésünk, hogy ily támadások csak ideig-óráig csorbíthatják, de lényegesen nem veszélyeztethetik a szabadság ügyét. Az a mi itt minket kiválóbban érdekel, a theoretikai nehézségek kérdése, melyek mind e napig főakadályaiul tekinthetők a socialis eszmék szélesebb körben való elterjedésének, s pártatlanul beható biráltatásának. Sajnosan kell tapasztalunk, hogy az ily eszmék iránt egyáltalában érdeklődők csekély száma is oly megfoghatlan intransigens merevséget tanusít, melynek visszahatása csak annál nagyobbidegenkedés azok részéről, kik még a megvizsgálás fáradságát sem veszik magóknak, hanem minden ily mozgalmat a Fourierismus

másnap, tíz éven át. Sok próbát állott ki, még kedves anyámnak halálos ágyánál is. Eléggé nyílt voltam, hogy ez alkalommal derültebb lelkiállapotomat kegyes, de egészen képzett emberek előtt ne rejtsem el, s azért némi barátságos megrovást is kellett kiállanom. Azt hitték, hogy épen kellő időben adják értésemre, hogy mekkora szigort kellene kifejtetni, hogy egészséges napjaiban jó alapot nyerjek.

A szigor dolgában én sem akartam semmit elmulasztani. Pillanatra rá hagytam magam vétetni, életemért örömet lettem volna szomorú és aggályoskodó. Mennyire bámultam azonban, a mint ez egyszer mindenkorra lehetetlen vala. Ha Istenre gondoltam, vidám s elégedett valék, sőt még szeretett anyám fájdalmas vonaglásakor sem rettentem vissza a haláltól. Mindazonáltal sokat s egészen másféle dolgokat tanultam, a mint ezt hivatlan tanítóim hívék, e nagy órákban.

Lassanként az oly sok hires férfi belátása helyességében kétségeskedvén, hallgatagon őrizém meg érzelmeimet. Egy bizonyos barátnőm, a kinek előbb sok mindent megvallottam, mindenkor ügyeimbe akart avatkozni; rá voltam kényszerítve, hogy ettől is magam felszabadítsam, s egyszer egész határozottsággal megmondtam neki, ne fárassza magát, nincs szükségem tanácsára; ösmerem Istenemet, s csak őt akarom vezetőmnek elfogadni. Nagyon is megsértődve

és Saint-Simonismus utópiáinak gyanus szemüvegén át nézve, egyaránt elítélnek. Így tön Darwin is, a napokban németországi barátjai egyikéhez intézett magán-levelében ünnepélyesen rectificálván azoknak eljárását, kik (mint Vogt és Büchner is) merészkedtek fajkiválási rendszerét socialista velleitások lealázó társaságába keverni. S látszólag igaza is van, mert social-demokratáink tagadhatatlanul nivellálni akarnak, hogy aztán mi módon és mily háttárokig, az más kérdés; ellenben a létért való küzdelem s ennek következtében az erősebb fölényének hypothesisse egy oly aristokratikus vonást domborit ki, melynek összeegyeztetetése ama tendenciákkal, reménytelennek tűnhetik föl. Usoda-e hát, ha a majomtól való leszármazásunk nagy prófétája még egy oly kevéssé hízogó elméletből is tud némi büszkeséget fenntartani azokkal szemben, kiknek egyenlősítési törekvéseit oly igen lenézi?

Ugyde Darwin felelte azt, hogy feltéve hogy rendszere adoptáltatik, ő le kell hogy mondjon annak önkényes ide-odamagyarázása jogáról, s egyszer mindenkorra felelősséget kell vállaljon annak minden következményeiért; tünje a foldoztatásokat, idomításokat, melyek egyes lehozandó eredmények javára a részleteken, az egész károsítása nélkül tehető s aláadja magát azon javításoknak, melyeket a tudományos eszmefejlesztés s a tisztázott tapasztalatok igényelnek. S valóban, azt hisszük, hogy a darwini eszmék legkisebb csonkítása nélkül fönttartható a socialismus elvi jogosultsága, annál inkább, mert oly teljesen különböző körökben mozognak, hogy kölcsönhatás köztük teljességgel ki nem mutatható. A fajkiválás jogot igényelhet ugyan magának, mint természetbölcséleti rendszer a világ

érezte magát s azt hiszem, soha sem bocsátotta meg azt nekem.

Ezen elhatározásom, mely szerint a szellemiekben kivonom magam barátaim tanácsa s befolyása alól, azt eredményezé, hogy bátorságot nyertem külső cselekvényeimben is saját belátásom szerint cselekedni. Hiv és láthatatlan vezetőm nélkül rosz következményü lehetett volna reám nézve, s még most is csodálkoznom kell a bölcs s szerencsés vezetés felett. Senki sem tudta, hogy ez tulajdonképen mikép történik, s magam sem tudám.

Azt a még soha tisztába nem hozott valamit, a mi minket attól a lénytől választ el, kinek életünket köszönhetjük, attól a lénytől, a kitől mindaz, mi csak életnek nevezhető, éltető táplálékát nyeri, azt a valamit, a mit bűnnek neveznek, egyáltalán nem ismerém.

A láthatatlan barát körében éreztem összes életerőim legédesebb élvezetét. Óhajom, hogy e boldogságot folyton élvezzem oly nagy volt, hogy szívesen felhagytam mindavval, a mi vele együttlétemben háboríthatott volna, s e tekintetben a tapasztalás volt legjobb mesterem. De olyan helyzetben voltam, mint a betegek, a kik gyógyszerert nem használnak s az életrend megtartása által igyekeznek javítani egészségükön. Valamit csak használ, de nem sokat.

Nem maradhattam mindig magánosságban, habár ebben találtam föl a legjobb eszközt arra, hogy kikerüljem gondo-

előállása magyarázatához, de sem a társadalmi fejlődés szabad önirányzásának elveit önmagából kifejleszteni nem képes, sem egy általános világprocessus szükségzerű, változhatlan törvényeinek revelatioját, korlátolt ismeretkürré mellett, nem eszközölheti. A küzdelem a létért tehát, azon értelemben, melyben azt Darwin veszi, tudniillik a durva anyagi erő értelmében, az előrehaladott értelmi fejlettség egy periódusában már csak negatív jelentőséggel bírhat, a mennyiben mint túlhaladott álláspont elvettetik, s mindenkinek önként adatnak rendelkezésére azon eszközök, melyek segítségével saját lételet önmaga s embertársai javára biztosítsa. És ez az, mit a socialismus egyenesen kíván. Ha pedig e küzdelem egy magasbideális létért folytatatik, erkölcsi és intellectualis eredmények elérése céljából, mivel abból a közügyre is csak haszon háramlik — ez értelemben a socialismusnak mi kifogása sincs ellene. Bármelyik esetet vegyük is, világos az, hogy a socialis törekvések, elvi szempontból, nincs mit tartsanak a darwinismus támadásaitól, s mi több, nézetünk szerint a modern socialismus sem lehet egyéb, mint szükségyszerűen folyó végeredmény emeből.

Lassalle rendkívül nehezítette a kérdést azáltal, hogy egy specialis munkáskérdést vetett fel. Igaz, hogy ama növekvő baj és nyomor, mely a társadalmi gépezet bonyolultabbá lételetével karöltve jár, első sorban sújtja a munkás osztályt, melynek vállain úgyszólván az egész teher nyugszik; de ha ez nem történnék is, még mindig elég ok forogna fenn arra nézve, hogy az emberiségnek legalább társas érintkezéseiből származó nehézségein komolyan és őszintén segíteni akarjunk. S ezt tenni a nélkül, hogy

lataimnak oly sajátos elszoródását. Ha azután a tömeg köze gyűltem, ennek annál nagyobb behatása volt reám. Legkiválóbb előnyt abból meríték, hogy a magány iránti vonzalmam erős vala s végül mindig oda huzódtam vissza. Átláttam, mint egy szürkületi fényben, nyomorúságos állapotomat, gyengeségemet, s az által igyekeztem magamon segíteni, hogy kimélttem magamat, nem tettem ki veszélyeknek.

Hét évig gyakoroltam e kimélt elővigyázatomat. Nem tartám magam rossznak, s állapotomat kívánatosnak találtam. Különös körülmények s viszonyok nélkül ezen az állásponton maradtam volna, s csak nagyon különös módon változott meg nézetem. Összes barátaim tanácsa ellenére új viszonyt kötöttem. Ellenvetéseiket kezdetben makacsul fogadám. Azonnal láthatatlan vezetőmhez fordultam, s mint-hogy ezt ő nem ellenzé, habozás nélkül haladtam tovább megkezdett útam.

(Folytatása következik.)

mint némelyek szokták, sentimentalis színekkel fessük magunk elébe ama paradicsomi boldogságot, ama zavartalan, határt nem ismerő jóllétet, melynek unalmas, vizenyős lapossága természetesen csak bizalmatlanságot vagy szántalmas mosolyt képes kelteni azok részéről, kik ily légyárak ürességéből hajlandók megítélni a socialismus való, gyakorlati értékét — valóban emberhez méltó szép és nemes törekvés. Így az adott viszonyok real alapján állva, nincs ok tartani azon sokszor hangoztatott tételtől, hogy ily tervek keresztülvitele csak erőszakos rázkódások, állam- és társadalom-felforgatások útján volna elérhető. Hogy ez nem így van, arról közvetlen meggyőződést is szerezhettünk magunknak, ha tekintjük már eddig is számos s még mindig növekedőben levő ilyenü intézményeinket, melyek bár hasonló célokat tartanak szem előtt, minden nehézség nélkül valósultak meg.

Ismételjük, a socialismus létjogát ily szempontból, csak az vonhatja kétségbe, kinek vagy érke nincs embertársai szenvedései s jobb állapotokra irányzott erőfeszítései iránt, vagy azokon teljesen kívül állva, boldog vak-ságában mindent maga után mér. De a növekvő proletariatus, a bevezett társadalmi romlás eme vészjele, sötét dolgokat sejtet, s csoda-e, ha a tőke igazságtalan felhalmozódása ellen kiáltanak, egyesek kezeiben? Csak az a következtetés nem helyes, melylyel ez alapon minden tőke eltörlését követelik. Tőke nélkül egyesek és nemzetek jólléte egyaránt lehetlenné válik. Észszerű megoldás tehát csak az lehet, ha mindenkinek út nyitatik bizonyos tőke megszerzésére. Ez azonban nincs így, mert tény az, hogy épen a munkás osztály van legkevésbé azon helyzetben, hogy valamit félretehessen.

Költők, tudósok született proletariusok. Lehetetlen mély sajnálkozás nélkül gondolnunk arra, hányan vesznek el a nélkül, hogy tehetségeiket kellőleg érvényesíthették volna, csupán a körülmények nyomasztó anyagi sulya alatt. Nagy tévedés abban bizni, hogy az igaz tehetség bárminő nehézségeken átküzdi előbb-utóbb magát, míg az, ki legyőzetik, az igaz geniusnak hijával volt. Hogy küzdeni kell, sőt hasznos, az kétségtelen; de történnék e küzdelem méltón, egyenlő fegyverekkel. Socialis szempontból ép ezért kívánatos, hogy a társadalom alkalmat nyisson, eszközöket bocsásson rendelkezésére azoknak, kik nevében harcolnak, hogy oly sok erőfeszítés után legalább kilátásuk lehessen a győzelemre. Az sem áll, hogy egy művészt a nélkülözés inspirálna remekek teremtésére, mint némelyek állítják. E föltevést nem látjuk igazolva sem Augusztus, sem Erzsébet, sem XIV Lajos, sem a Mediciek magasröptű korszakaiban; csak a második császárság aristocratico-sentimentalis életnézetének egy divatos változata, melynek Feuillet, a bonapartista költő, találó kifejezést adott Carniolija hetvenkedő életbölcseletében. Bárminő ihletet merítsenek is nagy szellemek ideális lényüktől elválhatatlan egynémely szenvedéseikből, melyeket azonban az önbizalom, hogy ne mondjuk hiúság érzete enyhít; de a nyomor, a mindennapias küzdelmek sanyarúsága megtörik a lélek zománczát, s magasztos röptéből

durván rántják vissza az élet apró üzérkedései zsvivájába. Hogy ily viszonyok hatása alatt írónkat is a nyereszkeskedés szelleme szállja meg, s munkáinknak nem annyira minőségére, mint mennyiségére vannak tekintettel: vajjon nem természetes-e? Valódi productionalis válság az, mi modern irodalmainkat ily gyári férczelményekben lepte meg.

Mindez nem újság: nem is újdonságképen hozatik fel. De azt véljük, hogy már ennyiből is rövid, határozott feleletet lehet elvonni azon kérdésre, hogy lehető-e, s ha igen, mily alapokon lehető egy, a kor igényeihez mért s jelen intézményeinkkel compromissive haladó gyakorlati társadalom-tudomány vagy socialismus? Újabb böleseleti írók csaknem statistikai pontosságú összeállítását adták az emberi lét különféle bajainak, közmegegyezéssel constatálva, ezek jelentékeny tulsúlyát, örömeinknek csekély mértéke ellenében. S ha ez így van, még ha elfogadjuk is, hogy maga a mérő lét, mint olyan, vágyainkkal, akaratunkkal teljesen ellenkező valami: lehetetlen elvben el nem ismernünk, annál inkább gáncsolnunk azon törekvéseket, melyek egy ily helyzet teljességgel nem reménytelen, fokozatos javíthatóságát tűzik ki magoknak czélul. Minden társas solidaritas szükségességüket hoz magával, melyeket a particularis életkör nem ismér, s az emberiségnek csak szokni kell azon eszméhez, hogy saját sorsának urává válják s azt általános esztörvények után irányozza. Ha már ezt elismerjük, csak az lehet a további feladat, hogy megtisztíttassanak ez új tanok azon részben neveltséges, részben ábrándos elemektől, melyekbe egy zsenge kornak fejletlen, naiv tévhitei burkolák.

Böhm Sándor.

Adalékok a budai zsinat történetéhez.

Közli: *Sz. D.*

II.

Héczei Dániel, esperes és Odor Mihály, nótarius, mint sz. szolnoki küldötteknek, jelentése a zsinat folyamáról, előterjesztve 1792. márcz. 28-án a Szakácsiban tartott part. synoduson.

(Vége.)

II-or. A 2-dik Deputatio az Ekklesiai fenytéket dolgozta ki, a mely 3 részekre és 70 canonokra terjed. Ezek iránt csak közönségesen azt mondhatjuk, hogy a régi canonok, a mennyibe helyesek voltak, meghagyattak, az evangéliumi szelidséghez, és az idők mostani környül állásához jobban hozzá alkalmaztattak. Mind a tanítóknak, mind a hallgatóknak vétkeik ellen, az Isten beszédével megegyező szelid fenytéket rendelt, melybe semmi különös és nevezetes ujtás nem tétetett.

III. A 3-dik az iskolák igazgatásának módjáról és a nyomtatás alá adandó könyvek censurájáról 2 részekben és 7 canonokban tanit. Ebbe semmi más nevezetes dolog nem végeztetett, hanem hogy a nagyobb iskolákban szabad, sőt szükségesnek ítéltetett, hogy ezután a Lutheranusok Re-

formatus Professorokat, a Reformatusok viszont Lutheranusokat hivhassanak, és hogy az Ifjuság szabadosan taníttassék, mind egyik, mind másik iskolába minden vallásbeli különbség nélkül az olyan tudományokra, melyek nem á vallásról tanítanak.

A kiadandó könyvek iránt pedig, hogy azok, a melyek régtől fogva Symbolicusok, minden változás nélkül nyomtatassanak; az ujonnan kijövendők pedig, minden motskos terminusoktól, vagy csufolódó szótól, a melyek más keresztyén atyánkfiait, vagy azoknak vallását megsértének, megtisztíttassanak.

IV. Negyedszer vétetett elő azon Deputatio munkája, mely a fundatiokról s alamisnákról dolgozott, a mely 8 canonokba határozza meg a fundatioknak és alamisnáknak ezután leendő gondviselését és magok végekre való igazgatását. Nevezetes ebbe az utolsó canon, a melybe az elérte lenedett s elszegényedett Praedikátoroknak s mestereknek, úgy ezeknek özvegyeinek s árváinak is tápláltatások iránt gondoskodik a Gyűlés. Hogy t. i. e végre minden Prédikátorok, és iskolamesterek, a kiknek esztendei jövedelmek 100 forintnál többre megyen, minden esztendőbe minden 100-tól 3-advél Rfrtot fognak fizetni, a tiszt. Senior urak által e végre kirendelendő személy kezébe; ugyanannyit ad ehez minden Ekklesia a magából mindenkor. Előre pedig az Ekklesiába levő patronusok megszólíttatnak és ezen szent végre tőlök alamizsna fog szedetni.

V. Utoljára felvétetett a házassági dolgok iránt hozandó törvények kidolgozására rendeltetett Deputatio munkája, a mely 6 részekbe és 48 canonokba a maga munkáját előadta.

Az 1-ső rész a jegyváltásról tanit a 2-ik a házasságról, a 3-ik a házasságot megakadályoztató okokról, a 4-ik az elválasztásról, a 6-ik az elválás dolgába folytatandó pereknek szab regulákat és az Ekklesiai törvényszékek előtt fizetni szokott birói taxákat határozza meg. Ezek részszereint a régi canonokból, részszereint a külső országi Ekklesiák canonaiból, részszereint hazánk törvényeiből szedegettek össze és hosszas megvizsgálás után hagyattak helybe.

Ezek valának, melyeket egy hónap alatt, terhes és szüntelen folyó munkával s minden kitelhető szorgalmatossággal végrehajtottunk, mely meg levén, az utolsó ülésben, mely Mindszent havának 14-ik napján tartatott, a canonokat neveink aláírásával megerősítettük és kirendelvén követül, rendes előlülő gróf Toloki József ur ő nagyságát és ifjabb gróf Rádai Gedeon urat, a papi rendből pedig a két Synodalis notarius urakat, ugymint tiszteletes Kármán József és Szőke Ferentz uraimékat, ő Felségének pro Suprema Revisione et Approbatione felküldöttük oly kéreessel, hogy a reaadandó Királyi confirmatiot ugyantsak ezen Synodusba publicálhassuk, melynek oka a volt, hogy ha netalán tán valami változást, vagy világosítást kívánna ő Felsége benne tétetni, azt semmi magános személyekre a Synodus nem bízhatta, hanem szükségesképen magának tartotta fenn, hogy közmegegyezett akaratból, vagy irhasson iránta ő Felségének, vagy ha olyan lesz, mely a vallás szabadságával

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 4. számához.

nem ellenkezik, közmegegyezésből azt a canonok közé beiktassa.

Mint hogy tehát még vége nints a Synodusnak és megeshetik, hogy minden órán összehivattatik, hogy akkor semmi új dolgnak ne tessék az Ekklesiák előtt, azért kívánák ennek okát ezuttal felfedezni.

Vége levén mindeneknek, a Királyi Comissarius ur tőlünk igen nagy barátságos meglepéssel vette bucsuját, bizonyossá tevén arról a szent Synatot, mely nagyon legyen meggyőzöttetve, mind példás tsendességgel s keresztyéni szelidséggel folytatott munkálkodásunkról, mind a közjő iránt való buzgóságunkról.

Kinek is egy tudós és ékes magyar oratioval köszönte meg hasznos fáradozásait és gyakran adott bölts tanácsait a méltóságos előlülő gróf ur, mely elvégeződvén, Főtiszt. Superintendens Halász József uram egy buzgó könyörgéssel rekesztette be az egész munkát, melynek végével eloszlottunk.

Ezeket akartuk a V. Tractusnak kötelességünk szerint tudtára adni, addig is, míg a canonok az uralkodandó Felségtől megerősítetnek. Okai pedig ezen Relatio részletésének azok, hogy sokan sokféle vélekedésben voltak a Synodus munkálkodása felől, sőt némelyek meg is botránkoztak benne, úgy gondolkodván, hogy a vallás articulusait új formába öntötte s kérdés alá vetette a Synodus.

Látja hát, avagy láthatja mindezekből a V. Tractus hogy ez tartozó törvényes kötelességünk volt, hogy oda Deputatusokat küldjünk, sőt hogy még ezután is az Uralkodó Felség Kegyelmes Resolutiojának meghallására ujlag követünket küldjük. És így magát a kötelességhez illeendőképen készíthesse, s azokhoz a változásokhoz, melyek az eddig való igazgatás formájába tétettek, magát jó eleve csendesen alkalmaztatni tudja. Melyekről ekképen megtevéni kötelességünk szerint való hiteles Relationkat, magunkat a V. Tractus jó akaratjába ajánljuk.

Signat Szakátsi 28. Martii 1792.

Héczei Dániel, esperes.

Olor Mihály, notarius.

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvártt, 1879. Január 19.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter, elnök; br. Bánffy Albert, br. Bánffy Dániel, Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Victor, Parádi Kálmán; Bodor Antal titkár, Deák József pénztárnok és Szabó Ádám számvevő.

Az időközben ellátott ügydarabok bejelentetvén és tudomásul vétetvén,

a tanügyi előadó előterjesztést tesz az államkormány által első s illetőleg másodizben megintett ref. népiskolák állapotáról, az egyházközségek intézkedéseiről a kitett hiányok elenyésztetése tárgyában; előterjeszti a póttanulásra utasított néptanítók ügyét és javaslatát a szegény, de mir-

den áron fenntartandó népiskolák segélyezésére nézve. Minek következtében a kultusminiszter úr egyfelől a feljelentett ref. népiskolák korszerű berendezésére vonatkozó intézkedésekről, de másfelől a feljelentések sok részben téves voltáról feliratilag értesítettik. Tekintve a póttanulásra utasítandó néptanítóink szegénységét, a kik Kolozsvártt valamely állami tanító-képezdével tartandó póttanfolyamon csak azon esetre jelenhetnének meg, ha állami segélyt kapnának, állami segélynyújtásra kérotik fel a kultusminiszter úr.

A legnélkülözhetlenebb tanítási eszközökkel látatnak el az ig. tanács részéről: Bögz, Szt.-Erzsébeth, H.-Szt.-Márton, Pata, Sztána, Bogártelke, Türe, Farnos, Darócz, Kis- és Nagy-Petri, Köbölkút és Szászludvég egyházközségeink iskolái.

Nagyalambfalván, Györgyfalván, Ajtonban, M.-Macs-káson és Választon állítandó állami elemi népiskolák ügyében felirat intéztetik a kultusminiszter urhoz.

A krajezáros alap kamataiból 400 frt erejéig tanszerek hozattatnak a budapesti m. kir. egyetemi könyvnyomdától a felekezeti és nemzetiségi szempontból minden áron fenntartandó népiskolák felszerelhetése végett.

A körtvélyesi püspöki jószág, erdő és legelő elkülönítése tárgyában az illető mérnök felszólíttatik, hogy a felmérést újból eszközölje, mert oly helyeket is vett fel legelőnek tett mérésébe, melyek erdőt képeznek. Ha az új mérést haladéktalanul nem [eszközölné, kénytelen lesz ig. tanácsunk részrehajló eljárásáért a törvény szigorához folyamodni.

A hadadi egyházközségnek a menyői határon levő fekvősége eladása megengedtetik s a szerződvény megerősítetik. Az egyházközség utasíttatik, hogy a vételárt addig is, míg fekvőség vásárlására fordíthatná, mint elkölthetetlen tőkét kezelje.

B. e. Vargyasi Dániel Imre által husz keresetképtelen szegény segélyezésére tett alapítványnak megüresedett helyeire felvétettek: Sárdi Gergelyné, Bruzer Károlyné, Sebestyén János nyug. ref. pap, özv. Albert Jánosné (Feren-czi Ágnes), Várhegyi Erzsébet.

r. t.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

(B.) A „Protestans hetilap“ harmadik számában Toth Sámuel befejezi visszapillantását 1878-ra. Itt azt a sajátos jelenséget tünteti föl, hogy a magyar protestans egyház a magyar alkotmányos állam kormányával küzdelemben van, holott azt lehet vala várni, hogy az abszolutismus letűntével a protestans egyház működése is több, nem pedig kevesebb szabad tért nyerend. Ily körülmények közt jelzi a közép tanodai fölmentések ügyében kelt s gravament alkotó miniszteri rendelet és az 1876. évi miniszteri utasítás 64—68 §§-t, melyekkel a suprema inspectiót a mi-

niszter a tanfelügyelők után kívánja gyakoroltatni a czikk írója nem elégedvén meg a miniszter idevonatkozó magyarázó pótrendeletével sem, holott — nézetünk szerint — ez elégedetlenség talán kissé túlhatja az autonomiához való ragaszkodást. Ezek után aztán kijelöli a folyó évi fontosabb teendőket s ezek között a zsinat ügyét, a tanügyi feladatokat (tanügyi egyemes bizottság, prot. egyetem); biblia fordítását, énekes könyvet, a vasárnapok megünneplését, lelkipásztori és tanítói értekezleteket.

Joó István szintén befejezi cikkét a felekezeti iskolák védelmére, ez által azt a tételt czáfolván, mintha a felekezeti iskolák lehetetlenné tennék a tudományos szabad vizsgáldást.

Dr. Bihari Péter folytatólag ismerteti az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek történelmi fejlődését a francziáknál.

Czelder M. „Magyar prot. egyházi és iskolai Figyelő“-jéből is megjelent az I-ső (janiáriusi) füzet, nyolczadrétű könyvalakban, nem épen kifogástalan nyomdai kiállításban. }

A füzet tartalma elég változatos, ha nem is épen valami fölöttébb magos, de korán volna most már érdemleges ítéletet koczkaztatni, a még a kezdet nehézségeivel küzdő vállalatról.

Bevezetésül a szerkesztő mutatja be folyóiratát, melynek főadata a tudomány továbbvitele mellett főbbként „az evangéliumi hitbuzgalom élesztése“, mit, szerintünk inkább a papi gondozásnak kellene végeznie.

Igen érdekes Filó Lajos cikke a magyar protestans egyetemről — a domestica és a missió kérdése mellett tekintvén ezúttal leginkább előtérben állónak s a fölött kíván szemlét tartani, az eddigi idevágó momentumok föl-tüntetésével. Az első ilyenmü kezdemény még 1848 előttre nyulik vissza, a midőn a Pesten felállítandó prot. főtanodára adományok is gyűjtettek; 1874-ben a tiszántúli egyházkerület elevenitette föl a kérdést; majd a kolozsvári tervezgetés következett és aludt el s most a dunántúli egyházkerület tette meg újra az indítványt. A czikk írója, bár nagy nehézségeket lát a terv megvalósulása előtt, de kivihetetlennek nem tartja s azért a maga részéről is erélyes és emelkedett hangon emeli buzdító szövegét.

Dr. Heiszler József Nagy Constantinról kezdi meg terjedelmesnek ígérkező tanulmányát; Medgyes Lajos új esztendei éneket dalol; Dobos a tizenkilencedik század feszületjéről allegorisál; Hajnal Abel a „Figyelmező“ és „Figyelő“ közt von (láthatatlanul) párhuzamot s azt hiszi, hogy ez azt pótolni fogja; K. Hajdu Lajos szintén a „Figyelmező“ haláláról és a „Figyelő“ életéről elmélkedik; végül a slavoniai missio (Körmendy Sándortól) s még néhány többé-kevésbé érdekes közlemény tölti be a 62 lapra terjedő ez első füzetet.

Az „Egyházi és isk. Szemle“ 4 száma megkezdí párhuzamos közlését Mózes I. könyvének Ballagi Mór és a Prot. egyetel fordításában. Lenyomatja továbbá a tanári értekezlet munkálatát a gymnasiumi tantárgyak beosztásá-

ról, mely munkálat jelenleg tauodáink véleményezése alatt áll s ismerteti a Kovács Albert Egyházjogtanának megjelent első füzetét. Az ismertető, tudományos mű bírálga-tójához illő elfogulatlansággal, avál véli Kovács Albert művét emelhetni, hogy a Dózsa Elek és Kolozsvári Sándor ilyenmü előző műveire apodiktice kimondja a pereatot, mert „ezen munkák nem elégítik ki azon igényeket, a mik nem szakavatott közönségnél mindig jogosultak lehetnek. Szárazok, unalmasok s a dr. Kolozsvári munkájában, e mellett sok a helytelen állítás és hibás adat.“ Várnók ugyan a sok „helytelen állítás és hibás adat“ kimutatását, de hasztalan s így dr. Kolozsvárinak nem marad más vizsgáztatása, mint hogy Dózsa Elekkel együtt ugyanaz a légyécsapó teszi semmivé. Részünkről a K. A. Egyházi jogtanát nem ismerjük (lapunkhoz nem küldetett be) csak ebből az ismertetésből (melynek egyoldalú magasztalása aligha válik előnyére a dicsőített munkának) és Révész Imre ama soraiból, melyekben a „Figyelmező“ utolsó füzetében fölöle nyilatkozott, bár ohajtotta volna, hogy „vajha inkább elmaradt volna, mert őszintén sajnálja, hogy kellemetlenül kell fölöle szólania“. Az elvető bírálatot Révész azlán adatokkal is támogatja s például szemére veti K. A.-nek, hogy amaz ígérését, hogy az idevágó irodalmat teljesen ismerteti: „általában rendkívül hiányos és iszonyu tökéletlen“ módon váltja be, s e tételét több, mint harmincz adat fölsorolásával bizonyítja. „Ily, sőt még ennél nagyobb gyarlóságok“ szomorítják Révészt K. A. munkájában, s végül „nyomoruságot vagy megfoghatatlan cynismust“ emlegetve felkiált: „Őszintén mondom, restellem az egészet és örültem volna, ha épen e füzetben, mindezekről egyetlen egy ígét sem kell vala szólanom.“ Magunk is ily helyzetben vagyunk s a mult alkalommal, midőn a „Figyelmező“ e füzetét fölemlítők, hallgattunk is Révész e nyilatkozatáról, de a K. A. ügyetlen barátja provocálta ez idézetünket.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Németországi viszonyok ecsetelése ma napság nem valami kedves tárgy a referádára. Rosz tettek átká épen az, hogy hasonló roszat eredményeznek. Így szült a Hossbach-ügy ujabbán egy nem kevésbbé scandalosus esetet, mely jellemzi a porosz egyházi hatóságok praxisát. Hossbach utóda most dr. Schramm, ki szintén a szt. Jakobi község által választva pappá, szabadelvü nézeteiért nem nyert megerősítést. Mi több, Schrammnak községéhez intézett s 3000 példányban közzétett levelének szétosztása, a brandenburgi consistorium, mint főfelügyeleti hatóság által hivatalosan eltiltatott. Különös, hogy ennek daczára még e szigoru bírák is el kellett hogy ismerjék a Schramm számára kiállított bizonyítványban, hogy ő kiváló tudományos képzettségű, mély vallásos érzésű harczosa az egyháznak a pantheisticus és materialisticus irányzatok ellenében, s a mi egyedül roszalandó benne, az, hogy Krisztus istenfusá-

gát s csodatevéseit nem ama massiv ó-egyházi értelemben fogja fel, de a mint a tudományos gondolkozással egyedül összeegyeztethetők, tudniillik mély szellemi igazságok külső lepleiként. S a főegyháztanácsnak és udvari papi clique-nek mi kell több, hogy fölemelje kárhoztató szavát?

Ime, hogy válik a vallásos meggyőződés tartalmatlan pietismussá azoknál, kik a „társadalom megmentésére“ vállalkoztak. Mikor hallottuk, hogy a német császár minő szavakkal kötö lelkére a berlini községi iskolák tanítóinak s az őt visszatértében hangos ovatiokkal fogadó különböző küldöttségeknek az ifjuságnak istenben való neveltetését, ki lett volna hajlandó ilyen értelmezésre? De az orthodox szellem már oly utakat is hatalmába kerített, melyeken egyenesen a kikiáltott német tudományosság megrontására leend vezetve. Csak olvasni kell, s aztán bámulni azon, hogy minő suffisance-val tárgyalnak és bírálják némely elfogult tudatlanok oly műveket, minő Pfleiderer legujabb „Vallásbölcselete“, vagy a már említett dr. Schramm kitűnő szabad szellemben írt „A mi hitünk“ című könyve. Nincs mit csodálkoznunk azon, hogy ily emberek szemében már régóta szálla a jobb sorsra érdemes cultusminiszter, dr. Falk, ki már is többször adta tanubizonyosságát annak, hogy épen nem rokonszenvezik az udvari papi párt üzelmeivel. Nem is mulasztanak el egy alkalmat sem e sötétben ólálkodó denunciansok, hogy besugásaikkal bizalmatlanságot költsenek a császárnak iránta, s nem mondunk sokat, ha azt állítjuk, hogy dr. Falk hivataloskodása napjai meg vannak számolva.

Érdekesek egy jelenleg Németországban utazó angol hölgy észleletei az ottani vallásos és közistentiszteleti viszonyokról. Megjegyzendő, hogy ha a francia nők szelleműség hírében állanak, és méltán, úgy az angol nők sem kevesebb joggal követelhetik tudományos képzettségük, s különösen discret vallásos érzékek elismertetését. E magát megnevezni nem kívánó hölgy sajnosan tapasztalja, hogy Németországban általában csekély a templomba járók száma. Okát ennek azon merev ellentéttségben látja, mely a nép és az egyház között fennáll. Mig amaz kiválóan materialis hajlamokkal bír, addig az egyház magatartása határozottan reactionarius. A községek papválasztási joga erős támadásokat szenved; az imák és hitvallások szigorú formákra szabotnak. Textusokat egyházi beszédekre az állam rendel, s ezek nem valami széles körben mozognak; csaknem mindannyian Krisztus vére által való megváltásunk s menországba jutásunk föltételei dogmájára vezethetők vissza. Hozzájárul még ezekhez az istentiszteleti zenének megfoghatatlan elhanyagolása egy oly kiválóan zenekedvelő népnél, minő a német. Alig egy pár egyház képez e tekintetben kivételt, melyek kitűnő zene- és énekkarral rendelkeznek. Persze, hogy ezeknek élite-hallgatóságuk is van, melyet azonban, fájdalom, aligha egyéb valami csal be, mint tisztán az élvezetvágy. Néhány ily gazdagabb egyházat leszámítva azonban, legtöbbször az egyházi zene meglehetősen primitív lábon áll, s nem igen terjed túl a Luther-féle „Gesangsbuch“ stb. egyhangu leéneklésén, váltakozva az orgona

közbevetett időnkénti sententiáival. Az istentisztelet szervezete, lehet mondani, még most is ott áll, hová háromszáz év előtt Luther helyezte volt, egy lépéssel sem előbb.

Pár megjegyzés a német társaskörökre, megérdemli, hogy reproducáljuk. A kérkedő vallástalanság bizonyos faja, mely rosszabb a komoly kételynél, fővonását képezi a magánérintkezéseknek. S ennek daczára, vagy talán épen ezért, a bigotteria sehol sem tenyészik oly mértékben, mint Németországban. Ki csak némi maradványát őrizte meg magában Isten és a lélek iránti hitnek, mint anachronismus, megvető mosolylyal nézetik le, és mindamellett sehol sem beszélnek annyit a vallásról, mint épen itt. Ebédnél, kávézás közben, játékasztal mellett a társalgás hanyagúl vitetik át a vallás és öröklét divatos tárgyaira, melyekben mindenkinek alkalmá nyílik könnyed, tréfás modorban kifejezni hitelenségét és kételyeit a „kor által túlhaladott“ eme kérdésekkel szemben. Nem meggyőződésből, korántsem, hanem merő majmolásból, éretlen cynismusból, mert képtelenek magoktól betölteni azon iszonyu űrt, mely lelkökben ily módon támadt. Próbáljon valaki — teszi hozzá — érző kebelrel idealis czélokért lelkesülni, s mit földéz, csak száno mosoly lesz, e szavakkal — „hisz ifju még“, vagy a gunyos meglepetés felkiáltása: „ime egy idealista!“ Hogy aztán minő erkölcsi eredményekre vezet egy ily felületes világnézet, azt könnyű belátni. Kétségbeesett hajhászása a muld javaknak s gyönyöröknek, örökös vásári hű-hó, sivár túléltetés s a dolgoknak teljesen ferde szemlélete; mikor pedig föllép az élet a maga komoly igényeivel, utolsó menekvés — az öngyilkosság; s a mint egy népszerű novellista leírja hősének önközta halálát — „ilyen volt e nemes élet hősi vége!“

Talán kissé sötét szemüvegen át nézi a lelkes író a német magánköröknek így felfogott állapotát; talán tapasztalatai egyoldaluabbak a kellőnél: de ezt föltéve is, hogy az itt mondottak nagy része megfelel az igazságnak s tartózkodás nélkül alkalmazható Németország actualis helyzetére, az kétségtelen. Egy nemzet, mint olyan, még a legkedvezőtlenebb politikai viszonyok közepette is, szent és magas eszme, s nem volna szabad kárhoztatóan nyilatkozni gyöngéiről, a nélkül, hogy ugyanakkor fényoldalait is ki ne emeljük, minőkkel a nagy német nemzet gazdagon rendelkezik. Annál fájóbb azonban látni azt, hogy egyesek hatalmi dölyfe miként lazítja meg azon kötelekeket, melyek nép és nép között csak a testvériség, nem pedig a szolgaság örök emblemáját képviselik. Európa közvéleménye e perczen láthatólag a Németbirodalom ellen van fordulva, s tán nem is ok nélkül: semmi esetre sincs azonban okunk kételkedni abban, hogy a német nemzet le fogja mosni az idegen kezek által rajta hagyott szennyet, s tisztán, megújodva lép a bámuló világ elé.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1879 jan. 24.

— Jelybeli főtanodánkban a félévi vizsgák f. hó 25-én kezdődnek. Sajnáljuk, hogy térszúke miatt a vizsgák

sorrendjét nem közölhetjük; különben az eddigi gyakorlat szerint az érdeklettek nyomtatott értesítványeket kapnak erről.

— Székelyudvarhelyi egyházmegyénk múlt évi közgyűlésének jegyzőkönyveit, csinos füzetben, közrebocsátotta s Dáné Mózes, az egyházmegye buzgó jegyzője szerkesztőségünkhez is beküldötte. Többi egyházmegyénk is, ha anyagi erejük engedné, követhetnék e jó példát, mert az ily gonddal egybeállított s közrebocsátott jegyzőkönyvek kiválóan érdekes s tanulságos világot vetnek az illető egyházmegye beléletére.

— A sárospataki főtanoda igazgatósága a lapunkban is közelebről jelzett érettségi vizsga-ügyben megnyugtató nyilatkozatot tett közzé. Kijelentette ugyanis, hogy a közoktatásügyi miniszter úr az igazgatóság s illetőleg a superintendens fölterjesztése nyomán semmisítette meg a kiállított bizonyítványokat, miután az igazgatóság meggyőződött arról, hogy az illetők által tévutra volt vezetve, mert eltitkolták előtte, hogy kísérletet tettek más főtanodánál vizsgatételre, de visszavetettek.

— Pályadíjnyertes ref. tanár. A természettudományi társulat által, a „cultivált növények betegségi okainak megfejtésé”-re kitűzött pályázatról, három versenytársa mellett, a díjat Buzsa János a sárospataki ref. főiskolánál a természetrajz derék tanára nyerte el. Ugy a megkoszorozott tanár urnak, mint alkalmissal a sárospataki főiskolának, örömmel gratulálunk a tudományos verseny terén nyert emedialához.

A főtiszt. püspök úr a következő köröznvényeket bocsátotta ki:

Köröztetnek.

22—1879. Küküllői egyh. megyében a kóród-szt.-mártoni papi állomás. Javadalma: 42 kalon. buza; 105 véka szemes törökbuza; 73 veder must; 147 véka zab; 49 szekér ágfa; 26 tenyeres napszám. 2 h., 647 ö l I-ső oszt.; 4 h., 1183 ö l II-od oszt.; 927 ö l III-ad oszt. szántó: 1 h., 39 ö l I-oszt.; 1 h., 738 ö l II-od oszt. kaszálló; 699 ö l szőlő haszon élvezete. Továbbá 18 eke napszám; tisztességes lakás gazdasági épületekkel, s veteményes kerttel. Pályázati határnap febr. vége. Folyamodványok t. Benedek Ferencz esp. aához Haranglábra (u. p. D.-Szt.-Márton) küldendők.

48—1879 Udvarhelyszéki egyh. megyénkben a homorod-szt.-mártoni papi állomás. Javadalma 72 kal. búza ugyanannyi zab, kalongyáját 25 kévével számítva; 28 véka ősz gabona és 10 véka zab; 11 frt, 40 kr. ospora; 27 szekér fa; 2 h., 755 ö l szántó; 887 ö l kaszálló haszonélvezete; továbbá az állam segélyből 100 oszt. é. frt, mindaddig, míg egyházkerületünk állam segélyben részesül. Szép lakás, gyümölcsös és veteményes kerttel és gazdasági épületekkel. Pályázati határnap febr. 15-ike. Folyamodványok t. Solymosi István aához Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

1358—1878. Küküllői egyházmegyénkben a medvési papi állomás, Javadalma: 406 o. é. frt, Pályázati határnap febr. 15-ike. Folyamodványok Benedek Ferencz esp. aához Haranglábra (u. p. D.-Szt.-Márton) küldendők.

42—1879. Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a fiatfalvi kántor-tanítói állomás. Javadalma: 18 kal. búza; 180 kis-véka csős törökbuza; 28 szekér fa; 2 frt, 66 kr. ospora; 3 frt. innepi fára. Továbbá a Gáborianum 1 frt, 66 kr, és a kamarai javadalom 8 frt 43 kr, 40—50 gyermektől tandij 20 o. é. frt, s 300 frt 10⁰/₀-os kamatja: 30 frt. Végre 663 ö l I-ső; 803 ö l II-od; 884 ö l III-oszt. szántó és 800 ö l I-ső; 273 ö l II-od; 2., 34 ö l III-ad oszt. kaszáló haszonélvezete. E birtok után az adót az egyházközség fizeti. Pályázati határnap febr. vége. Folyamodványok t. Solymosi István esp. aához Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

53—1879. Szilágy-szolnoki egyházmegyénkben a sámsoni kántor-tanítói állomás. Javadalma; 400 frt, o. é. évnegyedenkénti részletekben utólagosan fizetve az egyházpénztárából: 2 boglya szénatermő hely, melyet az egyháztagok lekaszálnak, behordanak; felgyűjtésről a tanító gondoskodik; temetésekért énekszóval: 20 kr., bucsúztatóval: 40 kr. Tandij I-ső osztályos gyermekektől 8 kr; II-od osztályosoktól: 16 kr, III-ad osztályosoktól: 32 kr. ezen kívül pedig egy csirke vagy annak ára: 20 kr. Pályázati határnap febr. vége.

51—1879. Ugyanezen egyházmegyénkben a sz.-borzási kántor-tanítói állomás. Javadalma: 60 véka megrostált kétszeres búza, 24 veder must; 13 szekér tűzifa; 5 és 1/2 h. II-od oszt. szántó haszonélvezete, melyből 2 holdat az egyháztagok kétszer megszántnak, s a tanító által adott maggal bevetnek és elboronálnak. Tandij: minden tan köteles gyermektől egy véka szemes málé, egy szekér fa és 8 kr, ismétlőkétől félannyi. Pályázati határnap febr. vége.

51—1879. Ugyanezen egyházmegyénkben a paczalusikántor-tanítói állomás, Javadalma: minden családtól egy véka gabona — van jelenleg 46 család. Özvegyek ennek felét fizetik. Minden tanköteles gyermektől egy véka gabona és 24 kr., — van jelenleg 47 tanköteles gyermek. Két ö l tűzi fa. Temetésért: énekszóval 24 kr.; bucsúztatóval: 1 o. é. frt. Lakhely, minden évben használható kerttel; 3 h. szántó; egy boglyát termő kaszáló; melyet az egyházközség mivel, adóját szintén az egyházközség fizeti. Tanító kötelessége a szorgalmas tanítás mellett, a t. pap ott nem létében minden ünnep és vasárnapokon d. előtti isten tiszteletet tartani. Pályázati határnap febr. vége. Folyamodványok a három utóbbira t. Szabó Pál esperes aához Diósdára küldendők.

A szerkesztő postája.

N. Rethy Lajos, tanfelügyelő urnak. Déva. A replikának természetesen tért nyitunk. A lap szétküldése ügyét a kiadóhivatal intézi.

Koos Ferencz Brassó. Megküldöm.

Szilágyi Sándornak, Budapest. Küldöm s várom.